BRUTUS.

M. TULLII CICERONIS

BRUTUS.

EDITED

BY CHARLES BECK.

Third Edition.

CAMBRIDGE:
JOHN BARTLETT,
BOOKSELLER TO THE UNIVERSITY.
1853.

CAMBRIDGE: METCALF AND COMPANY,
PRINTERS TO THE UNIVERSITY.

PREFACE

TO THE SECOND EDITION.

It is a few years only since the introduction of this treatise of Cicero, as a class-book, into the course of Latin studies of Harvard College. The book seems to have been received with favor, and adopted in other institutions, so as to call now for a new edition. The editor is gratified with this proof of the judiciousness of the addition to the stock of available class-books, and has seized the opportunity to subject the text to a more careful revision, and prepare some notes whose aid the young student seems to require, who cannot be expected to be surrounded by many works of reference.

The editor has followed the text of Orelli, with

the exception of a few passages only, where critical caution seemed to justify a suspension of judgment, although other considerations might have tempted him to follow Orelli's example in adopting very ingenious and probable emendations.

With regard to the subject of the book, the chief difficulty arises from the mention of so many persons of whom the student, naturally, knows little or nothing. The notes have been prepared with reference to this difficulty, and, consequently, are chiefly historical. The object has not been to furnish articles for a biographical dictionary, but simply to inform the student of each individual's place in history, and his relation to the subject under discussion. The notes, though brief, will, if attentively consulted, be found sufficient for the object. To avoid repetition, and assist the reader in finding the wished-for information, a list of the names, and the places where they occur, is added. This was thought the more necessary, as the similarity or identity of the names of different individuals (a circumstance not a little embarrassing in Roman history) might lead some to imagine several per-

sons to be one and the same. The labor of collecting these notes has been great, the hope of their usefulness the only encouragement.

This is not the place to discuss the relative merit of the chronology of Varro and Cato, the latter of whom fixes the foundation of the city the 21st April, 751, or the first year of the seventh Olympiad. It is sufficient to state that the former has been followed, which fixes the building of Rome the 21st April (a. d. xi. Kal. Majas), 753 before the Christian era, or the third year of the sixth Olympiad. As a justification of this portion of the notes, the editor would appeal to the opinion of Cicero himself: *Haec si minus apta videntur huic sermoni, Brute, Attico assigna, qui me inflammavit studio illustrium hominum aetates et tempora persequendi. Ego vero, inquit Brutus, et delector ista quasi annotatione temporum, et ad id, quod instituisti, oratorum genera distinguere aetatibus, istam diligentiam esse accommodatam puto.*

Difficulties of expression and construction have been noticed and explained so far only as the student may require aid beyond that furnished by a good grammar and dictionary, which latter

is now, since the publication of the excellent translation of Lünemann's work by the late Mr. Leverett, within the reach of every one.

CAMBRIDGE, July 17, 1837.

PREFACE

TO THE THIRD EDITION.

A NEW edition of the Brutus of Cicero being called for, the editor has subjected the whole work, text as well as notes, to a careful revision. He has been able, in performing this task, to avail himself of the aid of several editions of the work that have, within a few years, been published in Germany; among them those of Henry Meyer and Otto Jahn. The former of these, containing numerous critical notes and a very full commentary, appeared in 1838; the latter, prepared on a more limited scale and intended more especially for schools, was published in 1849.

But while the editor has endeavored, by the aid of these and other works, as well as by the

suggestions of competent friends and of his own experience as a teacher, to render this edition more useful, he has, as will be perceived, adhered to his original plan of furnishing that assistance only which a scholar, well grounded in the elements, indispensably needs for a correct and complete understanding of the original.

A good edition of an ancient author, intended for a text-book, especially when used, as it should be, under the guidance of a judicious and competent teacher, should call into action, instead of superseding, the knowledge, energy, and labor of the pupil.

CAMBRIDGE, February 12, 1853.

M. TULLII CICERONIS

BRUTUS.

I. 1. Cum e Cilicia decedens Rhodum venissem et eo mihi de Q. Hortensii morte esset allatum, opinione omnium majorem animo cepi dolorem. Nam et amico amisso cum consuetudine jucunda tum multorum officiorum conjunctione me privatum videbam, et interitu talis auguris dignitatem nostri collegii deminutam dolebam: qua in cogitatione et cooptatum me ab eo in collegium recordabar, in quo juratus judicium dignitatis meae fecerat, et inauguratum ab eodem; ex quo augurum institutis in parentis eum loco colere debebam. 2. Augebat etiam molestiam, quod magna sapientium civium bonorumque penuria vir egregius conjunctissimusque mecum consiliorum omnium societate alienissimo rei publicae tempore exstinctus et auctoritatis et prudentiae suae triste nobis desiderium reliquerat: dolebamque, quod non, ut ple-

rique putabant, adversarium aut obtrectatorem laudum mearum sed socium potius et consortem gloriosi laboris amiseram. 3. Etenim si in leviorum artium studio memoriae proditum est poëtas nobiles poëtarum aequalium morte doluisse, quo tandem animo ejus interitum ferre debui, cum quo certare erat gloriosius quam omnino adversarium non habere? cum praesertim non modo nunquam sit aut illius a me cursus impeditus aut ab illo meus, sed contra semper alter ab altero adjutus et communicando et monendo et favendo. 4. Sed quoniam perpetua quadam felicitate usus ille cessit e vita suo magis quam suorum civium tempore, et tum occidit, cum lugere facilius rem publicam posset, si viveret, quam juvare, vixitque tam diu, quam licuit in civitate bene beateque vivere: nostro incommodo detrimentoque, si est ita necesse, doleamus, illius vero mortis opportunitatem benevolentia potius quam misericordia prosequamur, ut, quotiescunque de clarissimo et beatissimo viro cogitemus, illum potius quam nosmet ipsos diligere videamur. 5. Nam si id dolemus, quod eo jam frui nobis non licet, nostrum est id malum, quod modice feramus, ne id non ad amicitiam sed ad domesticam utilitatem referre videamur. Sin, tamquam illi ipsi acerbitatis aliquid acciderit, angimur, summam ejus felicitatem non satis grato animo interpretamur.

II. 6. Etenim si viveret Q. Hortensius, cetera

fortasse desideraret una cum reliquis bonis et fortibus civibus; hunc aut praeter ceteros aut cum paucis sustineret dolorem, cum forum populi Romani, quod fuisset quasi theatrum illius ingenii, voce erudita et Romanis Graecisque auribus digna spoliatum atque orbatum videret. 7. Equidem angor animo non consilii non ingenii non auctoritatis armis egere rem publicam, quae didiceram tractare, quibusque me assuefeceram, quaeque erant propria cum praestantis in re publica viri tum bene moratae et bene constitutae civitatis. Quod si fuit in re publica tempus ullum, cum extorquere arma posset e manibus iratorum civium boni civis auctoritas et oratio, tum profecto fuit, cum patrocinium pacis exclusum est aut errore hominum aut timore. 8. Ita nobismet ipsis accidit, ut, quamquam essent multo magis alia lugenda, tamen hoc doleremus, quod, quo tempore aetas nostra perfuncta rebus amplissimis tamquam in portum confugere deberet, non inertiae neque desidiae sed otii moderati atque honesti, cumque ipsa oratio jam nostra canesceret haberetque suam quandam maturitatem et quasi senectutem, tum arma sunt ea sumpta, quibus illi ipsi, qui didicerant eis uti gloriose, quemadmodum salutariter uterentur, non reperiebant. 9. Itaque ii mihi videntur fortunate beateque vixisse cum in ceteris civitatibus tum maxime in nostra, quibus cum auctoritate rerumque gestarum gloria

tum etiam sapientiae laude perfrui licuit. Quorum memoria et recordatio in maximis nostris gravissimisque curis jucunda sane fuit, cum in eam nuper ex sermone quodam incidissemus.

III. 10. Nam cum inambularem in xysto et essem otiosus domi, M. ad me Brutus, ut consueverat, cum T. Pomponio venerat, homines cum inter se conjuncti tum mihi ita cari itaque jucundi, ut eorum adspectu omnis, quae me angebat, de re publica cura consederit. Quos postquam salutavi, Quid vos, inquam, Brute et Attice, nunc? quid tandem novi? Nihil sane, inquit Brutus, quod quidem aut tu audire velis, aut ego pro certo dicere audeam. 11. Tum Atticus, Eo, inquit, ad te animo venimus, ut de re publica esset silentium, et aliquid audiremus potius ex te, quam te afficeremus ulla molestia. Vos vero, inquam, Attice, et praesentem me cura levatis, et absenti magna solatia dedistis: nam vestris primum literis recreatus me ad pristina studia revocavi. Tum ille, Legi, inquit, perlubenter epistolam, quam ad te Brutus misit ex Asia, qua mihi visus est et monere te prudenter et consolari amicissime. 12. Recte, inquam, est visus: nam me istis scito literis ex diuturna perturbatione totius valetudinis tamquam ad adspiciendam lucem esse revocatum. Atque ut post Cannensem illam calamitatem primum Marcelli ad Nolam proelio populus se Romanus erexit, posteaque prosperae res deinceps multae consecutae

sunt: sic post rerum nostrarum et communium gravissimos casus nihil ante epistolam Bruti mihi accidit, quod vellem, aut quod aliqua ex parte sollicitudines allevaret meas. 13. Tum Brutus, Volui id quidem efficere certe, et capio magnum fructum, si quidem, quod volui, tanta in re consecutus sum. Sed scire cupio, quae te Attici literae delectaverint. Istae vero, inquam, Brute, non modo delectationem mihi sed etiam, ut spero, salutem attulerunt. Salutem? inquit ille. Quodnam tandem genus istuc tam praeclarum literarum fuit? An mihi potuit, inquam, esse aut gratior ulla salutatio aut ad hoc tempus aptior quam illius libri, quo me hic affatus quasi jacentem excitavit? 14. Tum ille, Nempe eum dicis, inquit, quo iste omnem rerum memoriam breviter et, ut mihi quidem visum est, perdiligenter complexus est? Istum ipsum, inquam, Brute, dico librum mihi saluti fuisse. IV. Tum Atticus, Optatissimum mihi quidem est, quod dicis: sed quid tandem habuit liber iste, quod tibi aut novum aut tanto usui posset esse? 15. Ille vero et nova, inquam, mihi quidem multa et eam utilitatem, quam requirebam, ut explicatis ordinibus temporum uno in conspectu omnia viderem: quae cum studiose tractare coepissem, ipsa mihi tractatio literarum salutaris fuit admonuitque, Pomponi, ut a te ipso sumerem aliquid ad me reficiendum teque remunerandum, si non pari at grato tamen munere: quamquam illud

Hesiodium laudatur a doctis, quod eadem mensura reddere jubet, qua acceperis, aut etiam cumulatiore, si possis. 16. Ego autem voluntatem tibi profecto emetiar, sed rem ipsam nondum posse videor; idque ut ignoscas, a te peto. Nec enim ex novis, ut agricolae solent, fructibus est, unde tibi reddam, quod accepi; sic omnis fetus repressus exustusque flos siti veteris ubertatis* exaruit; nec ex conditis, qui jacent in tenebris, et ad quos omnis nobis aditus, qui paene solis patuit, obstructus est. Seremus igitur aliquid tamquam in inculto et derelicto solo; quod ita diligenter colemus, ut impendiis etiam augere possimus largitatem tui muneris; modo idem noster animus efficere possit, quod ager, qui, cum multos annos quievit, uberiores efferre fruges solet. 17. Tum ille, Ego vero et exspectabo ea, quae polliceris, neque exigam nisi tuo commodo, et erunt mihi pergrata, si solveris. Mihi quoque, inquit Brutus, [et] exspectanda sunt ea, quae Attico polliceris, etsi fortasse ego a te hujus voluntarius procurator petam, quod ipse, cui debes, [se] incommodo exacturum negat. V. 18. At vero, inquam, tibi ego, Brute, non solvam, nisi prius a te cavero amplius eo nomine neminem, cujus petitio sit, petiturum. Non, mehercule, inquit, tibi repromittere istuc quidem ausim: nam hunc, qui negat, video flagitatorem,

* Lamb.: *sic omnis fetus repressus exustusque siti flos veteris ubertatis.*

non illum quidem tibi molestum sed assiduum tamen et acrem fore. Tum Pomponius, Ego vero, inquit, Brutum nihil mentiri puto. Videor enim jam te ausurus esse appellare, quoniam longo intervallo modo primum animadverti paullo te hilariorem. 19. Itaque, quoniam hic, quod mihi deberetur, se exacturum professus est, quod huic debes, ego a te peto. Quidnam id? inquam. Ut scribas, inquit, aliquid: jampridem enim conticuerunt tuae literae. Nam ut illos de re publica libros edidisti, nihil a te sane postea accepimus: eisque nosmet ipsi ad veterum annalium memoriam comprehendendam impulsi atque incensi sumus. Sed illa, cum poteris, atque ut possis, rogo.

20. Nunc vero, inquit, si es animo vacuo, expone nobis, quod quaerimus. Quidnam est id? inquam. Quod mihi nuper in Tusculano inchoasti de oratoribus, quando esse coepissent, qui etiam et quales fuissent. Quem ego sermonem cum ad Brutum tuum, vel nostrum potius, detulissem, magno opere hic audire se velle dixit. Itaque hunc elegimus diem, cum te sciremus esse vacuum. Quare, si tibi est commodum, ede illa, quae coeperas, et Bruto et mihi. 21. Ego vero, inquam, si potuero,* faciam vobis satis. Poteris, inquit: relaxa modo paullum animum, aut sane, si potes, libera.

---

* Lamb.: *si potero.*

Nempe igitur hinc tum, Pomponi, ductus est sermo, quod erat a me mentio facta causam Deiotari, fidelissimi atque optimi regis, ornatissime et copiosissime a Bruto me audisse defensam. VI. Scio, inquit, ab isto initio tractum esse sermonem, teque Bruti dolentem vicem quasi deflevisse judiciorum vastitatem et fori. Feci, inquam, istuc quidem, et saepe facio. 22. Nam mihi, Brute, in te intuenti crebro in mentem venit vereri, ecquodnam curriculum aliquando sit habitura tua et natura admirabilis et exquisita doctrina et singularis industria. Cum enim in maximis causis versatus esses, et cum tibi aetas nostra jam cederet fascesque submitteret, subito in civitate cum alia ceciderunt, tum etiam ea ipsa, de qua disputare ordimur, eloquentia obmutuit. 23. Tum ille, Ceterarum rerum causa, inquit, istuc et doleo et dolendum puto; dicendi autem me non tam fructus et gloria quam studium ipsum exercitatioque delectat; quod mihi nulla res eripiet te praesertim tam studioso. Etenim dicere bene nemo potest, nisi qui prudenter intelligit. Quare qui eloquentiae verae dat operam, dat prudentiae, qua ne maximis quidem in bellis aequo animo carere quisquam potest. 24. Praeclare, inquam, Brute, dicis, eoque magis ista dicendi laude delector, quod cetera, quae sunt quondam habita in civitate pulcherrima, nemo est tam humilis, qui se non aut posse adipisci aut adeptum putet. Eloquentem neminem video

factum esse victoria. Sed quo facilius sermo explicetur, sedentes, si videtur, agamus. Cum idem placuisset illis, tum in pratulo propter Platonis statuam consedimus.

25. Hic ego, Laudare igitur eloquentiam, et quanta vis sit ejus, expromere, quantamque iis, qui sint eam consecuti, dignitatem afferat, neque propositum nobis est hoc loco neque necessarium. Hoc vero sine ulla dubitatione confirmaverim, sive illa arte pariatur aliqua sive exercitatione quadam sive natura, rem unam esse omnium difficillimam. Quibus enim ex quinque rebus constare dicitur, earum unaquaeque est ars ipsa magna per sese. Quare quinque artium concursus maximarum quantam vim quantamque difficultatem habeat, existimari potest. VII. 26. Testis est Graecia, quae, cum eloquentiae studio sit incensa jamdiuque excellat in ea praestetque ceteris, tamen omnes artes vetustiores habet et multo ante non inventas solum sed etiam perfectas, quam haec est a Graecis elaborata dicendi vis atque copia. In quam cum intueor, maxime mihi occurrunt, Attice, et quasi lucent Athenae tuae, qua in urbe primum se orator extulit, primumque etiam monumentis et literis oratio est coepta mandari. 27. Tamen ante Periclem, cujus scripta quaedam feruntur, et Thucydidem, qui non nascentibus Athenis sed jam adultis fuerunt, litera nulla est, quae quidem ornatum aliquem habeat et oratoris esse videatur.

Quamquam opinio est et eum, qui multis annis ante hos fuerit, Pisistratum et paullo seniorem etiam Solonem posteaque Clisthenem multum ut temporibus illis valuisse dicendo. 28. Post hanc aetatem aliquot annis, ut ex Atticis monumentis potest perspici, Themistocles fuit, quem constat cum prudentia tum etiam eloquentia praestitisse; post Pericles, qui, cum floreret omni genere virtutis, hac tamen fuit laude clarissimus. Cleonem etiam temporibus illis turbulentum illum quidem civem sed tamen eloquentem constat fuisse. 29. Huic aetati suppares Alcibiades Critias Theramenes: quibus temporibus quod dicendi genus viguerit, ex Thucydidi scriptis, qui ipse tum fuit, intelligi maxime potest. Grandes erant verbis crebri sententiis compressione rerum breves et ob eam ipsam causam interdum subobscuri.

VIII. 30. Sed ut intellectum est, quantam vim haberet accurata et facta quodam modo oratio, tum etiam magistri dicendi multi subito exstiterunt. Tum Leontinus Gorgias Thrasymachus Chalcedonius Protagoras Abderites Prodicus Ceus Hippias Eleus in honore magno fuit; aliique multi temporibus eisdem docere se profitebantur arrogantibus sane verbis, quemadmodum causa inferior (ita enim loquebantur) dicendo fieri superior posset. 31. Iis opposuit sese Socrates, qui subtilitate quadam disputandi refellere eorum instituta solebat [verbis]. Hujus ex uber-

rimis sermonibus exstiterunt doctissimi viri: primumque tum philosophia, non illa de natura, quae fuerat antiquior, sed haec, in qua de bonis rebus et malis deque hominum vita et moribus disputatur, inventa dicitur. Quod quoniam genus ab hoc, quod proposuimus, abhorret, philosophos aliud in tempus rejiciamus: ad oratores, a quibus digressi sumus, revertamur. 32. Exstitit igitur jam senibus illis, quos paullo ante diximus, Isocrates, cujus domus cunctae Graeciae quasi ludus quidam patuit atque officina dicendi; magnus orator et perfectus magister, quamquam forensi luce caruit intraque parietes aluit eam gloriam, quam nemo meo quidem judicio est postea consecutus. Is et ipse scripsit multa praeclare, et docuit alios: et cum cetera melius quam superiores tum primus intellexit etiam in soluta oratione, dum versum effugeres, modum tamen et numerum quendam oportere servari. 33. Ante hunc enim verborum quasi structura et quaedam ad numerum conclusio nulla erat: aut si quando erat, non apparebat eam dedita opera esse quaesitam: quae forsitan laus sit: verumtamen natura magis tum casuque nonnunquam quam aut ratione aliqua aut observatione fiebat. 34. Ipsa enim natura circumscriptione quadam verborum comprehendit concluditque sententiam; quae cum aptis constricta verbis est, cadit etiam plerumque numerose. Nam et aures ipsae, quid plenum quid inane sit, judicant; et spiritu quasi necessi-

tate aliqua verborum comprehensio terminatur: in quo non modo defici sed etiam laborare turpe est. IX. 35. Tum fuit Lysias, ipse quidem in causis forensibus non versatus sed egregie subtilis scriptor atque elegans, quem jam prope audeas oratorem perfectum dicere. Nam plane quidem perfectum, et cui nihil admodum desit, Demosthenem facile dixeris. Nihil acute inveniri potuit in eis causis, quas scripsit, nihil, ut ita dicam, subdole nihil versute, quod ille non viderit; nihil subtiliter dici nihil presse nihil enucleate, quo fieri possit aliquid limatius: nihil contra grande nihil incitatum nihil ornatum vel verborum gravitate vel sententiarum, quo quidquam esset elatius. 36. Huic Hyperides proximus et Aeschines fuit et Lycurgus et Dinarchus et is, cujus nulla exstant scripta, Demades aliique plures. Haec enim aetas effudit hanc copiam; et, ut opinio mea fert, succus ille et sanguis incorruptus usque ad hanc aetatem oratorum fuit, in qua naturalis inesset non fucatus nitor. 37. Phalereus enim successit eis senibus adolescens, eruditissimus ille quidem horum omnium sed non tam armis institutus quam palaestra. Itaque delectabat magis Athenienses quam inflammabat. Processerat enim in solem et pulverem non ut e militari tabernaculo sed ut e Theophrasti, doctissimi hominis, umbraculis. 38. Hic primus inflexit orationem, et eam mollem teneramque reddidit; et suavis, sicut fuit, videri maluit quam

gravis; sed suavitate ea, qua perfunderet animos, non qua perfringeret: tantum ut memoriam concinnitatis suae, non (quemadmodum de Pericle scripsit Eupolis), cum delectatione aculeos etiam relinqueret in animis eorum, a quibus esset auditus.

X. 39. Videsne igitur, in ea ipsa urbe, in qua et nata et alta sit eloquentia, quam ea sero prodierit in lucem? si quidem ante Solonis aetatem et Pisistrati de nullo ut diserto memoriae proditum est. At hi quidem, ut populi Romani aetas est, senes; ut Atheniensium secula numerantur, adolescentes debent videri. Nam etsi Servio Tullio regnante viguerunt, tamen multo diutius Athenae jam erant, quam est Roma ad hodiernum diem: nec tamen dubito, quin habuerit vim magnam semper oratio. 40. Neque enim jam Troicis temporibus tantum laudis in dicendo Ulixi tribuisset Homerus et Nestori, quorum alterum vim habere voluit alterum suavitatem, nisi jam tum esset honos eloquentiae; neque ipse poëta hic tam idem ornatus in dicendo ac plane orator fuisset: cujus etsi incerta sunt tempora, tamen annis multis fuit ante Romulum; si quidem non infra superiorem Lycurgum fuit, a quo est disciplina Lacedaemoniorum adstricta legibus.

41. Sed studium ejus generis majorque vis agnoscitur in Pisistrato. Denique hunc proximo seculo Themistocles insecutus est, ut apud nos,

perantiquus; ut apud Athenienses, non ita sane vetus. Fuit enim regnante jam Graecia, nostra autem civitate non ita pridem dominatu regio liberata. Nam bellum Volscorum illud gravissimum, cui Coriolanus exsul interfuit, eodem fere tempore, quo Persarum bellum fuit, similisque fortuna clarorum virorum: 42. si quidem uterque, cum civis egregius fuisset, populi ingrati pulsus injuria se ad hostes contulit, conatumque iracundiae suae morte sedavit: nam etsi aliter est apud te, Attice, de Coriolano, concede tamen, ut huic generi mortis potius assentiar. XI. At ille ridens, Tuo vero, inquit, arbitratu: quoniam quidem concessum est rhetoribus ementiri in historiis, ut aliquid dicere possint argutius. Ut enim tu nunc de Coriolano, sic Clitarchus sic Stratocles de Themistocle finxit. 43. Nam quem Thucydides, qui et Atheniensis erat et summo loco natus summusque vir et paullo ætate posterior, tantum mortuum scripsit et in Attica clam humatum: addidit fuisse suspicionem veneno sibi conscivisse mortem: hunc isti aiunt, cum taurum immolavisset, excepisse sanguinem patera, et eo poto mortuum concidisse. Hanc enim mortem rhetorice et tragice ornare potuerunt: illa mors vulgaris nullam praebebat materiem ad ornatum. Quare, quoniam tibi ita quadrat omnia fuisse in Themistocle paria et Coriolano, pateram quoque a me sumas licet: praebebo etiam hostiam, ut Coriolanus sit plane

alter Themistocles. 44. Sit sane, inquam, ut lubet, de isto: et ego cautius posthac historiam attingam te audiente, quem rerum Romanarum auctorem laudare possum religiosissimum. Sed tum fere Pericles, Xanthippi filius, de quo ante dixi, primus adhibuit doctrinam: quae quamquam tum nulla erat dicendi, tamen ab Anaxagora physico eruditus exercitationem mentis a reconditis abstrusisque rebus ad causas forenses popularesque facile traduxerat. Hujus suavitate maxime hilaratae sunt Athenae: hujus ubertatem et copiam admiratae ejusdem vim dicendi terroremque timuerunt.

XII. 45. Haec igitur aetas prima Athenis oratorem prope perfectum tulit. Nec enim in constituentibus rem publicam nec in bella gerentibus nec in impeditis ac regum dominatione devinctis nasci cupiditas dicendi solet. Pacis est comes otiique socia et jam bene constitutae civitatis quasi alumna quaedam eloquentia. 46. Itaque ait Aristoteles, cum sublatis in Sicilia tyrannis res privatae longo intervallo judiciis repeterentur, tum primum, quod esset acuta illa gens et controversa natura, artem et praecepta Siculos Coracem et Tisiam conscripsisse: nam antea neminem solitum via nec arte sed accurate tamen et de scripto plerosque dicere: scriptasque fuisse et paratas a Protagora rerum illustrium disputationes, quae nunc communes appellantur loci: 47. quod idem fecisse Gorgiam, cum singula-

rum rerum laudes vituperationesque conscripsisset: quod judicaret hoc oratoris esse maxime proprium rem augere posse laudando vituperandoque rursus affligere: huic Antiphontem Rhamnusium similia quaedam habuisse conscripta; quo neminem unquam melius ullam oravisse capitis causam, cum se ipse defenderet se audiente, locuples auctor scripsit Thucydides: 48. nam Lysiam primo profiteri solitum artem esse dicendi: deinde, quod Theodorus esset in arte subtilior in orationibus autem jejunior, orationes eum scribere aliis coepisse, artem removisse: similiter Isocratem primo artem dicendi esse negavisse, scribere autem aliis solitum orationes, quibus in judiciis uterentur: sed cum ex eo, quia quasi committeret contra legem, *quo quis judicio circumveniretur*, saepe ipse in judicium vocaretur, orationes aliis destitisse scribere totumque se ad artes componendas transtulisse. XIII. 49. Et Graeciae quidem oratorum partus atque fontes vides, ad nostrorum annalium rationem veteres, ad ipsorum sane recentes. Nam antequam delectata est Atheniensium civitas hac laude dicendi, multa jam memorabilia et in domesticis et in bellicis rebus effecerat. Hoc autem studium non erat commune Graeciae sed proprium Athenarum. 50. Quis enim aut Argivum oratorem aut Corinthium aut Thebanum scit fuisse temporibus illis? nisi quid de Epaminonda, docto homine, suspicari libet. Lacedaemonium vero

usque ad hoc tempus audivi fuisse neminem. Menelaum ipsum, dulcem illum quidem tradit Homerus sed pauca dicentem. Brevitas autem laus est interdum in aliqua parte dicendi, in universa eloquentia laudem non habet. 51. At vero extra Graeciam magna dicendi studia fuerunt, maximique huic laudi habiti honores illustre oratorum nomen reddiderunt. Nam ut semel e Piraeeo eloquentia evecta est, omnes peragravit insulas, atque ita peregrinata tota Asia est, ut se externis oblineret moribus, omnemque illam salubritatem Atticae dictionis et quasi sanitatem perderet, ac loqui paene dedisceret. Hinc Asiatici oratores non contemnendi quidem nec celeritate nec copia sed parum pressi et nimis redundantes. 52. Rhodii saniores et Atticorum similiores. Sed de Graecis hactenus: etenim haec ipsa forsitan fuerunt non necessaria. Tum Brutus, Ista vero, inquit, quam necessaria fuerint, non facile dixerim: jucunda certe mihi fuerunt neque solum non longa sed etiam breviora, quam vellem.

Optime, inquam: sed veniamus ad nostros, de quibus difficile est plus intelligere, quam quantum ex monumentis suspicari licet. XIV. 53. Quis enim putet aut celeritatem ingenii L. Bruto illi, nobilitatis vestrae principi, defuisse, qui de matre suavianda ex oraculo Apollinis tam acute arguteque conjecerit, qui summam prudentiam simulatione stultitiae texerit, qui poten-

tissimum regem, clarissimi regis filium, expulerit, civitatemque perpetuo dominatu liberatam magistratibus annuis legibus judiciisque devinxerit, qui collegae suo imperium abrogaverit, ut e civitate regalis nominis memoriam tolleret? quod certe effici non potuisset, nisi esset oratione persuasum. 54. Videmus item paucis annis post reges exactos cum plebes prope ripam Anienis ad tertium milliarium consedisset, eumque montem, qui Sacer appellatus est, occupavisset, M. Valerium dictatorem dicendo sedavisse discordias, eique ob eam rem honores amplissimos habitos, et eum primum ob eam ipsam causam Maximum esse appellatum. Ne L. Valerium quidem Potitum arbitror non aliquid potuisse dicendo, qui post decemviralem invidiam plebem in patres incitatam legibus et concionibus suis mitigaverit. 55. Possumus Appium Claudium suspicari disertum, quia senatum jamjam inclinatum a Pyrrhi pace revocaverit: possumus C. Fabricium, quia sit ad Pyrrhum de captivis recuperandis missus orator; Ti. Coruncanium, quod ex pontificum commentariis longe plurimum ingenio valuisse videatur; M'. Curium, quod is tribunus plebis interrege Appio Caeco, diserto homine, comitia contra leges habente, cum de plebe consulem non accipiebat, patres ante auctores fieri coëgerit; quod fuit permagnum nondum lege Maenia lata. 56. Licet aliquid etiam de M. Popillii ingenio suspicari, qui, cum consul esset, eodemque tempore

sacrificium publicum cum laena faceret, quod erat flamen Carmentalis, plebei contra patres concitatione et seditione nuntiata, ut erat laena amictus, ita venit in concionem, seditionemque cum auctoritate tum oratione sedavit. Sed eos oratores habitos esse, aut omnino tum ullum eloquentiae praemium fuisse nihil sane mihi legisse videor; tantummodo conjectura ducor ad suspicandum. 57. Dicitur etiam C. Flaminius is, qui tribunus plebis legem de agro Gallico et Piceno viritim dividendo tulerit, qui consul apud Trasimenum sit interfectus, ad populum valuisse dicendo. Q. etiam Maximus Verrucosus orator habitus est temporibus illis et Q. Metellus is, qui bello Punico secundo cum L. Veturio Philone consul fuit.

XV. Quem vero exstet et de quo sit memoriae proditum eloquentem fuisse et ita esse habitum, primus est M. Cornelius Cethegus, cujus eloquentiae est auctor, et idoneus quidem mea sententia, Q. Ennius; praesertim cum et ipse eum audiverit, et scribat de mortuo; ex quo nulla suspicio est amicitiae causa esse mentitum. 58. Est igitur sic apud illum in nono, ut opinor, annali:

> Additur orator Corneliu' suaviloquenti
> Ore Cethegus Marcu' Tuditano collega
> Marci filius. . . . . .

Et oratorem appellat, et suaviloquentiam tribuit, quae nunc quidem non tam est in plerisque: la-

trant enim jam quidam oratores, non loquuntur. Sed est ea laus eloquentiae certe maxima:

> Is dictus ollis popularibus olim,
> Qui tum vivebant homines, atque aevum agitabant,
> Flos delibatus populi

probe vero. 59. Ut enim hominis decus ingenium, sic ingenii ipsius lumen est eloquentia, qua virum excellentem praeclare tum illi homines florem populi esse dixerunt;

> Suadaeque medulla.

Πειθώ quam vocant Graeci, cujus effector est orator, hanc *Suadam* appellavit Ennius; ejus autem Cethegum medullam fuisse vult, ut, quam deam in Pericli labris scripsit Eupolis sessitavisse, hujus hic medullam nostrum oratorem fuisse dixerit. 60. At hic Cethegus consul cum P. Tuditano fuit bello Punico secundo, quaestorque his consulibus M. Cato modo plane annis CXL ante me consulem: et id ipsum nisi unius esset Ennii testimonio cognitum, hunc vetustas ut alios fortasse multos oblivione obruisset. Illius autem aetatis qui sermo fuerit, ex Naevianis scriptis intelligi potest. His enim consulibus, ut in veteribus commentariis scriptum est, Naevius est mortuus: quamquam Varro noster, diligentissimus investigator antiquitatis, putat in hoc erratum, vitamque Naevii producit longius. Nam Plautus P. Claudio L. Porcio viginti annis post illos, quos ante dixi, consulibus mortuus est Catone censore.

61. Hunc igitur Cethegum consecutus est aetate Cato, qui annis IX post eum fuit consul. Eum nos ut perveterem habemus, qui L. Marcio M'. Manilio consulibus mortuus est annis LXXXIII ipsis ante me consulem. XVI. Nec vero habeo quemquam antiquiorem, cujus quidem scripta proferenda putem, nisi quem Appii Caeci oratio haec ipsa de Pyrrho et nonnullae mortuorum laudationes forte delectant. 62. Et, hercules, hae quidem exstant: ipsae enim familiae sua quasi ornamenta ac monumenta servabant et ad usum, si quis ejusdem generis occidisset, et ad memoriam laudum domesticarum et ad illustrandam nobilitatem suam. Quamquam his laudationibus historia rerum nostrarum est facta mendosior. Multa enim scripta sunt in eis, quae facta non sunt, falsi triumphi, plures consulatus, genera etiam falsa et ad plebem transitiones, cum homines humiliores in alienum ejusdem nominis infunderentur genus; ut, si ego me a M'. Tullio esse dicerem, qui patricius cum Servio Sulpicio consul anno decimo post exactos reges fuit. 63. Catonis autem orationes non minus multae fere sunt quam Attici Lysiae, cujus arbitror plurimas esse. Est enim Atticus, quoniam certe Athenis est et natus et mortuus et functus omni civium munere, quamquam Timaeus eum quasi Licinia et Mucia lege repetit Syracusas. Et quodam modo est nonnulla in his etiam inter ipsos similitudo: acuti sunt elegantes faceti breves; sed ille

Graecus ab omni laude felicior. 64. Habet enim certos sui studiosos, qui non tam habitus corporis opimos quam gracilitates consectentur, quos, valetudo modo bona sit, tenuitas ipsa delectat. Quamquam in Lysia saepe sunt etiam lacerti, sic ut fieri nihil possit valentius. Verum est certe genere toto strigosior; sed habet tamen suos laudatores, qui hac ipsa ejus subtilitate admodum gaudeant. XVII. 65. Catonem vero quis nostrorum oratorum, qui quidem nunc sunt, legit? aut quis novit omnino? At quem virum, dii boni! mitto civem aut senatorem aut imperatorem: oratorem enim hoc loco quaerimus: quis illo gravior in laudando acerbior in vituperando in sententiis argutior in docendo edisserendoque subtilior? Refertae sunt orationes amplius centum quinquaginta, quas quidem adhuc invenerim et legerim, et verbis et rebus illustribus. Licet ex his eligant ea, quae notatione et laude digna sint; omnes oratoriae virtutes in eis reperientur. 66. Jam vero Origines ejus quem florem aut quod lumen eloquentiae non habent? Amatores huic desunt, sicuti multis jam ante seculis et Philisto Syracusio et ipsi Thucydidi. Nam ut horum concisis sententiis, interdum etiam non satis apertis cum brevitate tum nimio acumine, officit Theopompus elatione atque altitudine orationis suae, quod idem Lysiae Demosthenes, sic Catonis luminibus obstruxit haec posteriorum quasi exaggerata altius oratio. 67. Sed et in

nostris inscitia est, quod ii ipsi, qui in Graecis antiquitate delectantur eaque subtilitate, quam Atticam appellant, hanc in Catone ne noverunt quidem. Hyperidae volunt esse et Lysiae. Laudo: sed cur nolunt Catones? Attico genere dicendi se gaudere dicunt. Sapienter id quidem. 68. Atque utinam imitarentur, nec ossa solum sed etiam sanguinem! Gratum est tamen, quod volunt. Cur igitur Lysias et Hyperides amatur, cum penitus ignoretur Cato? Antiquior est hujus sermo et quaedam horridiora verba: ita enim tum loquebantur: id muta, quod tum ille non potuit, et adde numeros, ut aptior sit oratio: ipsa verba compone et quasi coagmenta, quod ne Graeci quidem veteres factitaverunt: jam neminem antepones Catoni. 69. Ornari orationem Graeci putant, si verborum immutationibus utantur, quos appellant τρόπους, et sententiarum orationisque formis, quae vocant σχήματα. Non veri simile est, quam sit in utroque genere et creber et distinctus Cato. XVIII. Nec vero ignoro nondum esse satis politum hunc oratorem, et quaerendum esse aliquid perfectius; quippe cum ita sit ad nostrorum temporum rationem vetus, ut nullius scriptum exstet dignum quidem lectione, quod sit antiquius. Sed majore honore in omnibus artibus quam in hac una dicendi versatur antiquitas. 70. Quis enim eorum, qui haec minora animadvertunt, non intelligit Canachi signa rigidiora esse, quam ut imitentur

veritatem? Calamidis dura illa quidem, sed tamen molliora quam Canachi: nondum Myronis satis ad veritatem adducta, jam tamen, quae non dubites pulchra dicere: pulchriora etiam Polycleti et jam plane perfecta, ut mihi quidem videri solent. Similis in pictura ratio est: in qua Zeuxim et Polygnotum et Timantem et eorum, qui non sunt usi plus quam quatuor coloribus, formas et lineamenta laudamus; at in Echione, Nicomacho, Protogene, Apelle jam perfecta sunt omnia. 71. Et nescio an reliquis in rebus omnibus idem eveniat: nihil est enim simul et inventum et perfectum: nec dubitari debet, quin fuerint ante Homerum poëtae; quod ex eis carminibus intelligi potest, quae apud illum et in Phaeacum et in procorum epulis canuntur. Quid? nostri veteres versus ubi sunt?

> quos olim Fauni vatesque canebant,
> Cum neque Musarum scopulos quisquam superarat,
> Nec dicti studiosus erat . . . . .
> Ante hunc . . . . .

ait ipse de se; nec mentitur in gloriando. Sic enim sese res habet. Nam et Odyssea Latina est sic tamquam opus aliquod Daedali, et Livianae fabulae non satis dignae, quae iterum legantur. 72. Atque hic Livius, qui* primus fabulam C. Claudio, Caeci filio, et M. Tuditano con-

---

* Schütz and Ellendt: *Atque hic Livius primus.* According to the common reading, *est* must be supplied after *Livius*, or the sentence must be considered an anacoluthon.

sulibus docuit anno ipso, antequam natus est Ennius; post Romam conditam autem quarto decimo et quingentesimo, ut hic ait, quem nos sequimur: est enim inter scriptores de numero annorum controversia. Attius autem a Q. Maximo quintum consule captum Tarento scripsit Livium: annis xxx post, quam eum fabulam docuisse et Atticus scribit, et nos in antiquis commentariis invenimus: 73. docuisse autem fabulam annis post xi C. Cornelio Q. Minucio consulibus ludis Juventatis, quos Salinator Senensi proelio voverat. In quo tantus error Attii fuit, ut his consulibus XL annos natus Ennius fuerit: cui cum* aequalis fuerit Livius, minor fuit aliquanto is, qui primus fabulam dedit quam ii, qui multas docuerant ante hos consules, et Plautus et Naevius. XIX. 74. Haec si minus apta videntur huic sermoni, Brute, Attico assigna, qui me inflammavit studio illustrium hominum aetates et tempora persequendi. Ego vero, inquit Brutus, et delector ista quasi notatione temporum, et ad id, quod instituisti, oratorum genera distinguere aetatibus, istam diligentiam esse accommodatam puto. 75. Recte, inquam, Brute, intelligis: atque utinam exstarent illa carmina, quae multis seculis ante suam aetatem in epulis esse cantitata a singulis convivis de clarorum virorum laudibus in Originibus scriptum reliquit Cato! Tamen illius,

---

* Edit. Princ.: *si*.

quem in vatibus et Faunis enumerat* Ennius, bellum Punicum quasi Myronis opus delectat. 76. Sit Ennius sane, ut est certe, perfectior; qui si illum, ut simulat, contemneret, non omnia bella persequens primum illud Punicum acerrimum bellum reliquisset. Sed ipse dicit, cur id faciat: *scripsere*, inquit, *alii rem versibus;* et luculente quidem scripserunt, etiam si minus quam tu polite. Nec vero tibi aliter videri debet, qui a Naevio vel sumsisti multa, si fateris, vel, si negas, surripuisti.

77. Cum hoc Catone grandiores natu fuerunt C. Flaminius, C. Varro, Q. Maximus, Q. Metellus, P. Lentulus, P. Crassus, qui cum superiore Africano consul fuit. Ipsum Scipionem accepimus non infantem fuisse. Filius quidem ejus, is, qui hunc minorem Scipionem a Paullo adoptavit, si corpore valuisset, in primis habitus esset disertus. Indicant cum oratiunculae tum historia quaedam Graeca scripta dulcissime. XX. 78. Numeroque eodem fuit Sex. Aelius, juris quidem civilis omnium peritissimus sed etiam ad dicendum paratus. De minoribus autem C. Sulpicius Gallus, qui maxime omnium nobilium Graecis literis studuit, isque et oratorum in numero est habitus, et fuit reliquis rebus ornatus atque elegans. Jam enim erat unctior quaedam splendidiorque consuetudo loquendi: nam hoc

---

* Edit. Princ.: *annumerat.*

praetore ludos Apollini faciente, cum Thyesten fabulam docuisset, Q. Marcio Cn. Servilio consulibus mortem obiit Ennius. 79. Erat iisdem temporibus Ti. Gracchus P. F., qui bis consul et censor fuit, cujus est oratio Graeca apud Rhodios; quem civem cum gravem tum etiam eloquentem constat fuisse. P. etiam Scipionem Nasicam, qui est Corculum appellatus, qui item bis consul et censor fuit, habitum eloquentem, [M. alium]* illius, qui sacra acceperit, filium: etiam L. Lentulum, qui cum C. Figulo consul fuit: Q. Nobiliorem M. F. jam patrio instituto deditum studio literarum, qui etiam Q. Ennium, qui cum patre ejus in Aetolia militaverat, civitate donavit, cum triumvir coloniam deduxisset: et T. Annium Luscum, hujus Q. Fulvii collegam, non indisertum dicunt fuisse. 80. Atque etiam L. Paullus, Africani pater, personam principis civis facile dicendo tuebatur; et vero etiam tum Catone vivo, qui annos quinque et octoginta natus excessit e vita, cum quidem eo ipso anno contra Ser. Galbam ad populum summa contentione dixisset, quam etiam orationem scriptam reliquit. XXI. 81. Sed vivo Catone mi-

* The text is evidently corrupt. Ed. Princ., which Meyer follows: *majoris*. Orelli's emendation: *eloquentem, illius, matris deum qui sacra acceperit*, — would be highly plausible were it not for the transposition of *matris deum*. Schütz: *P.* (Publii) *illius, Idaeae matris qui sacra accepit, filium.* Ellendt: *Publii illius, qui sacra accepit, filium.*

nores natu multi uno tempore oratores floruerunt. Nam et A. Albinus, is, qui Graece scripsit historiam, qui consul cum L. Lucullo fuit, et literatus et disertus fuit: et tenuit cum hoc locum quendam etiam Ser. Fulvius et una Ser. Fabius Pictor et juris et literarum et antiquitatis bene peritus. Quintusque Fabius Labeo fuit ornatus iisdem fere laudibus. Nam Q. Metellus, is, cujus quatuor filii consulares fuerunt, in primis est habitus eloquens, qui pro L. Cotta dixit accusante Africano; cujus et aliae sunt orationes et contra Ti. Gracchum exposita est in C. Fannii annalibus. 82. Tum ipse L. Cotta veterator habitus; sed C. Laelius et P. Africanus in primis eloquentes, quorum exstant orationes, ex quibus existimari de ingeniis oratorum potest. Sed inter hos aetate paullum his antecedens sine controversia Ser. Galba eloquentia praestitit: et nimirum is princeps ex Latinis illa oratorum propria et quasi legitima opera tractavit, ut egrederetur a proposito ornandi causa, ut delectaret animos, ut permoveret, ut augeret rem, ut miserationibus ut communibus locis uteretur. Sed nescio quomodo hujus, quem constat eloquentia praestitisse, exiliores orationes sunt et redolentes magis antiquitatem quam aut Laelii aut Scipionis aut etiam ipsius Catonis: itaque exaruerunt, vix jam ut appareant.

83. De ipsius Laelii et Scipionis ingenio quamquam ea jam est opinio, ut plurimum tribuatur

ambobus, dicendi tamen laus est in Laelio illustrior. At oratio Laelii de collegiis non melior quam de multis quam voles Scipionis: non quo illa Laelii quidquam sit dulcius, aut quo de religione dici possit augustius; sed multo tamen vetustior et horridior ille quam Scipio; et cum sint in dicendo variae voluntates, delectari mihi magis antiquitate videtur et lubenter verbis etiam uti paullo magis priscis Laelius. 84. Sed est mos hominum, ut nolint eundem pluribus rebus excellere. Nam ut ex bellica laude adspirare ad Africanum nemo potest, in qua ipsa egregium Viriathico bello reperimus fuisse Laelium; sic ingenii literarum eloquentiae sapientiae denique etsi utrique primas, priores tamen libenter deferunt Laelio. Nec mihi ceterorum judicio solum videtur sed etiam ipsorum inter ipsos concessu ita tributum fuisse. 85. Erat omnino tum mos ut in reliquis rebus melior sic in hoc ipso humanior, ut faciles essent in suum cuique tribuendo. XXII. Memoria teneo Smyrnae me ex P. Rutilio Rufo audisse, cum diceret adolescentulo se accidisse, ut ex senatus consulto P. Scipio et D. Brutus, ut opinor, consules de re atroci magnaque quaererent. Nam cum in silva Sila facta caedes esset, notique homines interfecti, insimulareturque familia, partim etiam liberi societatis ejus, quae picarias de P. Cornelio L. Mummio censoribus redemisset, decrevisse senatum, ut de ea re cognoscerent et statuerunt consules. 86.

Causam pro publicanis accurate, ut semper solitus esset, eleganterque dixisse Laelium. Cum consules re audita *amplius* de consilii sententia pronuntiavissent, paucis interpositis diebus iterum Laelium multo diligentius meliusque dixisse, iterumque eodem modo a consulibus rem esse prolatam. Tum Laelium, cum eum socii domum reduxissent egissentque gratias, et, ne defatigaretur, oravissent, locutum esse ita: se, quae fecisset, honoris eorum causa studiose accurateque fecisse; sed se arbitrari causam illam a Ser. Galba, quod is in dicendo gravior acriorque esset, gravius et vehementius posse defendi. Itaque auctoritate C. Laelii publicanos causam detulisse ad Galbam. 87. Illum autem, quod ei viro succedendum esset, verecunde et dubitanter recepisse. Unum quasi comperendinatus medium diem fuisse, quem totum Galbam in consideranda causa componendaque posuisse: et cum cognitionis dies esset, et ipse Rutilius rogatu sociorum domum ad Galbam mane venisset, ut eum admoneret, et ad dicendi tempus adduceret, usque illum, quoad ei nuntiatum esset consules descendisse, omnibus exclusis commentatum in quadam testudine cum servis literatis fuisse, quorum alii aliud dictare eodem tempore solitus esset. Interim cum esset ei nuntiatum tempus esse, exisse in aedes eo colore et iis oculis, ut egisse causam non commentatum putares. 88. Addebat etiam, idque ad rem pertinere putabat,

scriptores illos male mulcatos exisse cum Galba; ex quo significabat illum non in agendo solum sed etiam in meditando vehementem atque incensum fuisse. Quid multa? magna exspectatione plurimis audientibus coram ipso Laelio sic illam causam tanta vi tantaque gravitate dixisse Galbam, ut nulla fere pars orationis silentio praeteriretur. Itaque multis querelis multaque miseratione adhibita socios omnibus approbantibus illa die quaestione liberatos esse. XXIII. 89. Ex hac Rutiliana narratione suspicari licet, cum duae summae sint in oratore laudes, una subtiliter disputandi ad docendum, altera graviter agendi ad animos audientium permovendos, multoque plus proficiat is, qui inflammet judicem quam ille, qui doceat; elegantiam in Laelio vim in Galba fuisse. Quae quidem vis tum maxime cognita est, cum Lusitanis a Ser. Galba praetore contra interpositam, ut existimabatur, fidem interfectis L.* Libone tribuno plebis populum incitante et rogationem in Galbam privilegii similem ferente summa senectute, ut ante dixi, M. Cato legem suadens in Galbam multa dixit: quam orationem in Origines suas retulit paucis, antequam mortuus est, [an] diebus an mensibus. 90. Tum igitur nihil recusans Galba pro sese et populi Romani fidem implorans cum suos pueros tum C. Galli etiam filium flens commendabat,

* Edit. Princ.: *T.*

cujus orbitas et fletus mire miserabilis fuit propter recentem memoriam clarissimi patris: isque se tum eripuit flamma propter pueros misericordia populi commota, sicut idem scriptum reliquit Cato. Atque etiam ipsum Libonem non infantem video fuisse, ut ex orationibus ejus intelligi potest.

91. Cum haec dixissem, et paullum interquievissem, Quid igitur, inquit, est causae, Brutus, si tanta virtus in oratore Galba fuit, cur ea nulla in orationibus ejus appareat? quod mirari non possum in eis, qui nihil omnino scripti reliquerunt. XXIV. Nec enim est eadem, inquam, Brute, causa non scribendi et non tam bene scribendi quam dixerint. Nam videmus alios oratores inertia nihil scripsisse, ne domesticus etiam labor accederet ad forensem: pleraeque enim scribuntur orationes habitae jam, non ut habeantur: 92. alios non laborare, ut meliores fiant: nulla enim res tantum ad dicendum proficit quantum scriptio: memoriam autem in posterum ingenii sui non desiderant, cum se putant satis magnam adeptos esse dicendi gloriam, eamque etiam majorem visum iri, si in existimantium arbitrium sua scripta non venerint: alios, quod melius putent dicere se posse quam scribere; quod peringeniosis hominibus neque satis doctis plerumque contingit ut ipsi Galbae, 93. quem fortasse vis non ingenii solum sed etiam animi et naturalis quidam dolor dicentem incendebat, efficiebatque,

ut et incitata et gravis et vehemens esset oratio: dein cum otiosus stilum prehenderat, motusque omnis animi tamquam ventus hominem defecerat, flaccescebat oratio; quod iis, qui limatius dicendi consectantur genus, accidere non solet, propterea quod prudentia nunquam deficit oratorem, qua ille utens eodem modo possit et dicere et scribere; ardor animi non semper adest, isque cum consedit, omnis illa vis et quasi flamma oratoris exstinguitur. 94. Hanc igitur ob causam videtur Laelii mens spirare etiam in scriptis Galbae autem vis occidisse.

XXV. Fuerunt etiam in oratorum numero mediocrium L. et Sp. Mummii fratres, quorum exstant amborum orationes: simplex quidem L. et antiquus, Sp. autem nihilo ille quidem ornatior sed tamen adstrictior: fuit enim doctus ex disciplina Stoicorum. Multae sunt Sp. Albini orationes. Sunt etiam L. et C. Aureliorum Orestarum, quos aliquo video in numero oratorum fuisse. 95. P. etiam Popillius cum civis egregius tum non indisertus fuit. C. vero, filius ejus, disertus. Caiusque Tuditanus cum omni vita atque victu excultus atque expolitus, tum ejus elegans est habitum etiam orationis genus. Eodemque in genere est habitus is, qui injuria accepta fregit Ti. Gracchum patientia, civis in rebus optimis constantissimus, M. Octavius. At vero M. Aemilius Lepidus, qui est Porcina dictus, iisdem temporibus fere, quibus Galba, sed

paullo minor natu et summus orator est habitus et fuit, ut apparet ex orationibus, scriptor sane bonus. 96. Hoc in oratore Latino primum mihi videtur et lenitas apparuisse illa Graecorum et verborum comprehensio et jam * artifex, ut ita dicam, stilus. Hunc studiose duo adolescentes ingeniosissimi et prope aequales, C. Carbo et Ti. Gracchus, audire soliti sunt; de quibus jam dicendi locus erit, cum de senioribus pauca dixero. Q. enim Pompeius non contemptus orator temporibus illis fuit, qui summos honores homo per se cognitus sine ulla commendatione majorum est adeptus. 97. Tum L. Cassius multum potuit non eloquentia sed dicendo tamen; homo non liberalitate, ut alii, sed ipsa tristitia et severitate popularis; cujus quidem legi tabellariae M. Antius Briso tribunus plebis diu restitit M. Lepido consule adjuvante; eaque res P. Africano vituperationi fuit, quod ejus auctoritate de sententia deductus Briso putabatur. Tum duo Caepiones multum clientes consilio et lingua plus auctoritate tamen et gratia sublevabant. Sed ** Pompeii sunt scripta nec nimis extenuata (quamquam veterum est similis) et plena prudentiae. XXVI. 98. P. Crassum valde probatum oratorem iisdem fere temporibus accepimus, qui ingenio valuit et studio, et habuit quasdam etiam

---

* Edit. Princ.: *etiam*.

** Madvig proposes to read *Sex.* for *Sed.*

domesticas disciplinas: nam et cum summo illo oratore Ser. Galba, cujus C. filio filiam suam collocaverat, affinitate sese devinxerat; et cum esset P. Mucii filius, fratremque haberet P. Scaevolam, domi jus civile cognoverat. In eo industriam constat summam fuisse maximamque gratiam, cum et consuleretur plurimum et diceret. 99. Horum aetatibus adjuncti duo C. Fannii, C. et M. filii, fuerunt; quorum Caii filius, qui consul cum Domitio fuit, unam orationem de sociis et nomine Latino contra Gracchum reliquit sane et bonam et nobilem. Tum Atticus, Quid ergo? estne ista Fannii? nam varia opinio pueris nobis erat; alii a C. Persio, literato homine, scriptam esse aiebant, illo, quem significat valde doctum esse Lucilius: alii multos nobiles, quod quisque potuisset, in illam orationem contulisse. 100. Tum ego, Audivi equidem ista, inquam, de majoribus natu, sed nunquam sum adductus, ut crederem; eamque suspicionem propter hanc causam credo fuisse, quod Fannius in mediocribus oratoribus habitus esset, oratio autem vel optima esset illo quidem tempore orationum omnium. Sed nec ejusmodi est, ut a pluribus confusa videatur (unus enim sonus est totius orationis et idem stilus), nec de Persio reticuisset Gracchus, cum et Fannius de Menelao Maratheno et de ceteris objecisset, praesertim cum Fannius nunquam sit habitus elinguis: nam et causas defensitavit, et tribunatus ejus arbitrio et

auctoritate P. Africani gestus non obscurus fuit. 101. Alter autem C. Fannius, M. filius, C. Laelii gener, et moribus et ipso genere dicendi durior. Is soceri instituto (quem, quia cooptatus in augurum collegium non erat, non admodum diligebat, praesertim cum ille Q. Scaevolam sibi minorem natu generum praetulisset: cui tamen Laelius se excusans non genero minori dixit se illud sed majori filiae detulisse) is tamen instituto Laelii Panaetium audiverat. Ejus omnis in dicendo facultas ex historia ipsius non ineleganter scripta perspici potest, quae neque nimis est infans neque perfecte diserta. 102. Mucius autem augur, quod pro se opus erat, ipse dicebat, ut de pecuniis repetundis contra T. Albucium. Is oratorum in numero non fuit; juris civilis intelligentia atque omni prudentiae genere praestitit. L. Coelius Antipater scriptor, quemadmodum videtis, fuit ut temporibus illis luculentus, juris valde peritus, multorum etiam, ut L. Crassi, magister.

XXVII. 103. Utinam in Ti. Graccho Caioque Carbone talis mens ad rem publicam bene gerendam fuisset, quale ingenium ad bene dicendum fuit! profecto nemo his viris gloria praestitisset. Sed eorum alter propter turbulentissimum tribunatum, ad quem ex invidia foederis Numantini bonis iratus accesserat, ab ipsa re publica est interfectus: alter propter perpetuam in populari ratione levitatem morte voluntaria se a severitate

judicum vindicavit. Sed fuit uterque summus orator, atque hoc memoria patrum teste dicimus; 104. nam et Carbonis et Gracchi habemus orationes nondum satis splendidas verbis sed acutas prudentiaeque plenissimas. Fuit Gracchus diligentia Corneliae matris a puero doctus et Graecis literis eruditus; nam semper habuit exquisitos e Graecia magistros, in eis jam adolescens Diophanem Mitylenaeum, Graeciae temporibus illis disertissimum. Sed ei breve tempus ingenii augendi et declarandi fuit. 105. Carbo, quod vita suppeditavit, est in multis judiciis causisque cognitus. Hunc qui audierant prudentes homines, in quibus familiaris noster L. Gellius, qui se illi contubernalem in consulatu fuisse narrabat, canorum oratorem et volubilem et satis acrem atque eundem et vehementem et valde dulcem et perfacetum fuisse dicebat: addebat industrium etiam et diligentem et in exercitationibus commentationibusque multum operae solitum esse ponere. 106. Hic optimus illis temporibus est patronus habitus, eoque forum tenente plura fieri judicia coeperunt: nam et quaestiones perpetuae hoc adolescente constitutae sunt, quae antea nullae fuerunt (L. enim Piso tribunus plebis legem primus de pecuniis repetundis Censorino et Manilio consulibus tulit: ipse etiam Piso et causas egit, et multarum legum aut auctor aut dissuasor fuit; isque et orationes reliquit, quae jam evanuerunt, et annales sane exiliter scriptos); et ju-

dicia populi, quibus aderat Carbo, jam magis patronum desiderabant tabella data: quam legem L. Cassius Lepido et Mancino consulibus tulit.

XXVIII. 107. Vester etiam D. Brutus M. filius, ut ex familiari ejus L. Attio poëta sum audire solitus, et dicere non inculte solebat, et erat cum literis Latinis tum etiam Graecis ut temporibus illis eruditus. Quae tribuebat idem Attius etiam Q. Maximo, L. Paulli nepoti: et vero ante Maximum illum Scipionem, quo duce privato Ti. Gracchus occisus esset, cum omnibus in rebus vehementem tum acrem aiebat in dicendo fuisse. 108. Tum etiam P. Lentulus ille princeps, ad rem publicam duntaxat quod opus esset, satis habuisse eloquentiae dicitur. Iisdemque temporibus L. Furius Philus perbene Latine loqui putabatur literatiusque quam ceteri; P. Scaevola valde prudenter et acute, paullo etiam copiosius; nec multo minus prudenter M.' Manilius. Appii Claudii volubilis sed paullo fervidior erat oratio. In aliquo numero etiam M. Fulvius Flaccus et C. Cato, Africani sororis filius, mediocres oratores; etsi Flacci scripta sunt sed ut studiosi literarum. Flacci autem aemulus P. Decius fuit, non infans ille quidem sed ut vita sic oratione etiam turbulentus. 109. M. Drusus, C. F., qui in tribunatu C. Gracchum collegam iterum tribunum fregit, vir et oratione gravis et auctoritate; eique proxime adjunctus C. Drusus frater fuit. Tuus etiam gentilis, Brute, M. Pen-

nus facile agitavit in tribunatu C. Gracchum paullum aetate antecedens. Fuit enim M. Lepido et L. Oreste consulibus quaestor Gracchus, tribunus Pennus, illius M. filius, qui cum Q. Aelio consul fuit: sed is omnia summa sperans aedilicius est mortuus. Nam de T. Flaminino, quem ipse vidi, nihil accepi nisi Latine diligenter locutum.

XXIX. 110. His adjuncti sunt C. Curio M. Scaurus P. Rutilius C. Gracchus. De Scauro et Rutilio breviter licet dicere, quorum neuter summi oratoris habuit laudem, et* uterque in multis causis versatus erat. In quibusdam laudandis** viris, etiamsi maximi ingenii non essent, probabilis tamen industria; quamquam his quidem non omnino ingenium sed oratorium ingenium defuit. Neque enim refert videre, quid dicendum sit, nisi id queas solute et suaviter dicere. Ne id quidem satis est, nisi id, quod dicitur, fit voce vultu motuque conditius. 111. Quid dicam opus esse doctrina? sine qua, etiam si quid bene dicitur adjuvante natura, tamen id, quia fortuito fit, semper paratum esse non potest. In Scauri oratione sapientis hominis et recti gravitas summa et naturalis quaedam inerat auctoritas, non ut causam sed ut testimonium dicere putares, cum pro reo diceret. 112. Hoc

---

* Ernesti: *at.* Schneider: *etsi.*

** Ed. Rom. and Meyer: *In quibusdam laudandi viri; etiamsi maximi ingenii non essent, probabiles tamen industria.*

dicendi genus ad patrocinia mediocriter aptum videbatur; ad senatoriam vero sententiam, cujus erat ille princeps, vel maxime; significabat enim non prudentiam solum sed, quod maxime rem continebat, fidem. Habebat hoc a natura ipsa, quod a doctrina non facile posset. Quamquam hujus quoque ipsius rei, quemadmodum scis, praecepta sunt. Hujus et orationes sunt et tres ad L. Fufidium libri scripti de vita ipsius acta sane utiles, quos nemo legit: at Cyri vitam et disciplinam legunt, praeclaram illam quidem sed neque tam rebus nostris aptam nec tamen Scauri laudibus anteponendam. Ipse etiam Fufidius in aliquo patronorum numero fuit. XXX. 113. Rutilius autem in quodam tristi et severo genere dicendi versatus est; et uterque natura vehemens et acer. Itaque cum una consulatum petivissent, non ille solum, qui repulsam tulerat, accusavit ambitus designatum competitorem, sed Scaurus etiam absolutus Rutilium in judicium vocavit: multaque opera multaque industria Rutilius fuit; quae erat propterea gratior, quod idem magnum munus de jure respondendi sustinebat. 114. Sunt ejus orationes jejunae: multa praeclara de jure: doctus vir et Graecis literis eruditus Panaetii auditor prope perfectus in Stoicis, quorum peracutum et artis plenum orationis genus scis tamen exile nec satis populari assensioni accommodatum. Itaque illa, quae propria est hujus disciplinae, philosophorum de se ipsorum opinio

firma in hoc viro et stabilis inventa est. 115. Qui cum innocentissimus in judicium vocatus esset (quo judicio convulsam penitus scimus esse rem publicam), cum essent eo tempore eloquentissimi viri L. Crassus et M. Antonius consulares, eorum adhibere neutrum voluit: dixit ipse pro sese; et pauca C. Cotta, quod sororis erat filius, et is quidem tamen ut orator, quamquam erat admodum adolescens. Sed Q. Mucius enucleate ille quidem et polite, ut solebat, nequaquam autem ea vi atque copia, quam genus illud judicii et magnitudo causae postulabat. 116. Habemus igitur in Stoicis oratoribus Rutilium, Scaurum in antiquis: utrumque tamen laudemus, quoniam per illos ne haec quidem in civitate genera hac oratoria laude caruerunt. Volo enim ut in scena sic etiam in foro non eos modo laudari, qui celeri motu et difficili utantur, sed eos etiam, quos statarios appellant, quorum sit illa simplex in agendo veritas, non molesta.

XXXI. 117. Et quoniam Stoicorum est facta mentio, Q. Aelius Tubero fuit illo tempore, L. Paulli nepos, nullo in oratorum numero sed vita severus et congruens cum ea disciplina, quam colebat; paullo etiam durior; qui quidem in triumviratu judicaverit contra P. Africani, avunculi sui, testimonium vacationem augures, quo minus judiciis operam darent, non habere: sed ut vita sic oratione durus incultus horridus: itaque honoribus majorum respondere non potuit.

Fuit autem constans civis et fortis et in primis Graccho molestus, quod indicat Gracchi in eum oratio: sunt etiam in Gracchum Tuberonis. Is fuit mediocris in dicendo doctissimus in disputando. 118. Tum Brutus, Quam hoc idem in nostris contingere intelligo, quod in Graecis! ut omnes fere Stoici prudentissimi in disserendo sint, et id arte faciant, sintque architecti paene verborum, iidem traducti a disputando ad dicendum inopes reperiantur. Unum excipio Catonem, in quo perfectissimo Stoico summam eloquentiam non desiderem, quam exiguam in Fannio ne in Rutilio quidem magnam in Tuberone nullam video fuisse. 119. Et ego, Non, inquam, Brute, sine causa, propterea quod istorum in dialecticis omnis cura consumitur; vagum illud orationis et fusum et multiplex non adhibetur genus. Tuus autem avunculus, quemadmodum scis, habet a Stoicis id, quod ab illis petendum fuit: sed dicere didicit a dicendi magistris, eorumque more se exercuit. Quod si omnia a philosophis essent petenda, Peripateticorum institutis commodius fingeretur oratio. 120. Quo magis tuum, Brute, judicium probo, qui eorum, id est ex vetere Academia, philosophorum sectam secutus es, quorum in doctrina atque praeceptis disserendi ratio conjungitur cum suavitate dicendi et copia: quamquam ea ipsa Peripateticorum Academicorumque consuetudo in ratione dicendi talis est, ut nec perficere oratorem possit ipsa per sese nec

sine ea orator esse perfectus. Nam ut Stoicorum adstrictior est oratio aliquantoque contractior, quam aures populi requirunt; sic illorum liberior et latior, quam patitur consuetudo judiciorum et fori. 121. Quis enim uberior in dicendo Platone? Jovem sic aiunt philosophi, si Graece loquatur, loqui. Quis Aristotele nervosior Theophrasto dulcior? Lectitavisse Platonem studiose, audivisse etiam Demosthenes dicitur: idque apparet ex genere et granditate verborum: dicit etiam in quadam epistola hoc ipse de sese. Sed et hujus oratio in philosophiam translata pugnacior, ut ita dicam, videtur et illorum in judicia pacatior.

XXXII. 122. Nunc reliquorum oratorum aetates, si placet, et gradus persequamur. Nobis vero, inquit Atticus, et vehementer quidem, ut pro Bruto etiam respondeam. Curio fuit igitur ejusdem aetatis fere sane illustris orator, cujus de ingenio ex orationibus ejus existimari potest. Sunt enim et aliae et pro Ser. Fulvio de incestu nobilis oratio. Nobis quidem pueris * omnium optima putabatur, quae vix jam comparet in hac turba novorum voluminum. 123. Praeclare, inquit Brutus, teneo, qui istam turbam voluminum effecerit. Et ego, inquam, intelligo, Brute, quem dicas. Certe enim et boni aliquid attulimus juventuti, magnificentius, quam fuerat, ge-

* Ed. Princ.: *haec omnium.*

nus dicendi et ornatius; et nocuimus fortasse, quod veteres orationes post nostras, non a me quidem (meis enim illas antepono), sed a plerisque legi sunt desitae. Numera, inquit, me in plerisque: quamquam video mihi multa legenda jam te auctore, quae antea contemnebam. 124. Atqui haec, inquam, de incestu laudata oratio puerilis est locis multis: de amore de tormentis de rumore loci sane inanes; verumtamen nondum tritis nostrorum hominum auribus nec erudita civitate tolerabiles. Scripsit etiam alia nonnulla, et multa dixit et illustria, et in numero patronorum fuit, ut eum mirer, cum et vita suppeditavisset, et splendor ei non defuisset, consulem non fuisse. XXXIII. 125. Sed ecce in manibus vir et praestantissimo ingenio et flagranti studio et doctus a puero, C. Gracchus. Noli enim putare quemquam, Brute, pleniorem et uberiorem ad dicendum fuisse. Et ille, Sic prorsus, inquit, existimo; atque istum de superioribus paene solum lego. Immo plane, inquam, Brute, legas censeo. Damnum enim illius immaturo interitu res Romanae Latinaeque literae fecerunt. 126. Utinam non tam fratri pietatem quam patriae praestare voluisset! Quam ille facile tali ingenio, diutius si vixisset, vel paternam esset vel avitam gloriam consecutus! Eloquentia quidem nescio an habuisset parem neminem. Grandis est verbis sapiens sententiis genere toto gravis: manus extrema non accessit operibus ejus: praeclare in-

choata multa, perfecta non plane. Legendus, inquam, est hic orator, Brute, si quisquam alius, juventuti. Non enim solum acuere sed etiam alere ingenium potest.

127. Huic successit aetati C. Galba, Servii illius eloquentissimi viri filius, P. Crassi eloquentis et juris periti gener. Laudabant hunc patres nostri, favebant etiam propter patris memoriam, sed cecidit in cursu. Nam rogatione Mamilia Jugurthinae conjurationis invidia, cum pro sese ipse dixisset, oppressus est. Exstat ejus peroratio, qui epilogus dicitur, qui tanto in honore pueris nobis erat, ut eum etiam edisceremus. Hic, qui in collegio sacerdotum esset, primus post Romam conditam judicio publico est condemnatus. XXXIV. 128. P. Scipio, qui est in consulatu mortuus, non multum ille quidem nec saepe dicebat, sed et Latine loquendo cuivis erat par, et omnes sale facetiisque superabat. Ejus collega L. Bestia bonis initiis orsus tribunatus (nam P. Popillium vi C. Gracchi expulsum sua rogatione restituit), vir et acer et non indisertus, tristes exitus habuit consulatus. Nam invidiosa lege Mamilia quaestione C. Galbam sacerdotem et quatuor consulares, L. Bestiam C. Catonem Sp. Albinum civemque praestantissimum L. Opimium Gracchi interfectorem a populo absolutum, cum is contra populi studium stetisset, Gracchani judices sustulerunt. 129. Hujus dissimilis in tribunatu reliquaque omni vita civis improbus

C. Licinius Nerva non indisertus fuit. C. Fimbria temporibus iisdem fere sed longius aetate provectus habitus est sane, ut ita dicam, truculentus * asper maledicus genere toto paullo fervidior atque commotior; diligentia tamen et virtute animi atque vita bonus auctor in senatu. Idem tolerabilis patronus nec rudis in jure civili et cum virtute tum etiam ipso orationis genere liber; cujus orationes pueri legebamus, quas jam reperire vix possumus. 130. Atque etiam ingenio et sermone eleganti valetudine incommoda C. Sextius Calvinus fuit, qui etsi, cum remiserant dolores pedum, non deerat in causis, tamen id non saepe faciebat. Itaque consilio ejus, cum volebant, homines utebantur; patrocinio, cum licebat. Iisdem temporibus M. Brutus, in quo magnum fuit, Brute, dedecus generi vestro, qui, cum tanto nomine esset, patremque optimum virum habuisset et juris peritissimum, accusationem factitaverit ut Athenis Lycurgus. Is magistratus non petivit, sed fuit accusator vehemens et molestus, ut facile cerneres naturale quoddam stirpis bonum degeneravisse vitio depravatae voluntatis. 131. Atque eodem tempore accusator de plebe L. Caesulenus fuit, quem ego audivi jam senem, cum ab L. Sabellio mulctam lege Aquilia damni injuria petivisset. Non fe-

---

* Admirable emendation of Ernesti. Codd. and Edit. Princ.: *luculentus patronus.* Schütz: *truculentus accusator.*

cissem hominis paene infimi mentionem, nisi judicarem, qui suspiciosius aut criminosius diceret, audivisse me neminem. XXXV. Doctus etiam Graecis T. Albucius vel potius paene Graecus. Loquor, ut opinor; sed licet ex orationibus judicare. Fuit autem Athenis adolescens; perfectus Epicureus evaserat, minime aptum ad dicendum genus.

132. Jam Q. Catulus non antiquo illo more sed hoc nostro, nisi quid fieri potest perfectius, eruditus; multae literae, summa non vitae solum atque naturae sed orationis etiam comitas; incorrupta quaedam Latini sermonis integritas, quae perspici cum ex orationibus ejus potest tum facillime ex eo libro, quem de consulatu et de rebus gestis suis conscriptum molli et Xenophonteo genere sermonis misit ad A. Furium poëtam familiarem suum; qui liber nihilo notior est quam illi tres, de quibus ante dixi, Scauri libri. 133. Tum Brutus, Mihi quidem nec iste notus est nec illi: sed haec* mea culpa est; nunquam enim in manus inciderunt. Nunc autem et a te sumam, et conquiram ista posthac curiosius. Fuit igitur in Catulo sermo Latinus; quae laus dicendi non mediocris ab oratoribus plerisque neglecta est. Nam de sono vocis et suavitate appellandarum literarum, quoniam filium cognovisti, noli exspectare quid dicam: quamquam filius quidem

---

* Rivius, Lambinus, and Schütz: *sed nec mea*.

non fuit in oratorum numero, sed non deerat ei tamen in sententia dicenda cum prudentia tum elegans quoddam et eruditum orationis genus. 134. Nec habitus est tamen pater ipse Catulus princeps in numero patronorum: sed erat talis, ut, cum quosdam audires, qui tum erant praestantes, videretur esse inferior; cum autem ipsum audires sine comparatione, non modo contentus esses, sed melius non quaereres. 135. Q. Metellus Numidicus et ejus collega M. Silanus dicebant de re publica, quod esset illis viris et consulari dignitati satis. M. Aurelius Scaurus non saepe dicebat sed polite; Latine vero in primis est eleganter locutus. Quae laus eadem in A. Albino bene loquendi fuit. Nam flamen Albinus etiam in numero est habitus disertorum. Q. etiam Caepio, vir acer et fortis, cui fortuna belli crimini invidia populi calamitati fuit. XXXVI. 136. Tum etiam C. et L. Memmii fuerunt, oratores mediocres accusatores acres atque acerbi: itaque in judicium capitis multos vocaverunt, pro reis non saepe dixerunt. Sp. Thorius satis valuit in populari genere dicendi, is, qui agrum publicum vitiosa et inutili lege vectigali levavit. M. Marcellus, Aesernini pater, non ille quidem in patronis sed et in promptis tamen et non inexercitatis ad dicendum fuit, ut filius ejus P. Lentulus. 137. L. etiam Cotta praetorius in mediocrium oratorum numero dicendi non ita multum laude processerat, sed de industria cum verbis

tum etiam ipso sono quasi subrustico prosequebatur atque imitabatur antiquitatem.

Atque ego et in hoc ipso Cotta et in aliis pluribus intelligo me non ita disertos homines et retulisse in oratorum numerum et relaturum. Est enim propositum colligere eos, qui hoc munere in civitate functi sint, ut tenerent oratorum locum; quorum quidem quae fuerit adscensio et quam in omnibus rebus difficilis optimi perfectio atque absolutio, ex eo, quod dicam, existimari potest. 138. Quam multi enim jam oratores commemorati sunt, et quam diu in eorum enumeratione versamur, cum tamen spisse atque vix, ut dudum ad Demosthenem et Hyperidem, sic nunc ad Antonium Crassumque pervenimus! Nam ego sic existimo hos oratores fuisse maximos et in his primum cum Graecorum gloria Latine dicendi copiam aequatam. XXXVII. 139. Omnia veniebant Antonio in mentem: eaque suo quaeque loco, ubi plurimum proficere et valere possent, ut ab imperatore equites pedites levis armatura, sic ab illo in maxime opportunis orationis partibus collocabantur. Erat memoria summa nulla meditationis suspicio: imparatus semper aggredi ad dicendum videbatur: sed ita erat paratus, ut judices illo dicente nonnunquam viderentur non satis parati ad cavendum fuisse. 140. Verba ipsa, non illa quidem elegantissimo sermone (itaque diligenter loquendi laude caruit, neque tamen est admodum inquinate locutus) sed illa,

quae proprie laus oratoris est in verbis (nam ipsum Latine loqui est illud quidem, ut paullo ante dixi, in magna laude ponendum; sed non tam sua sponte, quam quod est a plerisque neglectum: non enim tam praeclarum est scire Latine quam turpe nescire; neque tam id mihi oratoris boni quam civis Romani proprium videtur); sed tamen Antonius in verbis et eligendis (neque id ipsum tam leporis causa quam ponderis) et collocandis et comprehensione devinciendis nihil non ad rationem et tamquam ad artem dirigebat: verum multo magis hoc idem in sententiarum ornamentis et conformationibus. 141. Quo genere quia praestat omnibus Demosthenes, idcirco a doctis oratorum est princeps judicatus. Σχήματα enim quae vocant Graeci, ea maxime ornant oratorem; eaque non tam in verbis pingendis habent pondus quam in illuminandis sententiis. XXXVIII. Sed cum haec magna in Antonio tum actio singularis; quae si partienda est in gestum atque vocem, gestus erat non verba exprimens sed cum sententiis congruens: manus humeri latera supplosio pedis status incessus omnisque motus cum verbis* sententiisque consentiens; vox permanens verum subrauca natura. Sed hoc vitium huic uni in bonum convertebat. 142. Habebat enim flebile quiddam in questioni-

---

* Ellendt: *rebus*. Meyer incloses the clause *cum verbis* . . . . . *consentiens* in brackets.

bus aptumque cum ad fidem faciendam tum ad misericordiam commovendam; ut verum videretur in hoc illud, quod Demosthenem ferunt ei, qui quaesivisset, quid primum esset in dicendo, actionem; quid secundum, idem et idem tertium respondisse. Nulla res magis penetrat in animos, eosque fingit format flectit; talesque oratores videri facit, quales ipsi se videri volunt.

143. Huic alii parem esse dicebant, alii anteponebant L. Crassum. Illud quidem certe omnes ita judicabant neminem esse, qui horum alterutro patrono cujusquam ingenium requireret. Equidem quamquam Antonio tantum tribuo, quantum supra dixi, tamen Crasso nihil statuo fieri potuisse perfectius. Erat summa gravitas: erat cum gravitate junctus facetiarum et urbanitatis oratorius non scurrilis lepos: Latine loquendi accurata et sine molestia diligens elegantia: in disserendo mira explicatio: cum de jure civili cum de aequo et bono disputaretur, argumentorum et similitudinum copia. XXXIX. 144. Nam ut Antonius conjectura movenda aut sedanda suspicione aut excitanda incredibilem vim habebat, sic in interpretando in definiendo in explicanda aequitate nihil erat Crasso copiosius: idque cum saepe alias tum apud centumviros in M'. Curii causa cognitum est. 145. Ita enim multa tum contra scriptum pro aequo et bono dixit, ut hominem acutissimum Q. Scaevolam et in jure, in quo illa causa vertebatur, paratissimum obrueret

argumentorum exemplorumque copia: atque ita tum ab his patronis aequalibus et jam * consularibus causa illa dicta est, cum uterque ex contraria parte jus civile defenderet, ut eloquentium juris peritissimus Crassus juris peritorum eloquentissimus Scaevola putaretur; qui quidem cum peracutus esset ad excogitandum, quid in jure aut in aequo verum aut esset aut non esset, tum verbis erat ad rem cum summa brevitate mirabiliter aptus. 146. Quare sit nobis orator in hoc interpretandi explanandique et disserendi genere mirabilis, sic ut simile nihil viderim: in augendo in ornando in refellendo magis existimator metuendus quam admirandus orator. 147. Verum ad Crassum revertamur. XL. Tum Brutus, Etsi satis, inquit, mihi videbar habere cognitum Scaevolam ex iis rebus, quas audiebam saepe ex C. Rutilio, quo utebatur propter familiaritatem Scaevolae nostri,** tamen ista mihi ejus dicendi tanta laus nota non erat. Itaque cepi voluptatem tam ornatum virum tamque excellens ingenium fuisse in nostra re publica. 148. Hic ego, Noli, inquam, Brute, existimare his duobus quidquam fuisse in nostra civitate praestantius: nam ut paullo

---

* Emendation of Orelli.

** The text is corrupt. Arnold proposes to read: *Rutilio: qua utebatur pater, familiaritatem Scaevolae nosti.* Ellendt: *Rutilio: qui qua utebatur familiaritate Scaevolae, nosti.* Far better is the emendation of Orelli: *quo utebar propter familiaritatem Sc. n.;* and still better that of Gebhardt: *quo utebamur* etc.

ante dixi consultorum alterum disertissimum disertorum alterum consultissimum fuisse, sic in reliquis rebus ita dissimiles erant inter sese, statuere ut tamen non posses, utrius te malles similiorem. Crassus erat elegantium parcissimus Scaevola parcorum elegantissimus. Crassus in summa comitate habebat etiam severitatis satis, Scaevolae multa in severitate non deerat tamen comitas. 149. Licet omnia hoc modo: sed vereor, ne fingi videantur haec, ut dicantur a me quodam modo; res se tamen sic habet. Cum omnis virtus sit, ut vestra, Brute, vetus Academia dixit, mediocritas, uterque horum medium quiddam volebat sequi: sed ita cadebat, ut alter ex alterius laude partem, uterque autem suam totam haberet. 150. Tum Brutus, Cum ex tua oratione mihi videor, inquit, bene Crassum et Scaevolam cognovisse, tum de te et de Ser. Sulpicio cogitans esse quandam vobis cum illis similitudinem judico. Quonam, inquam, istuc modo? Quia mihi et tu videris, inquit, tantum juris civilis scire voluisse, quantum satis esset oratori; et Servius eloquentiae tantum assumpsisse, ut jus civile facile possit* tueri: aetatesque vestrae ut illorum nihil aut non fere multum differunt. XLI. 151. Et ego, De me, inquam, dicere nihil est necesse: de Servio autem et tu probe dicis, et ego dicam, quod sentio. Non enim facile quem **

---

* Ellendt and Meyer: *posset*. ** Lambin.: *quemquam*.

dixerim plus studii quam illum et ad dicendum et ad omnes bonarum rerum disciplinas adhibuisse. Nam et in iisdem exercitationibus ineunte aetate fuimus, et postea una Rhodum ille etiam profectus est, quo melior esset et doctior: et inde ut rediit, videtur mihi in secunda arte primus esse maluisse quam in prima secundus. Atque haud scio an par principibus esse potuisset: sed fortasse maluit, id quod est adeptus, longe omnium non ejusdem modo aetatis sed eorum etiam, qui fuissent, in jure civili esse princeps. 152. Hic Brutus, Ain' tu? inquit. Etiamne Q. Scaevolae Servium nostrum anteponis? Sic enim, inquam, Brute, existimo juris civilis magnum usum et apud Scaevolam et apud multos fuisse, artem in hoc uno: quod nunquam effecisset ipsius juris scientia, nisi eam praeterea didicisset artem, quae doceret rem universam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obscuram explanare interpretando, ambigua primum videre deinde distinguere, postremo habere regulam, qua vera et falsa judicarentur, et quae quibus positis essent, quaeque non essent consequentia. 153. Hic enim attulit hanc artem omnium artium maximam quasi lucem ad ea, quae confuse ab aliis aut respondebantur aut agebantur. XLII. Dialecticam mihi videris dicere, inquit. Recte, inquam, intelligis: sed adjunxit etiam et literarum scientiam et loquendi elegantiam, quae ex scriptis ejus, quorum similia nulla

sunt, facillime perspici potest. 154. Cumque discendi causa duobus peritissimis operam dedisset, L. Lucilio Balbo et C. Aquilio Gallo, Galli, hominis acuti et exercitati, promptam et paratam in agendo et in respondendo celeritatem subtilitate diligentiaque superavit: Balbi, docti et eruditi hominis, in utraque re consideratam tarditatem vicit expediendis conficiendisque rebus: sic et habet, quod uterque eorum habuit, et explevit, quod utrique defuit. 155. Itaque ut Crassus mihi videtur sapientius fecisse quam Scaevola (hic enim causas studiose recipiebat, in quibus a Crasso superabatur; ille se consuli nolebat, ne qua in re inferior esset quam Scaevola): sic Servius sapientissime. Cum enim duae civiles artes ac forenses plurimum et laudis haberent et gratiae, perfecit, ut altera praestaret omnibus, ex altera tantum assumeret, quantum esset et ad tuendum jus civile et ad obtinendam consularem dignitatem satis. 156. Tum Brutus, Ita prorsus, inquit, et antea putabam (audivi enim nuper eum studiose et frequenter Sami, cum ex eo jus nostrum pontificium, qua ex parte cum jure civili conjunctum esset, vellem cognoscere); et nunc meum judicium multo magis confirmo testimonio et judicio tuo: simul illud gaudeo, quod et aequalitas vestra et pares honorum gradus et artium studiorumque quasi finitima vicinitas tantum abest ab obtrectatione invidiaque, quae solet

lacerare plerosque, uti* ea non modo non exulcerare vestram gratiam sed etiam conciliare videatur. Quali enim te erga illum perspicio, tali illum in te voluntate judicioque cognovi. 157. Itaque doleo et illius consilio et tua voce populum Romanum carere tam diu: quod cum per se dolendum est tum multo magis consideranti, ad quos ista non translata sint, sed nescio quo pacto devenerint. Hic Atticus, Dixeram, inquit, a principio, de re publica ut sileremus: itaque faciamus: nam si isto modo volumus singulas res desiderare, non modo querendi sed ne lugendi quidem finem reperiemus.

XLIII. 158. Pergamus ergo, inquam, ad reliqua, et institutum ordinem persequamur. Paratus igitur veniebat Crassus, exspectabatur, audiebatur. A principio statim, quod erat apud eum semper accuratum, exspectatione dignus videbatur: non multa jactatio corporis non inclinatio vocis nulla inambulatio non crebra supplosio pedis: vehemens et interdum irata et plena justi doloris oratio; multae et cum gravitate facetiae: quodque difficile est, idem et perornatus et perbrevis. 159. Jam in altercando invenit parem neminem; versatus est in omni fere genere causarum; mature in locum principum oratorum venit. Accusavit C. Carbonem eloquentissimum hominem admodum adolescens: summam inge-

---

* Ellendt and Meyer: *ut*.

nii non laudem modo sed etiam admirationem est consecutus. 160. Defendit postea Liciniam virginem, cum annos XXVII natus esset: in ea ipsa causa fuit eloquentissimus, orationisque ejus scriptas quasdam partes reliquit. Voluit adolescens in colonia Narbonensi causae popularis aliquid attingere eamque coloniam, ut fecit, ipse deducere. Exstat in eam legem senior, ut ita dicam, quam illa aetas ferebat, oratio. Multae deinde causae; sed ita tacitus tribunatus, ut, nisi in eo magistratu coenavisset apud praeconem Granium, idque bis nobis narravisset Lucilius, tribunum plebis nesciremus fuisse. 161. Ita prorsus, inquit Brutus: sed ne de Scaevolae quidem tribunatu quidquam audivisse videor, et eum collegam Crassi credo fuisse. Omnibus quidem aliis, inquam, in magistratibus, sed tribunus anno post fuit, eoque in rostris sedente suasit Serviliam legem Crassus. Nam censuram sine Scaevola gessit. Eum enim magistratum nemo unquam Scaevolarum petivit. Sed haec Crassi cum edita oratio est, quam te saepe legisse certo scio, quatuor et triginta tum habebat annos, totidemque annis mihi aetate praestabat. His* enim consulibus eam legem suasit, quibus nati sumus, cum ipse esset Q. Caepione consule natus et C. Laelio triennio ipso minor quam Antonius. Quod idcirco posui, ut, dicendi Latine prima maturitas

* Meyer: *iis*.

in qua aetate exstitisset, posset notari; et intelligeretur jam ad summum paene esse perductam, ut eo nihil ferme quisquam addere posset, nisi qui a philosophia a jure civili ab historia fuisset instructior. XLIV. 162. Erit, inquit M. Brutus, aut jam est iste, quem exspectas.* Nescio, inquam. Sed est etiam L. Crassi in consulatu pro Q. Caepione; defensione juncta non brevis ut laudatio, ut oratio autem brevis; postrema censoris oratio, qua anno duodequinquagesimo usus est. In his omnibus inest quidam sine ullo fuco veritatis color. Quin etiam comprehensio et ambitus ille verborum, si sic περίοδον** appellari placet, erat apud illum contractus et brevis; et in membra quaedam, quae κῶλα Graeci vocant, dispertiebat orationem lubentius. 163. Hoc loco Brutus, Quandoquidem tu istos oratores, inquit, tanto opere laudas, vellem aliquid Antonio praeter illum de ratione dicendi sane exilem libellum, plura Crasso libuisset scribere: cum enim omnibus memoriam sui tum etiam disciplinam dicendi nobis reliquissent. Nam Scaevolae dicendi elegantiam satis ex iis orationibus, quas reliquit, habemus cognitam. 164. Et ego, Mihi quidem a pueritia quasi magistra fuit, inquam, illa in legem Caepionis oratio, in qua et auctoritas orna-

---

* Emend. of Heusinger: *Erit, inquit Brutus, an jam est iste, quem exspectas?* Meyer and others: *Erit, i. B., aut jam est iste, quem exspectas?*

** Orelli, Ed. Princ., and others: *periodum.*

tur senatus, quo pro ordine illa dicuntur, et invidia concitatur in judicum et in accusatorum factionem, contra quorum potentiam populariter tum dicendum fuit. Multa in illa oratione graviter multa leniter multa aspere multa facete dicta sunt; plura etiam dicta quam scripta, quod ex quibusdam capitibus expositis nec explicatis intelligi potest. Ipsa illa censoria contra Cn. Domitium collegam non est oratio sed quasi capita rerum et orationis commentarium paullo plenius. Nulla est enim altercatio clamoribus unquam habita majoribus. 165. Et vero fuit in hoc et * popularis dictio excellens: Antonii genus dicendi multo aptius judiciis quam concionibus.

XLV. Hoc loco ipsum Domitium non relinquo. Nam etsi non fuit in oratorum numero, tamen pono satis in eo fuisse orationis atque ingenii, quo et magistratus personam et consularem dignitatem tueretur: quod idem de C. Coelio dixerim industriam in eo summam fuisse summasque virtutes, eloquentiae tantum, quod esset in rebus privatis amicis ejus, in re publica ipsius dignitati satis. 166. Eodem tempore M. Herennius in mediocribus oratoribus Latine et diligenter loquentibus numeratus est, qui tamen summa nobilitate hominem cognatione sodalitate collegio summa etiam eloquentia L. Philippum in consulatus petitione superavit. Eodem tempore C.

---

* Ed. Princ.: *etiam*.

Clodius,* etsi propter summam nobilitatem et singularem potentiam magnus erat, tamen etiam eloquentiae quandam mediocritatem afferebat. 167. Ejusdem fere temporis fuit eques Romanus C. Titius, qui meo judicio eo pervenisse videtur, quo potuit fere Latinus orator sine Graecis literis et sine multo usu pervenire. Hujus orationes tantum argutiarum tantum exemplorum tantum urbanitatis habent, ut paene Attico stilo scriptae esse videantur. Easdem argutias in tragoedias satis ille quidem acute sed parum tragice transtulit. Quem studebat imitari L. Afranius poëta, homo perargutus, in fabulis quidem etiam, ut scitis, disertus. 168. Fuit etiam Q. Rubrius Varro, qui a senatu hostis cum C. Mario judicatus est, acer et vehemens accusator. In eo genere sane probabilis doctus autem Graecis literis propinquus noster, factus ad dicendum, M. Gratidius, M. Antonii perfamiliaris, cujus praefectus cum esset in Cilicia, est interfectus; qui accusavit C. Fimbriam, M. Marii Gratidiani pater.

XLVI. 169. Atque etiam apud socios et Latinos oratores habiti sunt Q. Vettius Vettianus e Marsis, quem ipse cognovi, prudens vir et in dicendo brevis: Q. et D. Valerii Sorani, vicini et familiares mei, non tam in dicendo admirabiles quam docti et Graecis literis et Latinis: C. Rusti-

---

* Meyer: *Claudius.* The Fasti Consulares have *Claudius.*

cellus Bononiensis, is quidem et exercitatus et natura volubilis. Omnium autem eloquentissimus extra hanc urbem T. Betucius Barrus Asculanus, cujus sunt aliquot orationes Asculi habitae. Illa Romae contra Caepionem nobilis sane, cui orationi Caepionis ore respondit Aelius, qui scriptitavit orationes multas,* orator ipse nunquam fuit. 170. Apud majores autem nostros video disertissimum habitum ex Latio L. Papirium Fregellanum, Ti. Gracchi P. F. fere aetate: ejus autem ** oratio est pro Fregellanis coloniisque Latinis habita in senatu. Tum Brutus, Quid tu igitur, inquit, tribuis istis externis quasi oratoribus? Quid censes, inquam, nisi idem, quod urbanis praeter unum, quod non est eorum urbanitate quadam quasi colorata oratio? 171. Et Brutus, Qui est, inquit, iste tandem urbanitatis color? Nescio, inquam: tantum esse quendam scio. Id tu, Brute, jam intelliges, cum in Galliam veneris. Audies tu quidem etiam verba quaedam non trita Romae: sed haec mutari dediscique possunt: illud est majus, quod in vocibus nostrorum oratorum recinit *** quiddam et resonat urbanius. Nec hoc in oratoribus modo apparet sed etiam in ceteris. 172. Ego memini T. Tincam Placentinum, hominem facetissimum,

* Ed. Princ. and Meyer: *multis.*

** Ed. Princ.: *etiam.*

*** Manuscripts and Ed. Princ.: *retinuit*, which is probably a clerical error for *retinnit*, adopted by Schneider, Meyer, and others.

cum familiari nostro Q. Granio praecone dicacitate certare. Eon', inquit Brutus, de quo multa Lucilius? Isto ipso: sed Tincam non minus multa ridicule dicentem Granius obruebat nescio quo sapore vernaculo: ut ego jam non mirer illud Theophrasto accidisse, quod dicitur, cum percontaretur ex anicula quadam, quanti aliquid venderet, et respondisset illa atque addidisset, *Hospes, non pote minoris*, tulisse eum moleste se non effugere hospitis speciem, cum aetatem ageret Athenis optimeque loqueretur. Omnino, sicut opinor, in nostris est quidam urbanorum sicut illic Atticorum sonus. Sed domum redeamus, id est, ad nostros revertamur.*

XLVII. 173. Duobus igitur summis Crasso et Antonio L. Philippus proximus accedebat, sed longo intervallo tamen proximus. Itaque eum, etsi nemo intercedebat, qui se illi anteferret, neque secundum tamen neque tertium dixerim. Nec enim in quadrigis eum secundum numeraverim aut tertium, qui vix e carceribus exierit, cum palmam jam primus acceperit; nec in oratoribus, qui tantum absit a primo, vix ut in eodem curriculo esse videatur. Sed tamen erant ea in Philippo, quae, qui sine comparatione illorum spectaret, satis magna diceret; summa libertas in oratione, multae facetiae: satis creber in re-

---

* *Id est, ad nostros revertamur.* This clause is ejected, as a gloss, by Manutius, Lambinus, and others.

periendis solutus in explicandis sententiis: erat etiam in primis ut temporibus illis Graecis doctrinis institutus; in altercando cum aliquo aculeo et maledicto facetus. 174. Horum aetati prope conjunctus L. Gellius non tam vendibilis orator, quam ut nescires, quid ei deesset: nec enim erat indoctus nec tardus ad excogitandum nec Romanarum rerum immemor et verbis solutus satis; sed in magnos oratores inciderat ejus aetas: multam tamen operam amicis et utilem praebuit; atque ita diu vixit, ut multarum aetatum oratoribus implicaretur, multum etiam in causis versaretur. 175. Iisdem fere temporibus D. Brutus is, qui consul cum Mamerco fuit, homo et Graecis doctus literis et Latinis. Dicebat etiam L. Scipio non imperite, Cnaeusque Pompeius Sex. F. aliquem numerum obtinebat; nam Sex. frater ejus praestantissimum ingenium contulerat ad summam juris civilis et ad perfectam geometriae et rerum Stoicarum scientiam. Item in jure et ante hos M. Brutus et paullo post eum C. Bilienus,* homo per se magnus, prope simili ratione summus evaserat: qui consul factus esset, nisi in Marianos consulatus et in eas petitionis angustias incidisset. 176. Cn. autem Octavii eloquentia, quae fuerat ante consulatum ignorata, in consulatu multis concionibus est vehementer probata. Sed ab eis, qui tantum in dicentium

---

* Ed. Princ.: *Bellienus.*

numero non in oratorum fuerunt, jam ad oratores revertamur. Censeo, inquit Atticus: eloquentes enim videbare non sedulos velle conquirere.

XLVIII. 177. Festivitate igitur et facetiis, inquam, C. Julius L. F. et superioribus et aequalibus suis omnibus praestitit oratorque fuit minime ille quidem vehemens, sed nemo unquam urbanitate nemo lepore nemo suavitate conditior. Sunt ejus aliquot orationes, ex quibus sicut ex ejusdem tragoediis lenitas ejus sine nervis, perspici potest. 178. Ejus aequalis P. Cethegus, cui de re publica satis suppeditabat oratio: totam enim tenebat eam penitusque cognorat: itaque in senatu consularium auctoritatem assequebatur; sed in causis publicis nihil, in privatis satis veterator videbatur. Erat in privatis causis Q. Lucretius Vespillo et acutus et juris peritus. Nam Ofella concionibus aptior quam judiciis. Prudens etiam T. Annius Velina et in ejus generis causis orator sane tolerabilis. In eodem genere causarum multum erat T. Juventius, nimis ille quidem lentus in dicendo et paene frigidus; sed et callidus et in capiendo adversario versutus et praeterea nec indoctus et magna cum juris civilis intelligentia. 179. Cujus auditor P. Orbius meus fere aequalis in dicendo non nimis exercitatus, in jure autem civili non inferior quam magister fuit. Nam T. Aufidius, qui vixit ad summam senectutem, volebat esse similis horum, eratque et bonus vir et innocens,

sed dicebat parum. Nec sane plus frater ejus M. Virgilius, qui tribunus plebis L. Sullae imperatori diem dixit. Ejus collega P. Magius in dicendo paullo tamen copiosior. 180. Sed omnium oratorum sive rabularum, qui et plane indocti et inurbani aut rustici etiam fuerunt, quos quidem ego cognoverim, solutissimum in dicendo et acutissimum judico nostri ordinis Q. Sertorium, equestris C. Gorgonium.* Fuit etiam facilis et expeditus ad dicendum et vitae splendore multo et ingenio sane probabili T. Junius L. F. tribunicius, quo accusante P. Sextius** praetor designatus damnatus est ambitus. Is processisset honoribus longius, nisi semper infirma atque etiam*** aegra valetudine fuisset.

XLIX. 181. Atque ego praeclare intelligo me in eorum commemoratione versari, qui nec habiti sint oratores neque fuerint, praeteririque a me aliquot ex veteribus commemoratione aut laude dignos: sed hoc quidem ignoratione. Quid enim est superioris aetatis, quod scribi possit de iis, de quibus nulla monumenta loquuntur nec aliorum nec ipsorum? De iis autem, quos ipsi vidimus, neminem fere praetermittimus eorum, quos aliquando dicentes vidimus. 182. Volo enim sciri in tanta et tam vetere re publica maximis prae-

---

* Ed. Princ.: *Gargonium.*

** Ed. Princ.: *Sextus.* Orelli: *Sestius.*

*** Ed. Princ.: *atque aegra.*

miis eloquentiae propositis omnes cupisse dicere non plurimos ausos esse potuisse paucos. Ego tamen ita de unoquoque dicam, ut intelligi possit, quem existimem clamatorem quem oratorem fuisse. Iisdem fere temporibus aetate inferiores paullo quam Julius sed aequales propemodum fuerunt C. Cotta P. Sulpicius Q. Varius Cn. Pomponius C. Curio L. Fufius M. Drusus P. Antistius, nec ulla aetate uberior oratorum fetus fuit. 183. Ex his Cotta et Sulpicius cum meo judicio tum omnium facile primas tulerunt.

Hic Atticus, Quomodo istuc dicis, inquit, cum tuo judicio tum omnium? Semperne in oratore probando aut improbando vulgi judicium cum intelligentium judicio congruit? An alii probantur a multitudine alii autem ab iis, qui intelligunt? Recte requiris, inquam, Attice: sed audies ex me fortasse, quod non omnes probent. 184. An tu, inquit, id laboras, si huic modo Bruto probaturus es? Plane, inquam, Attice, disputationem hanc de oratore probando aut improbando multo malim tibi et Bruto placere: eloquentiam autem meam populo probari velim. Etenim necesse est, qui ita dicat, ut a multitudine probetur, eundem doctis probari. Nam quid in dicendo rectum sit aut pravum, ego judicabo, si modo is sum, qui id possim aut sciam judicare: qualis vero sit orator, ex eo, quod is dicendo efficiet, poterit intelligi. 185. Tria sunt enim, ut quidem ego sentio, quae sint efficienda dicendo:

ut doceatur is, apud quem dicetur, ut delectetur, ut moveatur vehementius. Quibus virtutibus oratoris horum quidque efficiatur, aut quibus vitiis orator aut non assequatur haec, aut etiam in his labatur et cadat, artifex aliquis judicabit. Efficiatur autem ab oratore necne, ut ii, qui audiunt, ita afficiantur, ut orator velit, vulgi assensu et populari approbatione judicari solet. Itaque nunquam de bono oratore aut non bono doctis hominibus cum populo dissensio fuit. L. 186. An censes, dum illi viguerunt, quos ante dixi, non eosdem gradus oratorum vulgi judicio et doctorum fuisse? De populo si quem ita rogavisses: *Quis est in hac civitate eloquentissimus?* in Antonio et Crasso aut dubitaret, aut hunc alius illum alius diceret. Nemone Philippum, tam suavem oratorem tam gravem tam facetum, his anteferret, quem nosmet ipsi, qui haec arte aliqua volumus expendere, proximum illis fuisse diximus? Nemo profecto. Id enim ipsum est summi oratoris summum oratorem populo videri. 187. Quare tibicen Antigenidas dixerit discipulo sane frigenti ad populum, *Mihi cane et Musis:* ego huic Bruto dicenti, ut solet, apud multitudinem, *Mihi cane et populo, mi Brute,* dixerim; ut, qui audient, quid efficiatur, ego, etiam cur id efficiatur, intelligam. Credit iis, quae dicuntur, qui audit oratorem; vera putat assentitur probat; fidem facit oratio: 188. tu, artifex, quid quaeris amplius? Delectatur audiens multitudo, et ducitur oratione, et quasi vo-

luptate quadam perfunditur. Quid habes, quod disputes? Gaudet dolet, ridet plorat, favet odit, contemnit invidet, ad misericordiam inducitur ad pudendum ad pigendum, irascitur miratur, sperat timet: haec perinde accidunt, ut eorum, qui adsunt, mentes verbis et sententiis et actione tractantur. Quid est, quod exspectetur docti alicujus sententia? Quod enim probat multitudo, hoc idem doctis probandum est. Denique hoc specimen est popularis judicii, in quo nunquam fuit populo cum doctis intelligentibusque dissensio. 189. Cum multi essent oratores in vario genere dicendi, quis unquam ex his excellere judicatus est vulgi judicio, qui non idem a doctis probaretur? Quando autem dubium fuisset apud patres nostros, eligendi cui patroni daretur optio, quin aut Antonium optaret aut Crassum? Aderant multi alii: tamen, utrum de his potius, dubitasset aliquis; quin alterum, nemo. Quid? adolescentibus nobis cum essent Cotta et Hortensius, num quis, cui quidem eligendi potestas esset, quemquam his anteponebat? LI. 190. Tum Brutus, Quid tu, inquit, quaeris alios? De te ipso nonne, quid optarent rei, quid ipse Hortensius judicaret, videbamus, qui, cum partiretur tecum causas (saepe enim interfui), perorandi locum, ubi plurimum pollet oratio, semper tibi relinquebat? Faciebat ille quidem, inquam, et mihi benevolentia, credo, ductus tribuebat omnia. Sed ego, quae de me populi sit opinio, nescio:

de reliquis hoc affirmo, qui vulgi opinione disertissimi habiti sint, eosdem intelligentium quoque judicio fuisse probatissimos. 191. Nec enim posset idem Demosthenes dicere, quod dixisse Antimachum Clarium* poëtam ferunt, qui cum convocatis auditoribus legeret eis magnum illud, quod novistis, volumen suum, et eum legentem omnes praeter Platonem reliquissent, *Legam*, inquit, *nihilo minus: Plato enim mihi unus instar est omnium millium:*** et recte: poëma enim reconditum paucorum approbationem, oratio popularis assensum vulgi debet movere. At si eundem hunc Platonem unum auditorem haberet Demosthenes, cum esset relictus a ceteris, verbum facere non posset. 192. Quid? tu, Brute, posses, si te ut Curionem quondam concio reliquisset? Ego vero, inquit ille, ut me tibi indicem, in eis etiam causis, in quibus omnis res nobis cum judicibus est, non cum populo, tamen, si a corona relictus sim, non queam dicere. Ita se, inquam, res habet: ut, si tibiae inflatae non referant sonum, abjiciendas eas sibi tibicen putet; sic oratori populi aures tamquam tibiae sunt; eae si inflatum non recipiunt, aut si auditor omnino tamquam equus non facit, agitandi finis

---

* The manuscripts and Ed. Princ.: *clarum*. This reading is defended on the ground that Antimachus was a native of Colophon, not of Claros.

** Ed. Princ. and Meyer: *instar est omnium. Merito ille et recte.*

faciendus est. LII. 193. Hoc tamen interest, quod vulgus interdum non probandum oratorem probat, sed probat sine comparatione: cum a mediocri aut etiam a malo delectatur, eo est contentus, esse melius non sentit: illud, quod est, qualecunque est, probat. Tenet enim aures vel mediocris orator, sit modo aliquid in eo: nec res ulla plus apud animos hominum quam ordo et ornatus orationis valet. 194. Quare quis ex populo, cum Q. Scaevolam pro M. Coponio dicentem audiret in ea causa, de qua ante dixi, quidquam politius aut elegantius aut omnino melius aut exspectaret, aut posse fieri putaret? 195. Cum is hoc probare vellet M'. Curium, cum ita heres institutus esset, si pupillus ante mortuus esset, quam in suam tutelam venisset, pupillo non nato heredem esse non posse: quid ille non dixit de testamentorum jure de antiquis formulis? quid, quemadmodum scribi oportuisset, si etiam filio non nato heres institueretur? 196. quam captiosum esse populo, quod scriptum esset, negligi et opinione quaeri voluntates et interpretatione disertorum scripta simplicium hominum pervertere? 197. Quam ille multa de auctoritate patris sui, qui semper jus illud esse defenderat? quam omnino multa de conservando jure civili? quae quidem omnia cum perite et scienter tum ita breviter et presse et satis ornate et pereleganter diceret; quis esset in populo, qui aut exspectaret, aut fieri posse quidquam melius

putaret? LIII. At vero ut contra Crassus ab adolescente delicato, qui in litore ambulans scalmum reperisset ob eamque rem aedificare navem concupivisset, exorsus est, similiter Scaevolam ex uno scalmo captionis centumvirale judicium hereditatis effecisse, hoc in illo * initio consecutus multis ejusdem generis sententiis delectavit animosque omnium, qui aderant, in hilaritatem a severitate traduxit: quod est unum ex tribus, quae dixi ab oratore effici debere. Deinde hoc voluisse eum, qui testamentum fecisset, hoc sensisse, quoquo modo filius non esset, qui in suam tutelam veniret, sive non natus sive ante mortuus, Curius heres ut esset; ita scribere plerosque, et id valere et valuisse semper. Haec et multa ejusmodi dicens fidem faciebat; quod est ex tribus oratoris officiis alterum. 198. Deinde aequum bonum testamentorum sententias voluntatesque tutatus est: quanta esset in verbis captio cum in ceteris rebus tum in testamentis, si negligerentur voluntates; quantam sibi potentiam Scaevola assumeret, si nemo auderet testamentum facere postea nisi de illius sententia. Haec cum graviter tum ab exemplis copiose tum varie tum etiam ridicule et facete explicans eam admirationem assensionemque commovit, dixisse ut contra nemo videretur. Hoc erat oratoris officium partitione tertium genere maximum.

---

* Ed. Princ., Ellendt, and Meyer: *hoc ille initio.*

Hic ille de populo judex, qui separatim alterum admiratus esset, idem audito altero judicium suum contemneret: at vero intelligens et doctus audiens Scaevolam sentiret esse quoddam uberius dicendi genus et ornatius. Ab utroque autem causa perorata si quaereretur, uter praestaret orator, nunquam profecto sapientis judicium a judicio vulgi discreparet. LIV. 199. Qui praestat igitur intelligens imperito? magna re et difficili; si quidem magnum est scire, quibus rebus efficiatur amittaturve dicendo illud, quidquid est, quod aut effici dicendo oportet, aut amitti non oportet. Praestat etiam illo doctus auditor indocto, quod saepe, cum oratores duo aut plures populi judicio probantur, quod dicendi genus optimum sit, intelligit: nam illud, quod populo non probatur, ne intelligenti quidem auditori probari potest. Ut enim ex nervorum sono in fidibus, quam scienter ei pulsi sint, intelligi solet; sic ex animorum motu cernitur, quid tractandis his perficiat orator. 200. Itaque intelligens dicendi existimator non assidens et attente audiens sed uno adspectu et praeteriens de oratore saepe judicat. Videt oscitantem judicem loquentem cum altero nonnunquam etiam circulantem mittentem ad horas quaesitorem, ut dimittat, rogantem; intelligit oratorem in ea causa non adesse, qui possit animis judicum admovere orationem tamquam fidibus manum. Idem si praeteriens adspexerit erectos intuentes judices, ut aut doceri de re

idque etiam vultu probare videantur, aut ut avem cantu aliquo sic illos viderit oratione quasi suspensos teneri, aut id, quod maxime opus est, misericordia odio motu animi aliquo perturbatos esse vehementius; ea si praeteriens, ut dixi, adspexerit, si nihil audierit, tamen oratorem versari in illo judicio et opus oratorium fieri aut perfectum jam esse profecto intelliget.

LV. 201. Cum haec disseruissem, uterque assensus est, et ego tamquam de integro ordiens, Quando igitur, inquam, a Cotta et Sulpicio haec omnis fluxit oratio, cum hos maxime judicio illorum hominum et illius aetatis dixissem probatos, revertar ad eos ipsos: tum reliquos, ut institui, deinceps persequar. Quoniam ergo oratorum bonorum (hos enim quaerimus) duo genera sunt, unum attenuate presseque alterum sublate ampleque dicentium; etsi id melius est, quod splendidius et magnificentius, tamen in bonis omnia, quae summa sunt, jure laudantur. 202. Sed cavenda est presso illi oratori inopia et jejunitas amplo autem inflatum et corruptum orationis genus. Inveniebat igitur acute Cotta, dicebat pure ac solute, et ut ad infirmitatem laterum perscienter contentionem omnem remiserat, sic ad virium imbecillitatem dicendi accommodabat genus. Nihil erat in ejus oratione nisi sincerum nihil nisi siccum atque sanum; illudque maximum, quod, cum contentione orationis flectere animos judicum vix posset nec omnino eo ge-

nere diceret, tractando tamen impellebat, ut idem facerent a se commoti, quod a Sulpicio concitati. 203. Fuit enim Sulpicius vel maxime omnium, quos quidem ego audiverim, grandis et, ut ita dicam, tragicus orator: vox cum magna tum suavis et splendida; gestus et motus corporis ita venustus, ut tamen ad forum non ad scenam institutus videretur; incitata et volubilis nec ea redundans tamen nec circumfluens oratio. Crassum hic volebat imitari, Cotta malebat Antonium: sed ab hoc vis aberat Antonii Crassi ab illo lepos. 204. O magnam, inquit, artem! Brutus; si quidem istis, cum summi essent oratores, quae res maximae, altera alteri defuit. LVI. Atque in his oratoribus illud animadvertendum est posse esse summos, qui inter se sint dissimiles. Nihil enim tam dissimile quam Cotta Sulpicio, et* uterque aequalibus suis plurimum praestitit. Quare hoc doctoris intelligentis est videre, quo ferat natura sua quemque, et ea duce utentem sic instituere, ut Isocratem in acerrimo ingenio Theopompi et lenissimo Ephori dixisse traditum est alteri se calcaria adhibere alteri frenos. 205. Sulpicii orationes quae feruntur, eas post mortem ejus scripsisse P. Canutius putatur aequalis meus, homo extra nostrum ordinem meo judicio disertissimus. Ipsius Sulpicii nulla oratio est: saepeque ex eo audivi, cum se scri-

---

* Lambinus: *at*. See c. 29.

bere neque consuesse neque posse diceret. Cottae pro se lege Varia quae inscribitur, eam L. Aelius scripsit Cottae rogatu. Fuit is omnino vir egregius et eques Romanus cum primis honestus idemque eruditissimus et Graecis literis et Latinis; antiquitatisque nostrae et in inventis rebus et in actis scriptorumque veterum literate peritus: quam scientiam Varro noster acceptam ab illo auctamque per sese vir ingenio praestans omnique doctrina pluribus et illustrioribus literis explicavit. 206. Sed idem Aelius Stoicus esse voluit, orator autem nec studuit unquam nec fuit. Scribebat tamen orationes, quas alii dicerent, ut Q. Metello F.* ut Q. Caepioni ut Q. Pompeio Rufo; quamquam is etiam ipse scripsit eas, quibus pro se est usus, sed non sine Aelio. 207. His enim scriptis ** etiam ipse interfui, cum essem apud Aelium adolescens eumque audire perstudiose solerem. Cottam autem miror summum ipsum oratorem minimeque ineptum Aelianas leves oratiunculas voluisse existimari suas. LVII. His duobus ejusdem aetatis annumerabatur nemo tertius: sed mihi placebat Pomponius maxime, vel dicam minime displicebat. Locus erat omnino in maximis causis praeter eos, de quibus supra dixi, nemini, propterea quod Antonius, qui maxime expetebatur, facilis in cau-

* Lambinus: *Q. Metello Balearici F.*

** *Scribendis;* Lambin's emendation.

sis recipiendis erat; fastidiosior Crassus, sed tamen recipiebat. Horum qui neutrum habebat, confugiebat ad Philippum fere aut ad Caesarem: * Cotta et Sulpicius expetebantur. Ita ab his sex patronis causae illustres agebantur: neque tam multa quam nostra aetate judicia fiebant, neque hoc, quod nunc fit, ut causae singulae defenderentur a pluribus, quo nihil est vitiosius. 208. Respondemus iis, quos non audivimus: in quo primum saepe aliter est dictum aliter ad nos relatum: deinde magni interest coram videre me, quemadmodum adversarius de quaque re asseveret, maximi ** autem, quemadmodum quaeque res audiatur. Sed nihil vitiosius quam, cum unum corpus debeat esse defensionis, nasci de integro causam, cum sit ab altero perorata. 209. Omnium enim causarum unum est naturale principium una peroratio: reliquae partes quasi membra suo quaeque loco locata suam et vim et dignitatem tenent. Cum autem difficile sit in longa oratione non aliquando aliquid ita dicere, ut sibi ipse non conveniat; quanto difficilius cavere, ne quid dicas, quod non conveniat ejus orationi, qui ante te dixerit! Sed quia et

---

* Lambinus added: *secundum Philippum et Caesarem*. Meyer properly rejects the emendation; Cotta and Sulpicius were sought or preferred, while Philippus and Cæsar were employed from want of better advocates.

** Excellent emendation of Buttmann, for the common reading *maxime*.

labor multo major est totam causam quam partem dicere, et quia plures ineuntur gratiae, si uno tempore dicas pro pluribus, idcirco hanc consuetudinem lubenter adscivimus.

LVIII. 210. Erant tamen, quibus videretur illius aetatis tertius Curio, quia splendidioribus fortasse verbis utebatur, et quia Latine non pessime loquebatur, usu, credo, aliquo domestico; nam literarum admodum nihil sciebat. Sed magni interest, quos quisque audiat quotidie domi, quibuscum loquatur a puero, quemadmodum patres paedagogi matres etiam loquantur. 211. Legimus epistolas Corneliae matris Gracchorum: apparet filios non tam in gremio educatos quam in sermone matris. Auditus est nobis Laeliae C. F. saepe sermo: ergo illam patris elegantia tinctam vidimus et filias ejus Mucias ambas, quarum sermo mihi fuit notus, et neptes Licinias, quas nos quidem ambas, hanc vero Scipionis etiam tu, Brute, credo, aliquando audisti loquentem. Ego vero ac lubenter quidem, inquit Brutus; et eo lubentius, quod L. Crassi erat filia. 212. Quid Crassum, inquam, illum censes, istius Liciniae filium, Crassi testamento qui fuit adoptatus? Summo iste quidem dicitur ingenio fuisse, inquit. Et vero hic Scipio collega meus mihi sane bene et loqui videtur et dicere. Recte, inquam, judicas, Brute. Etenim istius genus est ex ipsius sapientiae stirpe generatum. Nam et de duobus avis jam diximus

Scipione et Crasso; et de tribus proavis Q. Metello, cujus quatuor filii, P. Scipione, qui ex dominatu Ti. Gracchi privatus in libertatem rem publicam vindicavit, Q. Scaevola augure, qui peritissimus juris idemque percomis est habitus. 213. Jam duorum abavorum quam est illustre nomen, P. Scipionis, qui bis consul fuit, qui est Corculum dictus, alterius omnium sapientissimi, C. Laelii! O generosam, inquit, stirpem et tamquam in unam arborem plura genera sic in istam domum multorum insitam atque illuminatam* sapientiam! LIX. Similiter igitur suspicor, ut conferamus parva magnis, Curionis, etsi pupillus relictus est, patrio fuisse instituto puro sermone assuefactam domum; et eo magis hoc judico, quod neminem ex iis quidem, qui aliquo in numero fuerunt, cognovi in omni genere honestarum artium tam indoctum tam rudem. 214. Nullum ille poëtam noverat, nullum legerat oratorem, nullam memoriam antiquitatis collegerat, non publicum jus non privatum et civile cognoverat; quamquam id quidem fuit etiam in aliis et magnis quidem oratoribus, quos parum his instructos artibus vidimus, ut Sulpicium ut Antonium. Sed ii tamen unum illud habebant dicendi opus elaboratum: idque cum constaret ex quinque notissimis partibus, nemo in aliqua parte

---

* Text corrupt; *illiminatam*, conj. Lambinus; *illigatam*, conj. Ernesti.

earum omnino nihil poterat: in quacunque enim una plane clauderet, orator esse non posset. 215. Sed tamen alius in alia excellebat magis: reperiebat, quid dici opus esset et quomodo praeparari et quo loco locari, memoriaque ea comprehendebat Antonius: excellebat autem actione: erantque ei quaedam ex his paria cum Crasso quaedam etiam superiora: at Crassi magis enitebat oratio. Nec vero Sulpicio neque Cottae dicere possumus neque cuiquam bono oratori rem ullam ex illis quinque partibus plane atque omnino defuisse. 216. Itaque in Curione hoc verissime judicari potest nulla re una magis oratorem commendari quam verborum splendore et copia: nam cum tardus in cogitando tum in instruendo dissipatus fuit. LX. Reliqua duo sunt agere et meminisse: in utroque cachinnos irridentium commovebat. Motus erat is, quem et C. Julius in perpetuum notavit, cum ex eo in utramque partem toto corpore vacillante quaesivit, *quis loqueretur e lintre?* et Cn. Sicinius, homo impurus sed admodum ridiculus, neque aliud in eo oratoris simile quidquam. 217. Is cum tribunus plebis Curionem et Octavium consules produxisset, Curioque multa dixisset sedente Cn. Octavio collega, qui devinctus erat fasciis et multis medicamentis propter dolorem artuum delibutus, *Nunquam*, inquit, *Octavi, collegae tuo gratiam referes; qui nisi se suo more jactavisset, hodie te istic muscae comedissent.* Memoria autem ita

fuit nulla, ut aliquoties tria cum proposuisset, aut quartum adderet aut tertium quaereret. Qui in judicio privato vel maximo, cum ego pro Titinia Cottae peroravissem, ille contra me pro Ser. Naevio diceret, subito totam causam oblitus est, idque veneficiis et cantionibus Titiniae factum esse dicebat. 218. Magna haec immemoris ingenii signa: sed nihil turpius, quam quod etiam in scriptis oblivisceretur, quid paullo ante posuisset; ut in eo libro, ubi se exeuntem e senatu et cum Pansa nostro et cum Curione filio colloquentem facit, cum senatum Caesar consul habuisset,* omnisque ille sermo ductus e percontatione filii, quid in senatu esset actum. In quo multis verbis cum inveheretur in Caesarem Curio, disputatioque esset inter eos, ut est consuetudo dialogorum, cum sermo esset institutus senatu misso, quem senatum Caesar consul habuisset, reprehendit eas res, quas idem Caesar anno post et deinceps reliquis annis administravisset in Gallia. LXI. 219. Tum Brutus admirans, Tantamne fuisse oblivionem, inquit, in scripto praesertim,

---

* Schütz and Orelli strike out: *cum senatum Caesar consul habuisset.* Jacobs endeavors to cure the passage by this arrangement: *ut in eo libro, ubi se exeuntem e senatu et cum Pansa nostro et cum Curione filio colloquentem facit; cum sermo esset institutus senatu misso, quem senatum Caesar consul habuisset, omnisque ille sermo ductus e percontatione filii, quid in senatu esset actum; in quo multis verbis cum inveheretur in Caesarem Curio, disputatioque esset inter eos, ut est consuetudo dialogorum, reprehendit eas res, quas idem Caesar anno post et deinceps reliquis annis administravisset in Gallia.*

ut ne legens quidem unquam senserit, quantum flagitii commisisset? Quid autem, inquam, Brute, stultius quam, si ea vituperare volebat, quae vituperavit, non eo tempore instituere sermonem, cum illarum rerum jam tempora praeteriissent? Sed ita totus errat, ut in eodem sermone dicat in senatum se Caesare consule non accedere, sed id dicat ipso consule exiens e senatu. Jam qui hac parte animi, quae custos est ceterarum ingenii partium, tam debilis esset, ut ne in scripto quidem meminisset, quid paullo ante posuisset, huic minime mirum est ex tempore dicenti solitam effluere mentem. 220. Itaque, cum ei nec officium deesset, et flagraret studio dicendi, perpaucae ad eum causae deferebantur. Orator autem vivis ejus aequalibus proximus optimis numerabatur propter verborum bonitatem, ut ante dixi, et expeditam ac profluentem quodammodo celeritatem. Itaque ejus orationes adspiciendas tamen censeo. Sunt illae quidem languidiores, verumtamen possunt augere et quasi alere id bonum, quod in illo mediocriter fuisse concedimus, quod habet tantam vim, ut solum sine aliis in Curione speciem oratoris alicujus effecerit. Sed ad instituta redeamus.

LXII. 221. In eodem igitur numero ejusdem aetatis C. Carbo fuit, illius eloquentissimi viri filius, non satis acutus orator; sed tamen orator numeratus est. Erat in verbis gravitas, et facile dicebat, et auctoritatem naturalem quandam ha-

bebat oratio. Acutior Q. Varius rebus inveniendis nec minus verbis expeditus: fortis vero actor et vehemens et verbis nec inops nec abjectus, et quem plane oratorem dicere auderes,* Cn. Pomponius lateribus pugnans incitans animos acer acerbus criminosus. 222. Multum ab his aberat L. Fufius; tamen ex accusatione M. Aquilii diligentiae fructum ceperat. Nam M. Drusum, tuum magnum avunculum, gravem oratorem, ita duntaxat, cum de re publica diceret; L. autem Lucullum etiam acutum; patremque tuum, Brute, juris quoque et publici et privati sane peritum; M. Lucullum M. Octavium Cn. F., qui tantum auctoritate dicendoque valuit, ut legem Semproniam frumentariam populi frequentis suffragiis abrogaverit; Cn. Octavium M. F. M. Catonem patrem Q. etiam Catulum filium abducamus ex acie, id est a judiciis,** et in praesidiis rei publicae, cui facile satisfacere possint, collocemus. 223. Eodem Q. Caepionem referrem, nisi nimis equestri ordini deditus a senatu dissedisset. Cn. Carbonem M. Marium et ex eodem genere complures minime dignos elegantis conventus auribus aptissimos cognovi turbulentis concionibus. Quo in genere, ut in his pertur-

---

* Emend. of Madvig. Former editors, connecting the clause from *fortis* to *auderes* with *Q. Varius* instead of *Cn. Pomponius*, printed: *et quem plane oratorem dicere auderes.*

** *Id est a judiciis.* Ruhnken and others, considering this a gloss, inclose it in brackets.

bem aetatum ordinem, nuper L. Quinctius fuit; aptior etiam Palicanus auribus imperitorum. 224. Et quoniam hujus generis facta mentio est, seditiosorum omnium post Gracchos L. Appuleius Saturninus eloquentissimus visus est; magis specie tamen et motu atque ipso amictu capiebat homines quam aut dicendi copia aut mediocritate prudentiae. Longe autem post natos homines improbissimus C. Servilius Glaucia sed peracutus et callidus cum primisque ridiculus. Is ex summis et fortunae et vitae sordibus in praetura consul factus esset, si rationem ejus haberi licere judicatum esset: nam et plebem tenebat, et equestrem ordinem beneficio legis devinxerat. Is praetor eodem die, quo Saturninus tribunus plebis, Mario et Flacco consulibus publice est interfectus; homo simillimus Atheniensis Hyperboli, cujus improbitatem veteres Atticorum comoediae notaverunt. 225. Quos Sex. Titius consecutus, homo loquax sane et satis acutus sed tam solutus et mollis in gestu, ut saltatio quaedam nasceretur, cui saltationi Titius nomen esset. Ita cavendum est, ne quid in agendo dicendove facias, cujus imitatio rideatur. LXIII. Sed ad paullo superiorem aetatem revecti sumus: nunc ad eam, de qua aliquantum locuti sumus, revertamur.

226. Conjunctus igitur Sulpicii aetati P. Antistius fuit, rabula sane probabilis, qui multos cum tacuisset annos neque contemni solum sed

irrideri etiam solitus esset, in tribunatu primum contra C. Julii illam consulatus petitionem extraordinariam veram causam agens est probatus; et eo magis, quod, eandem causam cum ageret ejus collega, ille ipse Sulpicius, hic plura et acutiora dicebat. Itaque post tribunatum primo multae ad eum causae deinde omnes, maximae quaecumque erant, deferebantur. 227. Rem videbat acute, componebat diligenter, memoria valebat: verbis non ille quidem ornatis utebatur sed tamen non abjectis. Expedita autem erat et perfacile currens oratio. Et erat ejus quidem tamquam habitus non inurbanus: actio paullum cum vitio vocis tum etiam ineptiis claudicabat. Hic temporibus floruit iis, quibus inter profectionem reditumque L. Sullae sine jure fuit et sine ulla dignitate res publica. Hoc etiam magis * probabatur, quod erat ab oratoribus quaedam in foro solitudo. Sulpicius occiderat, Cotta aberat et Curio: vivebat e reliquis patronis ejus aetatis nemo praeter Carbonem et Pomponium, quorum utrumque facile superabat. LXIV. 228. Inferioris autem aetatis erat proximus L. Sisenna, doctus vir et studiis optimis deditus bene Latine loquens gnarus rei publicae non sine facetiis; sed neque laboris multi nec satis versatus in causis interjectusque inter duas aetates Horten-

---

* Ed. Princ.: *hoc etiam autem magis*. Hand: *hoc autem etiam magis*.

sii et Sulpicii nec majorem consequi poterat, et minori necesse erat cedere. Hujus omnis facultas ex historia ipsius perspici potest; quae cum facile omnes vincat superiores, tum indicat tamen, quantum absit a summo, quamque genus hoc scriptionis nondum sit satis Latinis literis illustratum. Nam Q. Hortensii admodum adolescentis ingenium ut Phidiae signum simul adspectum et probatum est. 229. Is L. Crasso Q. Scaevola consulibus primum in foro dixit et apud hos ipsos quidem consules, et cum eorum, qui affuerunt, tum ipsorum consulum, qui omnes intelligentia anteibant, judicio discessit probatus. Undeviginti annos natus erat eo tempore. Est autem L. Paullo C. Marcello consulibus mortuus: ex quo videmus eum in patronorum numero annos quatuor et quadraginta fuisse. Hoc de oratore paullo post plura dicemus: hoc autem loco voluimus aetatem ejus in disparem oratorum aetatem includere:* quamquam id quidem omnibus usu venire necesse fuit, quibus paullo longior vita contigit, ut et cum multo majoribus natu, quam essent ipsi, et cum aliquanto minoribus compararentur. Ut Attius iisdem aedilibus ait se et Pacuvium docuisse fabulam, cum ille octoginta ipse triginta annos natus esset;

---

* Ed. Princ. and Meyer: *voluimus aetatem in disparem oratorum includere. Voluimus eum in disparem oratorum aetatem includere;* conj. Ernesti. *Voluimus juventutem ejus in disparem oratorum aetatem includere;* conj. Schneider.

230. sic Hortensius non cum suis aequalibus solum sed et mea cum aetate et cum tua, Brute, et cum aliquanto superiore conjungitur; si quidem et Crasso vivo dicere solebat, et magis jam etiam vigebat cum* Antonio et cum Philippo jam sene pro Cn. Pompeii bonis dicente.** In illa causa, adolescens cum esset, princeps fuit, et in eorum, quos in Sulpicii aetate posui, numerum facile pervenerat: et suos inter aequales M. Pisonem M. Crassum Cn. Lentulum P. Lentulum Suram longe praestitit: et me adolescentem nactus octo annis minorem, quam erat ipse, multos annos in studio ejusdem laudis exercuit: et tecum simul sicut ego pro multis sic ille pro Appio Claudio dixit paullo ante mortem.

LXV. 231. Vides igitur, ut ad te oratorem, Brute, pervenerimus tam multis inter nostrum tuumque initium dicendi interpositis oratoribus? ex quibus quoniam in hoc sermone nostro statui neminem eorum, qui viverent, nominare, ne vos curiosius eliceretis ex me, quid de quoque judicarem, eos, qui jam sunt mortui, nominabo. Tum Brutus, Non est, inquit, ista causa, quam dicis, quamobrem de iis, qui vivunt, nihil velis dicere. Quaenam igitur, inquam, est? Vereri te, inquit, arbitror, ne per nos hic sermo tuus emanet, et ii tibi succenseant, quos praeterieris. Quid? vos,

---

* Ed. Princ.: *vigebat Antonio.*

** Meyer: *dicente in illa causa.* Madvig: *vigebat cum Antonio, et, Philippo jam sene pro Cn. Pompeii bonis dicente, in illa causa,* etc.

inquam, tacere non poteritis? Nos quidem, inquit, facillime: sed tamen te arbitror malle ipsum tacere quam taciturnitatem nostram experiri. 232. Tum ego, Vere, inquam, tibi, Brute, dicam: non me existimavi in hoc sermone usque ad hanc aetatem esse venturum: sed ita traxit ordo aetatum orationem, ut jam ad minores etiam pervenerim. Interpone igitur, inquit, si quos videtur: deinde redeamus ad te et ad Hortensium. Immo vero, inquam, ad Hortensium: de me alii dicent, si qui volent. Minime vero, inquit: nam etsi me facile omni tuo sermone tenuisti, tamen is mihi longior videtur, quod propero audire de te; nec vero tam de virtutibus dicendi tuis, quae cum omnibus tum certe mihi notissimae sunt, quam quod gradus tuos et quasi processus dicendi studeo cognoscere. 233. Geretur, inquam, tibi mos: quoniam me non ingenii praedicatorem esse vis sed laboris mei. Verum interponam, ut placet, alios, et a M. Crasso, qui fuit aequalis Hortensii, exordiar.

LXVI. Is igitur mediocriter a doctrina instructus angustius etiam a natura labore et industria, et quod adhibebat ad obtinendas causas curam etiam et gratiam, in principibus patronis aliquot annos fuit. In hujus oratione sermo Latinus erat verba non abjecta res compositae diligenter; nullus flos tamen neque lumen ullum; animi magna vocis parva contentio, omnia fere ut similiter atque uno modo dicerentur. Nam

hujus aequalis et inimicus C. Fimbria non ita diu jactare se potuit; qui omnia magna voce dicens verborum sane bonorum cursu quodam incitato ita furebat tamen, ut mirarere tam alias res agere populum, ut esset insano inter disertos locus. 234. Cn. autem Lentulus multo majorem opinionem dicendi actione faciebat, quam quanta in eo facultas erat: qui cum esset nec peracutus, quamquam et ex facie et ex vultu videbatur, nec abundans verbis, etsi fallebat in eo ipso, sic intervallis exclamationibus voce suavi et canora admirando* irridebat, calebat in agendo, ut ea, quae deerant, non desiderarentur. Ita tamquam Curio copia nonnulla verborum nullo alio bono tenuit oratorum locum, 235. sic Cn. Lentulus ceterarum virtutum dicendi mediocritatem actione occultavit, in qua excellens fuit. Neque multo secus P. Lentulus, cujus et excogitandi et loquendi tarditatem tegebat formae dignitas corporis motus plenus et artis et venustatis vocis et suavitas et magnitudo. Sic in hoc nihil praeter actionem fuit, cetera etiam minora quam in superiore. LXVII. 236. M. Piso quidquid habuit, habuit ex disciplina, maximeque ex omnibus, qui

---

* The text is corrupt; hence many emendations, of Lambinus: *admirando irridendo latebat in agendo;* Schütz: *admirantes irretiebat, et sic calebat in agendo;* Ellendt: *admirando, irridendo calebat, in agendo ut;* Buttmann: *admirando irridendo splendebat, calebat in agendo;* Waardenburg: *admirantes irretiebat, calebat;* Billerbeck: *callebat in agendo;* Meyer: *callebatque.*

ante fuerunt, Graecis doctrinis eruditus fuit. Habuit a natura genus quoddam acuminis, quod etiam arte limaverat, quod erat in reprehendendis verbis versutum et sollers sed saepe stomachosum nonnunquam frigidum interdum etiam facetum. Is laborem quasi cursum forensem diutius non tulit, quod et corpore erat infirmo, et hominum ineptias ac stultitias, quae devorandae nobis sunt, non ferebat iracundiusque respuebat sive morose, ut putabatur, sive ingenuo liberoque fastidio. Is cum satis floruisset adolescens, minor haberi est coeptus postea: deinde ex virginum judicio magnam laudem est adeptus, et ex eo tempore quasi revocatus in cursum tenuit locum tam diu, quam ferre potuit laborem: postea quantum detraxit ex studio, tantum amisit ex gloria. 237. P. Murena mediocri ingenio sed magno studio rerum veterum literarum et studiosus et non imperitus multae industriae et magni laboris fuit. C. Censorinus Graecis literis satis doctus, quod proposuerat, explicans expedite non invenustus actor sed iners et inimicus fori. L. Turius parvo ingenio sed multo labore, quoquo modo poterat, saepe dicebat. Itaque ei paucae centuriae ad consulatum defuerunt. 238. C. Macer auctoritate semper eguit, sed fuit patronus propemodum diligentissimus. Hujus si vita si mores si vultus dènique non omnem commendationem ingenii everteret, majus nomen in patronis fuisset. Non erat abundans non inops

tamen, non valde nitens non plane horrida oratio: vox gestus et omnis actio sine lepore; at in inveniendis componendisque rebus mira accuratio, ut non facile in ullo diligentiorem majoremque cognoverim, sed eam, ut citius veteratoriam quam oratoriam diceres. Hic etsi etiam in publicis causis probabatur, tamen in privatis illustriorem obtinebat locum. LXVIII. 239. C. deinde Piso statarius et sermonis plenus orator, minime ille quidem tardus in excogitando, verumtamen vultu et simulatione multo etiam acutior, quam erat, videbatur. Nam ejus aequalem M'. Glabrionem bene institutum avi Scaevolae diligentia socors ipsius natura negligensque tardaverat. Etiam L. Torquatus elegans in dicendo in existimando admodum prudens toto genere perurbanus. Meus autem aequalis Cn. Pompeius, vir ad omnia summa natus, majorem dicendi gloriam habuisset, nisi eum majoris gloriae cupiditas ad bellicas laudes abstraxisset. Erat oratione satis amplus, rem prudenter videbat: actio vero ejus habebat et in voce magnum splendorem et in motu summam dignitatem. 240. Noster item aequalis D. Silanus, vitricus tuus, studii ille quidem habuit non multum sed acuminis et orationis satis. Q. Pompeius A. F., qui Bithynicus dictus est, biennio quam nos fortasse major, summo studio dicendi multaque doctrina incredibili labore atque industria; quod scire possum: fuit enim mecum et cum M. Pisone cum amicitia

tum studiis exercitationibusque conjunctus. Hujus actio non satis commendabat orationem; in hac enim satis erat copiae in illa autem leporis parum. 241. Erat ejus aequalis P. Autronius voce peracuta atque magna nec alia re ulla probabilis, et L. Octavius Reatinus, qui cum multas jam causas diceret, adolescens est mortuus. Is tamen ad dicendum veniebat magis audacter quam parate. Et C. Staienus, qui se ipse adoptaverat et de Staieno Aelium fecerat, fervido quodam et petulanti et furioso genere dicendi; quod quia multis gratum erat et probabatur, adscendisset ad honores, nisi in facinore manifesto deprehensus poenas legibus et judicio dedisset. LXIX. 242. Eodem tempore C. et L. Caepasii fratres fuerunt, qui multa opera ignoti homines et repentini quaestores celeriter facti sunt, oppidano quodam et incondito genere dicendi. Addamus huc etiam, ne quem vocalem praeterisse videamur, C. Cosconium Calidianum, qui nullo acumine eam tamen verborum copiam, si * quam habebat, praebebat populo cum multa concursatione magnoque clamore. Quod idem faciebat Q. Arrius, qui fuit M. Crassi quasi secundarum. Is omnibus exemplo debet esse, quantum in hac urbe polleat multorum ** obedire tempori multo-

---

* Ernesti and Schütz: *copiam, quam habebat;* striking out the *si;* but improperly.

** One manuscript and, following this, several editors omit *multorum.*

rumque vel honori vel periculo servire. 243. His enim rebus infimo loco natus et honores et pecuniam et gratiam consecutus etiam in patronorum sine doctrina sine ingenio aliquem numerum pervenerat. Sed ut pugiles inexercitati, etiamsi pugnos et plagas Olympiorum cupidi ferre possunt, solem tamen saepe ferre non possunt; sic ille, cum omni jam fortuna prospere functus labores etiam magnos excepisset, illius judicialis anni severitatem quasi solem non tulit.

244. Tum Atticus, Tu quidem de faece, inquit, hauris idque jamdudum: sed tacebam; hoc vero non putabam te usque ad Staienos et Autronios esse venturum. Non puto, inquam, existimare te ambitione me labi, quippe de mortuis: sed ordinem sequens in memoriam notam et aequalem necessario incurro. Volo autem hoc perspici omnibus conquisitis, qui in multitudine dicere ausi sint, memoria quidem dignos perpaucos, verum qui omnino nomen habuerint, non ita multos fuisse. Sed ad sermonem institutum revertamur. LXX. 245. T. Torquatus T. F. et doctus vir ex Rhodia disciplina Molonis et a natura ad dicendum satis solutus atque expeditus (cui si vita suppeditavisset, sublato ambitu consul factus esset) plus facultatis habuit ad dicendum quam voluntatis. Itaque studio huic non satisfecit: officio vero nec in suorum necessariorum causis nec in sententia senatoria defuit.

246. Etiam M. Pontidius municeps noster multas privatas causas actitavit celeriter sane verba volvens nec hebes in causis, vel dicam plus etiam quam non hebes, sed effervescens in dicendo stomacho saepe iracundiaque vehementius, ut non cum adversario solum sed etiam (quod mirabile esset) cum judice ipso, cujus delenitor esse debet orator, jurgio saepe contenderet. M. Messala minor natu quam nos nullo modo inops sed non nimis ornatus genere verborum; prudens acutus minime incautus patronus in causis cognoscendis componendisque diligens magni laboris multae operae multarumque causarum. 247. Duo etiam Metelli, Celer et Nepos, nihil * in causis versati nec sine ingenio nec indocti hoc erant populare dicendi genus assecuti. Cn. autem Lentulus Marcellinus nec unquam indisertus et in consulatu pereloquens visus est, non tardus sententiis non inops verbis voce canora facetus satis. C. Memmius L. F. perfectus literis sed Graecis, fastidiosus sane Latinarum; argutus orator verbisque dulcis sed fugiens non modo dicendi verum etiam cogitandi laborem tantum sibi de facultate detraxit, quantum imminuit industriae.

LXXI. 248. Hoc loco Brutus, Quam vellem, inquit, de his etiam oratoribus, qui hodie sunt, tibi dicere luberet: et si de aliis minus, de duo-

* Edit. Princ. and Meyer: *nonnihil;* O. Jahn: *non nihil.*

bus tamen, quos a te scio laudari solere, Caesare et Marcello, audirem non minus lubenter, quam audivi de iis, qui fuerunt. Cur tandem? inquam; an exspectas, quid ego judicem de istis, qui tibi sunt aeque noti ac mihi? Mihi, mehercule, inquit, Marcellus satis est notus, Caesar autem parum: illum enim saepe audivi; hic, cum ego judicare jam aliquid possem, abfuit. 249. Quid igitur de illo judicas, quem saepe audisti? Quid censes, inquit, nisi id, quod habiturus es similem tui? Nae ego, inquam, si ita est, velim tibi eum placere quam maxime. Atqui et ita est, inquit, et vehementer placet: nec vero sine causa; nam et didicit, et omissis ceteris studiis unum id egit, seseque quotidianis commentationibus acerrime exercuit. 250. Itaque et lectis utitur verbis et frequentibus, et splendore vocis et dignitate motus fit speciosum et illustre, quod dicitur; omniaque sic suppetunt, ut ei nullam deesse virtutem oratoris putem: maximeque laudandus est, qui hoc tempore ipso, cum liceat, in hoc communi nostro et quasi fatali malo consoletur se cum conscientia optimae mentis tum etiam usurpatione et renovatione doctrinae. Vidi enim Mitylenis nuper virum, atque, ut dixi, vidi plane virum. Itaque cum eum antea tui similem in dicendo viderim, tum vero nunc a doctissimo viro tibique, ut intellexi, amicissimo Cratippo instructum omni copia multo videbam similiorem. 251. Hic ego, Etsi, inquam, de optimi viri

nobisque amicissimi laudibus lubenter audio, tamen incurro in memoriam communium miseriarum, quarum oblivionem quaerens hunc ipsum sermonem produxi longius. Sed de Caesare cupio audire, quid tandem Atticus judicet. LXXII. Et ille, Praeclare, inquit, tibi constas, ut de iis, qui nunc sint, nihil velis ipse dicere: et, hercule, si sic ageres, ut de iis egisti, qui jam mortui sunt, neminem ut praetermitteres, nae tu in multos Autronios et Staienos incurreres. Quare sive hanc turbam effugere voluisti, sive veritus es, ne quis se aut praeteritum aut non satis laudatum queri posset, de Caesare tamen potuisti dicere, praesertim cum et tuum de illius ingenio notissimum judicium esset nec illius de tuo obscurum. 252. Sed tamen, Brute, inquit Atticus, de Caesare et ipse ita judico, et de hoc hujus generis acerrimo existimatore* saepissime audio illum omnium fere oratorum Latine loqui elegantissime, nec id solum domestica consuetudine, ut dudum de Laeliorum et Muciorum familiis audiebamus, sed, quamquam id quoque credo fuisse, tamen, ut esset perfecta illa bene loquendi laus, multis literis et iis quidem reconditis et exquisitis summoque studio et diligentia est consecutus. 253. Qui etiam in maximis occupationibus ad te ipsum, inquit in me intuens, de ratione Latine loquendi accuratissime scripserit, primoque in li-

* Manutius: *aestimatore*.

bro dixerit *verborum delectum originem esse eloquentiae*, tribueritque, mi Brute, huic nostro, qui me de illo maluit quam se dicere, laudem singularem: nam scripsit his verbis, cum hunc nomine esset affatus: *ac si, ut cogitata praeclare eloqui possent, nonnulli studio et usu elaboraverunt, cujus te paene principem copiae atque inventorem bene de nomine ac dignitate populi Romani meritum esse existimare debemus: hunc facilem et quotidianum novisse sermonem nunc pro relicto est habendum.**

LXXIII. 254. Tum Brutus, Amice, hercule, inquit, et magnifice te laudatum puto, quem non solum principem atque inventorem copiae dixerit, quae erat magna laus, sed etiam bene meritum de populi Romani nomine et dignitate. Quo enim uno vincebamur a victa Graecia, id aut ereptum illis est aut certe nobis cum illis communicatum. 255. Hanc autem, inquit, gloriam testimoniumque Caesaris tuae quidem supplicationi non sed triumphis multorum antepono. Et recte quidem, inquam, Brute, modo sit hoc Caesaris judicii non benevolentiae testimonium. Plus enim certe attulit huic populo dignitatis, quisquis est ille, si modo est aliquis, qui non illustravit modo sed etiam genuit in hac urbe dicendi copiam, quam illi, qui Ligurum castella expugnaverunt; ex quibus multi sunt, ut scitis, trium-

---

* In the passage from *Qui* to *habendum*, the most corrupt of this book, the text of Meyer has been adopted, as being, on the whole, the most satisfactory.

phi. 256. Verum quidem si audire volumus omissis illis divinis consiliis, quibus saepe constituta est imperatorum sapientia salus civitatis aut belli aut domi, multo magnus orator praestat minutis imperatoribus. At prodest plus imperator. Quis negat? sed tamen (non metuo, ne mihi acclametis: est autem, quod sentias, dicendi liber locus) malim mihi L. Crassi unam pro M'. Curio dictionem quam castellanos triumphos duos. At plus interfuit rei publicae castellum capi Ligurum quam bene defendi causam M'. Curii. Credo. 257. Sed Atheniensium quoque plus interfuit firma tecta in domiciliis habere quam Minervae signum ex ebore pulcherrimum; tamen ego me Phidiam esse mallem quam vel optimum fabrum tignarium. Quare non, quantum quisque prosit, sed quanti quisque sit, ponderandum est, praesertim cum pauci pingere egregie possint aut fingere, operarii autem aut bajuli deesse non possint. LXXIV. 258. Sed perge, Pomponi, de Caesare, et redde, quae restant.

Solum quidem, inquit ille, et quasi fundamentum oratoris vides locutionem emendatam et Latinam; cujus penes quos laus adhuc fuit, non fuit rationis aut scientiae sed quasi bonae consuetudinis. Mitto C. Laelium P. Scipionem; aetatis illius ista fuit laus tamquam innocentiae sic Latine loquendi; nec omnium tamen: nam illorum aequales Caecilium et Pacuvium male

locutos videmus. Sed omnes tum fere, qui nec extra urbem hanc vixerant, nec eos aliqua barbaries * domestica infuscaverat, recte loquebantur. Sed hanc certe rem deteriorem vetustas fecit et Romae et in Graecia. Confluxerunt enim et Athenas et in hanc urbem multi inquinate loquentes ex diversis locis. Quo magis expurgandus est sermo et adhibenda tamquam obrussa ratio, quae mutari non potest, nec utendum pravissima consuetudinis regula. 259. T. Flaminium, qui cum Q. Metello consul fuit, pueri vidimus. Existimabatur bene Latine, sed literas nesciebat. Catulus erat ille quidem minime indoctus, ut a te paullo est ante dictum; sed tamen suavitas vocis et lenis ** appellatio literarum bene loquendi famam confecerat. Cotta, quia se valde dilatandis literis a similitudine Graecae locutionis abstraxerat, sonabatque contrarium Catulo subagreste quiddam planeque subrusticum, alia quidem quasi inculta et silvestri via ad eandem laudem pervenerat. Sisenna autem, quasi emendator sermonis usitati cum esse vellet, ne a C. Rusio quidem accusatore deterreri potuit, quo minus inusitatis verbis uteretur. 260. Quidnam istuc est? inquit Brutus: aut quis est iste C. Rusius? Et ille, Fuit accusator, inquit, vetus, quo accusante C. Rutilium Sisenna defendens

---

* Edit. Princ. and Meyer: *barbaria.*

** Edit. Princ. and Meyer: *levis.*

dixit quaedam ejus *sputatilica* esse crimina. LXXV. Tum C. Rusius, *Circumvenior*, inquit, *judices, nisi subvenitis. Sisenna quid dicat, nescio: metuo insidias. Sputatilica! quid est hoc? Sputa quid sit, scio; tilica nescio.* Maximi risus: sed ille tamen familiaris meus recte loqui putabat esse inusitate loqui. 261. Caesar autem rationem adhibens consuetudinem vitiosam et corruptam pura et incorrupta consuetudine emendat. Itaque cum ad hanc elegantiam verborum Latinorum, quae, etiamsi orator non sis, et* sis ingenuus civis Romanus, tamen necessaria est, adjungit illa oratoria ornamenta dicendi: tum videtur tamquam tabulas bene pictas collocare in bono lumine. Hanc cum habeat praecipuam laudem in communibus, non video, cui debeat cedere. Splendidam quandam minimeque veteratoriam rationem dicendi tenet voce motu forma etiam magnifica et generosa quodammodo. 262. Tum Brutus, Orationes quidem ejus mihi vehementer probantur; complures autem legi. Atque etiam commentarios quosdam scripsit rerum suarum. Valde quidem, inquam, probandos: nudi enim sunt recti et venusti omni ornatu orationis tamquam veste detracta.** Sed dum voluit alios habere parata, unde sumerent, qui vellent scribere historiam, ineptis gratum fortasse fecit,

---

* Lamb. and Ernesti: *at*.

** Lambin., Ernesti, and Orelli: *detracto*.

qui volent illa calamistris inurere; sanos quidem homines a scribendo deterruit. Nihil est enim in historia pura et illustri brevitate dulcius. Sed ad eos, si placet, qui vita * excesserunt, revertamur.

LXXVI. 263. C. Sicinius igitur, Q. Pompeii illius, qui censor fuit, ex filia nepos, quaestorius mortuus est, probabilis orator jam vero ** etiam probatus ex hac inopi ad ornandum sed ad inveniendum expedita Hermagorae disciplina. Ea dat rationes certas et praecepta dicendi; quae si *** minorem habent apparatum (sunt enim exilia), tamen habent ordinem et quasdam errare in dicendo non patientes vias. Has ille tenens et paratus ad causas veniens verborum non egens ipsa illa comparatione disciplinaque dicendi jam in patronorum numerum pervenerat. 264. Erat etiam vir doctus in primis C. Visellius Varro consobrinus meus, qui fuit cum Sicinio aetate conjunctus. Is cum post curulem aedilitatem judex quaestionis esset, est mortuus: in quo fateor vulgi judicium a judicio meo dissensisse. Nam populo non erat satis vendibilis; praeceps quaedam et cum idcirco obscura, quia peracuta, tum rapida et celeritate caecata oratio: sed neque verbis aptiorem cito alium dixerim neque sententiis crebriorem. Praeterea perfectus in literis

---

* Lamb.: *e vita.*

** Lamb. and Wetzel: *immo.*

*** Edit. Princ. and Meyer: *quae etsi.*

jurisque civilis jam a patre Aculeone traditam tenuit disciplinam. 265. Reliqui sunt, qui mortui sint,* L. Torquatus, quem tu non tam cito rhetorem dixisses, etsi non deerat oratio, quam, ut Graeci dicunt, πολιτικόν. Erant in eo plurimae literae nec eae vulgares sed interiores quaedam et reconditae; divina memoria summa verborum et gravitas et elegantia; atque haec omnia vitae decorabat gravitas et integritas. Me quidem admodum delectabat etiam Triarii in illa aetate plena literatae senectutis oratio. Quanta severitas in vultu! quantum pondus in verbis! quam nihil non consideratum exibat ex ore! 266. Tum Brutus Torquati et Triarii mentione commotus (utrumque enim eorum admodum dilexerat), Nae ego, inquit, ut omittam cetera, quae sunt innumerabilia, de istis duobus cum cogito, doleo nihil tuam perpetuam auctoritatem de pace valuisse: nam nec istos excellentes viros nec multos alios praestantes cives res publica perdidisset. Sileamus, inquam, Brute, de istis, ne augeamus dolorem: nam et praeteritorum recordatio est acerba et acerbior exspectatio reliquorum. Itaque omittamus lugere, et tantum, quid quisque dicendo potuerit, quoniam id quaerimus, praedicemus. LXXVII. 267. Sunt etiam ex iis, qui eodem bello occiderunt, M. Bibulus, qui et scri-

* One codex has *sunt*, which Ernesti adopted; unnecessarily, because Cicero says, in a qualifying sense: "The rest are, I mean those who are dead."

ptitavit accurate, cum praesertim non esset orator, et egit multa constanter: Appius Claudius, socer tuus, collega et familiaris meus; hic jam et satis studiosus et valde cum doctus tum etiam exercitatus orator et cum auguralis tum omnis publici juris antiquitatisque nostrae bene peritus fuit. L. Domitius nulla ille quidem arte sed Latine tamen et multa cum libertate dicebat. 268. Duo praeterea Lentuli consulares, quorum Publius, ille nostrarum injuriarum ultor auctor salutis, quidquid habuit, quantumcunque fuit, illud totum habuit ex disciplina: instrumenta naturae deerant: sed tantus animi splendor et tanta magnitudo, ut sibi omnia, quae clarorum virorum essent, non dubitaret adsciscere, eaque omni dignitate obtineret. L. autem Lentulus satis erat fortis orator, si modo orator; sed cogitandi non ferebat laborem. Vox canora verba non horrida sane, ut plena esset animi et terroris oratio. Quaereres in judiciis fortasse melius; in re publica, quod erat, esse judicares satis. 269. Ne T. quidem Postumius contemnendus in dicendo: de re publica vero non minus vehemens orator quam bellator fuit: effrenatus et acer nimis, sed bene juris publici leges atque instituta cognoverat.

Hoc loco Atticus, Putarem te, inquit, ambitiosum esse, si, ut dixisti, ii, quos jamdiu colligis, viverent. Omnes enim commemoras, qui ausi aliquando sunt stantes loqui, ut mihi imprudens

M. Servilium praeterisse videare. LXXVIII. 270. Non, inquam, ego istuc ignoro, Pomponi, multos fuisse, qui verbum nunquam in publico fecissent, cum melius aliquanto possent quam isti oratores, quos colligo, dicere: sed his commemorandis etiam illud assequor, ut intelligatis primum, ex omni numero quàm non multi ausi sint dicere, deinde ex iis ipsis quam pauci fuerint laude digni. 271. Itaque ne hos quidem equites Romanos, amicos nostros, qui nuper mortui sunt, P. Cominium Spoletinum, quo accusante defendi C. Cornelium, in quo et compositum dicendi genus et acre et expeditum fuit: T. Accium Pisaurensem, cujus accusationi respondi pro A. Cluentio, qui et accurate dicebat et satis copiose eratque praeterea doctus Hermagorae praeceptis, quibus etsi ornamenta non satis opima dicendi tamen ut hastae velitibus amentatae sic apta quaedam et parata singulis causarum generibus argumenta traduntur. 272. Studio autem neminem nec industria majore cognovi, quamquam ne ingenio quidem qui praestiterit, facile dixerim, C. Pisoni, genero meo. Nullum tempus illi unquam vacabat aut a forensi dictione aut a commentatione domestica aut a scribendo aut a cogitando. Itaque tantos processus efficiebat, ut evolare non excurrere videretur: eratque verborum et delectus elegans et apta et quasi rotunda constructio: cumque argumenta excogitabantur ab eo multa et firma ad probandum tum concin-

nae acutaeque sententiae: gestusque natura ita venustus, ut ars etiam, quae non erat, et e disciplina motus quidam videretur accedere. Vereor, ne amore videar plura, quam fuerint in illo, dicere; quod non ita est: alia enim de illo majora dici possunt: nam nec continentia nec pietate nec ullo genere virtutis quemquam ejusdem aetatis cum illo conferendum puto. LXXIX. 273. Nec vero M. Coelium praetereundum arbitror, quaecumque ejus in exitu vel fortuna vel mens fuit: qui quamdiu auctoritati meae paruit, talis tribunus plebis fuit, ut nemo contra civium perditorum popularem turbulentamque dementiam a senatu et a bonorum causa steterit constantius: quam ejus actionem multum tamen et splendida et grandis et eadem imprimis faceta et perurbana commendabat oratio. Graves ejus conciones aliquot fuerunt acres accusationes tres eaeque omnes ex rei publicae contentione susceptae: defensiones, etsi illa erant in eo meliora, quae dixi, non contemnendae tamen saneque tolerabiles. Hic cum summa voluntate bonorum aedilis curulis factus esset, nescio quomodo discessu meo discessit a sese ceciditque, posteaquam eos imitari coepit, quos ipse perverterat. 274. Sed de M. Calidio dicamus aliquid, qui non fuit orator unus e multis, potius inter multos prope singularis fuit: ita reconditas exquisitasque sententias mollis et pellucens vestiebat oratio. Nihil tam tenerum quam illius comprehensio verbo-

rum, nihil tam flexibile, nihil, quod magis ipsius arbitrio fingeretur, ut nullius oratoris aeque in potestate fuerit: quae primum ita pura erat, ut nihil liquidius; ita libere fluebat, ut nusquam adhaeresceret: nullum nisi loco positum et tamquam in *vermiculato emblemate*, ut ait Lucilius, structum verbum videres; nec vero ullum aut durum aut insolens aut humile aut longius ductum: ac non propria verba rerum sed pleraque translata, sic tamen, ut ea non irruisse in alienum locum sed immigrasse in suum diceres. Nec vero haec soluta nec diffluentia sed adstricta numeris non aperte nec eodem modo semper sed varie dissimulanterque conclusis. 275. Erant autem et verborum et sententiarum illa lumina, quae vocant Graeci σχήματα, quibus tamquam insignibus in ornatu distinguebatur omnis oratio. *Qua de re agitur* autem illud, quod multis locis in juris consultorum includitur formulis, id ubi esset, videbat. LXXX. 276. Accedebat ordo rerum plenus artis actio liberalis totumque dicendi placidum et sanum genus. Quod si est optimum suaviter dicere, nihil est, quod melius hoc quaerendum putes. Sed cum a nobis paullo ante dictum sit tria videri esse, quae orator efficere deberet, ut doceret ut delectaret ut moveret; duo summe tenuit, ut et rem illustraret disserendo, et animos eorum, qui audirent, devinciret voluptate. Aberat tertia illa laus, qua permoveret atque incitaret animos, quam plurimum pol-

lere diximus; nec erat ulla vis atque contentio: sive consilio, quod eos, quorum altior oratio actioque esset ardentior, furere et bacchari arbitraretur, sive quod natura non esset ita factus, sive quod non consuesset, sive quod non posset. Hoc unum illi, si nihil utilitatis habebat, abfuit; si opus erat, defuit. 277. Quin etiam memini, cum in accusatione sua Q. Gallio crimini dedisset sibi eum venenum paravisse idque a se esse deprehensum, seseque chirographa testificationes indicia quaestiones manifestam rem deferre diceret, deque eo crimine accurate et exquisite disputavisset, me in respondendo, cum essem argumentatus, quantum res ferebat, hoc ipsum etiam posuisse pro argumento, quod ille, cum pestem capitis sui cum indicia mortis se comperisse manifesto et manu tenere diceret, tam solute egisset tam leniter tam oscitanter. 278. *Tu istuc, M. Calidi, nisi fingeres, sic ageres? praesertim cum ista eloquentia alienorum hominum pericula defendere acerrime soleas, tuum negligeres? Ubi dolor? ubi ardor animi, qui etiam ex infantium ingeniis elicere voces et querelas solet? Nulla perturbatio animi nulla corporis, frons non percussa non femur, pedis, quod minimum est, nulla supplosio. Itaque tantum abfuit, ut inflammares nostros animos; somnum isto loco vix tenebamus.* Sic nos summi oratoris vel sanitate vel vitio pro argumento ad diluendum crimen usi sumus. 279. Tum Brutus, Atque dubitamus,

inquit, utrum ista sanitas fuerit an vitium? quis enim non fateatur, cum ex omnibus oratoris laudibus longe ista sit maxima inflammare animos audientium et, quocunque res postulet modo, flectere, qui hac virtute caruerit, id ei, quod maximum fuerit, defuisse? LXXXI. Sit sane ita, inquam: sed redeamus ad eum, qui jam unus restat, Hortensium: tum de nobismet ipsis, quoniam id etiam, Brute, postulas, pauca dicemus; quamquam facienda mentio est, ut quidem mihi videtur, duorum adolescentium, qui si diutius vixissent, magnam essent eloquentiae laudem consecuti.

280. C. Curionem te, inquit Brutus, et C. Licinium Calvum arbitror dicere. Recte, inquam, arbitraris: quorum quidem alter ita facile soluteque verbis volvebat satis interdum acutas crebras quidem certe sententias, ut nihil posset ornatius esse nihil expeditius. Atque hic a magistris parum institutus naturam habuit admirabilem ad dicendum. Industriam non sum expertus: studium certe fuit. Qui si me audire voluisset, ut coeperat, honores quam opes consequi maluisset. Quidnam est, inquit, istuc? et quemadmodum distinguis? 281. Hoc modo, inquam. Cum honos sit praemium virtutis judicio studioque civium delatum ad aliquem, qui eum sententiis qui suffragiis adeptus est, is mihi et honestus et honoratus videtur. Qui autem occasione aliqua etiam invitis suis civibus nactus est imperium,

ut ille cupiebat, hunc nomen honoris adeptum non honorem puto. Quae si ille audire voluisset, maxima cum gratia et gloria ad summam amplitudinem pervenisset adscendens gradibus magistratuum, ut pater ejus fecerat, ut reliqui clariores viri. Quae quidem etiam cum P. Crasso M. F., cum initio aetatis ad amicitiam se meam contulisset, saepe egisse me arbitror, cum eum vehementer hortarer, ut eam laudis viam rectissimam esse duceret, quam majores ejus ei tritam reliquissent. 282. Erat enim cum institutus optime tum etiam perfecte planeque eruditus; ineratque et ingenium satis acre et orationis non inelegans copia: praetereaque sine arrogantia gravis esse videbatur et sine segnitia verecundus. Sed hunc quoque absorbuit aestus quidam non * insolitae adolescentibus gloriae: qui quia navarat miles operam imperatori, imperatorem se statim esse cupiebat; cui muneri mos majorum aetatem certam sortem incertam reliquit. Ita gravissimo suo casu, dum Cyri et Alexandri similis esse voluit, qui suum cursum transcurrerant, et L. Crassi et multorum Crassorum inventus est dissimillimus. LXXXII. 283. Sed ad Calvum (is enim nobis erat propositus) revertamur: qui orator fuisset ** cum literis eruditior quam Curio, tum etiam accuratius quod-

* *Non* is wanting in all the manuscripts and in the Ed. Princ.

** So all the manuscripts and the Ed. Princ. Corrado adopted *fuit*, approved by Meyer and Jahn.

dam dicendi et exquisitius afferebat genus; quod quamquam scienter eleganterque tractabat, nimium tamen inquirens in se atque ipse sese observans metuensque, ne vitiosum colligeret, etiam verum sanguinem deperdebat. Itaque ejus oratio nimia religione attenuata doctis et attente audientibus erat illustris; a multitudine autem et a foro, cui nata eloquentia est, devorabatur.

284. Tum Brutus, Atticum se, inquit, Calvus noster dici oratorem volebat. Inde erat ista exilitas, quam ille de industria consequebatur. Dicebat, inquam, ita: sed et ipse errabat, et alios etiam errare cogebat. Nam si quis eos, qui nec inepte dicunt nec odiose nec putide, Attice putat dicere, is recte nisi Atticum probat neminem. Insulsitatem enim et insolentiam tamquam insaniam quandam orationis odit: sanitatem autem et integritatem quasi religionem et verecundiam oratoris probat. Haec omnium debet oratorum eadem esse sententia. 285. Sin autem jejunitatem et siccitatem et inopiam, dummodo sit polita dum urbana dum elegans, in Attico genere ponit, hoc recte duntaxat: sed quia sunt in Atticis alia meliora, videat, ne ignoret et gradus et dissimilitudines et vim et varietatem Atticorum. Atticos, inquit, volo imitari. Quos? nec enim est unum genus. Nam quid est tam dissimile quam Demosthenes et Lysias? quam iidem et Hyperides? quam omnium horum Aeschines? Quem igitur imita-

ris? Si aliquem, ceteri ergo Attice non dicebant. Si omnes, qui potes, cum sint ipsi dissimillimi inter se? In quo etiam illud* quaero, Phalereus ille Demetrius Atticene dixerit? Mihi quidem ex illius orationibus redolere ipsae Athenae videntur. At est floridior, ut ita dicam, quam Hyperides quam Lysias. Natura quaedam aut voluntas ita dicendi fuit. LXXXIII. 286. Et quidem duo fuerunt per idem tempus dissimiles inter se sed Attici tamen: quorum Charisius multarum orationum, quas scribebat aliis, cum cupere videretur imitari Lysiam; Demochares autem, qui fuit Demostheni sororis filius, et orationes scripsit aliquot; et earum rerum historiam, quae erant Athenis ipsius aetate gestae, non tam historico quam oratorio genere perscripsit. At Charisii vult Hegesias esse similis, isque se ita putat Atticum, ut veros illos prae se paene agrestes putet. 287. At quid est tam fractum tam minutum tam in ipsa, quam tamen consequitur, concinnitate puerile? Atticorum similes esse volumus. Optime. Suntne igitur hi Attici oratores? Quis negare potest? Hos imitamur. Quo modo, qui sunt et inter se dissimiles et aliorum? Thucydidem, inquit, imitamur. Optime, si historiam scribere non si caussas dicere cogitatis. Thucydides enim rerum gestarum pronuntiator sincerus et grandis etiam

---

* Ed. Princ.: *illud etiam.*

fuit: hoc forense concertatorium judiciale non tractavit genus. Orationes autem, quas interposuit (multae enim sunt), eas ego laudare soleo; imitari neque possim, si velim, nec velim fortasse, si possim. Ut si quis Falerno vino delectetur, sed eo nec ita novo, ut proximis consulibus natum velit, nec rursus ita vetere, ut Opimium aut Anicium consulem quaerat (atqui eae notae sunt optimae: credo: sed nimia vetustas nec habet eam, quam quaerimus, suavitatem, nec est jam sane tolerabilis); 288. num igitur, qui hoc sentiat, si is potare velit, de dolio sibi hauriendum putet? minime, sed quandam sequatur aetatem: sic ego istis censuerim et novam istam quasi de musto ac lacu fervidam orationem fugiendam nec illam praeclaram Thucydidi nimis veterem tamquam Anicianam notam persequendam. Ipse enim Thucydides, si posterius fuisset, multo maturior fuisset et mitior. LXXXIV. 289. Demosthenem igitur imitemur. O dii boni! quid, quaeso, nos aliud agimus, aut quid aliud optamus? At non assequimur. Isti enim videlicet Attici nostri, quod volunt, assequuntur. Ne illud quidem intelligunt non modo ita memoriae proditum esse sed ita necesse fuisse, cum Demosthenes dicturus esset, ut concursus audiendi causa ex tota Graecia fierent. At cum isti Attici dicunt, non modo a corona, quod est ipsum miserabile, sed etiam ab advocatis relinquuntur. Quare si anguste et exiliter dicere est Atticorum,

sint sane Attici: sed in comitium veniant, ad stantem judicem dicant. Subsellia grandiorem et pleniorem vocem desiderant. 290. Volo hoc oratori contingat, ut, cum auditum sit eum esse dicturum, locus in subselliis occupetur, compleatur tribunal, gratiosi scribae sint in dando et cedendo loco, corona multiplex judex erectus: cum surgat* is, qui dicturus sit, significetur a corona silentium: deinde crebrae assensiones multae admirationes; risus, cum velit; cum velit, fletus: ut, qui haec procul videat, etiamsi, quid agatur, nesciat, at placere tamen et in scena esse Roscium intelligat. Haec cui contingant, eum scito Attice dicere, ut de Pericle audivimus** ut de Hyperide ut de Aeschine, de ipso quidem Demosthene maxime. 291. Sin autem acutum prudens et idem sincerum et solidum et exsiccatum genus orationis probant, nec illo graviore ornatu oratorio utuntur, et hoc proprium esse Atticorum volunt, recte laudant. Est enim in arte tanta tamque varia etiam huic minutae subtilitati locus. Ita fiet, ut non omnes, qui Attice, iidem bene; sed ut omnes, qui bene, iidem etiam Attice dicant. Sed redeamus rursus ad Hortensium.

LXXXV. 292. Sane quidem, inquit Brutus; quamquam ista mihi tua fuit perjucunda a pro-

---

* Edit. Princ., Ellendt, and Meyer; other editions: *surgit*.

** Several manuscripts, Edit. Princ., and Meyer: *audimus*.

posita oratione digressio. Tum Atticus, Aliquoties sum, inquit, conatus, sed interpellare nolui. Nunc, quoniam ad perorandum spectare videtur sermo tuus, dicam, opinor, quod sentio. Tu vero, inquam, Tite. Tum ille, Ego, inquit, ironiam illam, quam in Socrate dicunt fuisse, qua ille in Platonis et Xenophontis et Aeschini libris utitur, facetam et elegantem puto: est enim et minime inepti hominis et ejusdem etiam faceti, cum de sapientia disceptetur, hanc sibi ipsum detrahere eis tribuere illudentem, qui eam sibi arrogant; ut apud Platonem Socrates in coelum effert laudibus Protagoram Hippiam Prodicum Gorgiam ceteros, se autem omnium rerum inscium fingit et rudem. Decet hoc nescio quomodo illum, nec Epicuro, qui id reprehendit, assentior. Sed in historia, qua tu es usus in omni sermone, cum, qualis quisque orator fuisset, exponeres, vide, quaeso, inquit, ne tam reprehendenda sit ironia quam in testimonio. Quorsus,* inquam, istuc? non enim intelligo. 293. Quia primum, inquit, ita laudavisti quosdam oratores, ut imperitos posses in errorem inducere. Equidem in quibusdam risum vix tenebam, cum Attico Lysiae Catonem nostrum comparabas, magnum, mehercule, hominem vel potius summum et singularem virum; nemo dicet secus;

---

* Some manuscripts and Ed. Princ.; other manuscripts and Meyer, *Quorsum.*

sed oratorem? sed etiam Lysiae similem, quo nihil potest esse pictius?* Bella ironia, si jocaremur: sin asseveramus, vide, ne religio nobis tam adhibenda sit, quam si testimonium diceremus.** 294. Ego enim Catonem tuum ut civem ut senatorem ut imperatorem ut virum denique cum prudentia et diligentia tum omni virtute excellentem probo: orationes autem ejus ut illis temporibus valde laudo: significant enim quandam formam*** ingenii sed admodum impolitam et plane rudem. Origines vero cum omnibus oratoris laudibus refertas diceres, et Catonem cum Philisto et Thucydide comparares, Brutone te id censebas an mihi probaturum? Quos enim ne e Graecis quidem quisquam imitari potest, iis tu comparas hominem Tusculanum nondum suspicantem, quale esset copiose et ornate dicere. LXXXVI. 295. Galbam laudas; si ut illius aetatis principem, assentior; sic enim accepimus: sin ut oratorem, cedo, quaeso, orationes (sunt enim), et dic hunc, quem tu plus quam te amas, Brutum velle te illo modo dicere. Probas Lepidi orationes: paullum hic tibi assentior, modo ita laudes ut antiquas: quod item de Africano de Laelio, cujus tu oratione negas fieri quidquam posse dulcius, addis etiam nescio quid

* Sarpe proposes *perfectius*, which emendation Meyer approves.

** Ernesti conj. *dicamus*.

*** Ed. Princ.: *formam quandam*.

augustius: nomine nos capis summi viri vitaeque elegantissimae verissimis laudibus. Remove haec: nae ista dulcis oratio ita sit abjecta, ut eam adspicere nemo velit. 296. Carbonem in summis oratoribus habitum scio: sed cum in ceteris rebus tum in dicendo semper, quo nihil est melius, id laudari, qualecunque est, solet. Dico idem de Gracchis; etsi de iis ea sunt a te dicta, quibus ego assentior. Omitto ceteros: venio ad eos, in quibus jam perfectam putas esse eloquentiam, quos ego audivi sine controversia magnos oratores, Crassum et Antonium. De horum laudibus tibi prorsus assentior: sed tamen non isto modo, ut Polycleti doryphorum sibi Lysippus aiebat, sic tu suasionem legis Serviliae tibi magistram fuisse. Haec germana ironia est. Cur ita sentiam, non dicam, ne me tibi assentari putes. 297. Omitto igitur, quae de his ipsis quae de Cotta quae de Sulpicio quae modo de Coelio dixeris: hi enim fuerunt certe oratores; quanti autem et quales, tu videris. Nam illud minus curo, quod congessisti operarios omnes; ut mihi videantur mori voluisse nonnulli, ut a te in oratorum numerum referrentur. LXXXVII. Haec cum ille dixisset, Longi sermonis initium pepulisti, inquam, Attice, remque commovisti nova disputatione dignam, quam in aliud tempus differamus. 298. Volvendi enim sunt libri cum aliorum tum imprimis Catonis. Intelliges nihil illius lineamentis nisi eorum pigmentorum, quae

inventa nondum erant, florem et colorem defuisse. Nam de Crassi oratione sic existimo ipsum fortasse melius potuisse scribere, alium, ut arbitror, neminem. Nec in hoc ironiam dixeris esse, quod eam orationem mihi magistram fuisse dixerim: nam etsi tu melius existimare videris de ea, si quam nunc habemus, facultate, tamen adolescentes, quid in Latinis potius imitaremur, non habebamus. 299. Quod autem plures a nobis nominati sunt, eo pertinuit, ut paullo ante dixi, quod intelligi volui, in eo, cujus omnes cupidissimi essent, quam pauci digni nomine evaderent. Quare εἴρωνα me, ne si Africanus quidem fuit, ut ait in historia sua C. Fannius, existimari velim. Ut voles, inquit Atticus. Ego enim non alienum a te putabam, quod et in Africano fuisset et in Socrate. 300. Tum Brutus, De isto postea: sed tu, inquit me intuens, orationes nobis veteres explicabis? Vero, inquam, Brute; sed in Cumano aut in Tusculano aliquando, si modo licebit; quoniam utroque in loco vicini sumus. LXXXVIII. Sed jam ad id, unde degressi* sumus, revertamur.

301. Hortensius igitur, cum admodum adolescens orsus esset in foro dicere, celeriter ad majores causas adhiberi coeptus est; quamquam inciderat in Cottae et Sulpicii aetatem, qui annis decem majores excellente tum Crasso

---

* Ernesti: *digressi.*

et Antonio deinde Philippo post Julio, cum iis* ipsis dicendi gloria comparabatur. Primum memoria tanta, quantam in nullo cognovisse me arbitror, ut, quae secum commentatus esset, ea sine scripto verbis eisdem redderet, quibus cogitavisset. Hoc adjumento ille tanto sic utebatur, ut sua et commentata et scripta et nullo referente omnia adversariorum dicta meminisset. 302. Ardebat autem cupiditate sic, ut in nullo unquam flagrantius studium viderim: nullum enim patiebatur esse diem, quin aut in foro diceret, aut meditaretur extra forum: saepissime autem eodem die utrumque faciebat. Attuleratque minime vulgare genus dicendi: duas quidem res, quas nemo alius; partitiones, quibus de rebus dicturus esset, et collectiones, memor et quae essent dicta contra, quaeque ipse dixisset. 303. Erat in verborum splendore elegans compositione aptus facultate copiosus; eaque erat cum summo ingenio tum exercitationibus maximis consecutus. Rem complectebatur memoriter, dividebat acute, nec praetermittebat fere quidquam, quod esset in causa aut ad confirmandum aut ad refellendum. Vox canora et suavis, motus et gestus etiam plus artis habebat, quam erat oratori satis. Hoc igitur florescente Crassus est mortuus, Cotta pulsus, judicia intermissa bello, nos in forum venimus. LXXXIX. 304. Erat Hortensius in bello primo

---

* Ed. Princ.: *his.*

anno miles altero tribunus militum: Sulpicius legatus aberat etiam M. Antonius: exercebatur una lege judicium Varia ceteris propter bellum intermissis: cui frequens aderam, quamquam pro se ipsi dicebant oratores non illi quidem principes L. Memmius et Q. Pompeius sed oratores tamen teste diserto uterque Philippo, cujus in testimonio contentio et vim accusatoris habebat et copiam.

305. Reliqui, qui tum principes numerabantur, in magistratibus erant, quotidieque fere a nobis in concionibus audiebantur. Erat enim tribunus plebis tum C. Curio, quamquam is quidem silebat, ut erat semel a concione universa relictus: Q. Metellus Celer, non ille quidem orator sed tamen non infans: diserti autem Q. Varius C. Carbo Cn. Pomponius; et ii* quidem habitabant in rostris. C. etiam Julius aedilis curulis quotidie fere accuratas conciones habebat. Sed me cupidissimum audiendi primus dolor percussit, Cotta cum est expulsus. Reliquos frequenter audiens acerrimo studio tenebar; quotidieque et scribens et legens et commentans oratoriis tantum exercitationibus contentus non eram. Jam consequente anno Q. Varius sua lege damnatus excesserat. 306. Ego autem juris civilis studio multum operae dabam Q. Scaevolae P. F., qui quamquam nemini se ad docendum dabat, tamen consulentibus respondendo studiosos audiendi do-

---

* Ed. Princ.: *hi.*

cebat. Atque huic anno proximus Sulla consule et Pompeio fuit. Tum P. Sulpicii in tribunatu quotidie concionantis totum genus dicendi penitus cognovimus. Eodemque tempore, cum princeps Academiae Philo cum Atheniensium optimatibus Mithridatico bello domo profugisset Romamque venisset, totum ei me tradidi admirabili quodam ad philosophiam studio concitatus, in quo hoc etiam commorabar attentius, quod, etsi rerum ipsarum varietas et magnitudo summa me delectatione retinebat, tamen sublata jam esse in perpetuum ratio judiciorum videbatur. 307. Occiderat Sulpicius illo anno, tresque proximo trium aetatum oratores erant crudelissime interfecti Q. Catulus M. Antonius C. Julius. Eodem anno etiam Moloni Rhodio Romae dedimus operam et actori summo causarum et magistro. XC. Haec etsi videntur esse a proposita ratione diversa, tamen idcirco a me proferuntur, ut nostrum cursum perspicere, quoniam voluisti, Brute, possis (nam Attico haec nota sunt) et videre, quemadmodum simus in spatio Q. Hortensium ipsius vestigiis persecuti. 308. Triennium fere fuit urbs sine armis, sed oratorum aut interitu aut discessu aut fuga (nam aberant etiam adolescentes M. Crassus et Lentuli duo) primas in causis agebat Hortensius, magis magisque quotidie probabatur Antistius, Piso saepe dicebat, minus saepe Pomponius raro Carbo semel aut iterum Philippus. At vero ego hoc tempore

omni noctes et dies in omnium doctrinarum meditatione versabar. 309. Eram cum Stoico Diodoto, qui cum habitavisset apud me mecumque vixisset, nuper est domi meae mortuus: a quo cum in aliis rebus tum studiosissime in dialectica exercebar, quae quasi contracta et adstricta eloquentia putanda est, sine qua etiam tu, Brute, judicavisti te illam justam eloquentiam, quam dialecticam dilatatam esse putant, consequi non posse. Huic ego doctori et ejus artibus variis atque multis ita eram tamen deditus, ut ab exercitationibus oratoriis nullus dies vacuus esset. 310. Commentabar declamitans (sic enim nunc loquuntur) saepe cum M. Pisone et cum Q. Pompeio aut cum aliquo quotidie; idque faciebam multum etiam Latine sed Graece saepius; vel quod Graeca oratio plura ornamenta suppeditans consuetudinem similiter Latine dicendi afferebat, vel quod a Graecis summis doctoribus, nisi Graece dicerem, neque corrigi possem neque doceri. 311. Tumultus interim pro recuperanda re publica et crudelis interitus oratorum trium Scaevolae Carbonis Antistii, reditus Cottae Curionis Crassi Lentulorum Pompeii, leges et judicia constituta, recuperata res publica, ex numero autem oratorum Pomponius Censorinus Murena sublati. Tum primum nos ad causus et privatas et publicas adire coepimus, non ut in foro disceremus, quod plerique fecerunt, sed ut, quantum nos efficere potuissemus, docti in forum venire-

mus. 312. Eodem tempore Moloni dedimus operam: dictatore enim Sulla legatus ad senatum de Rhodiorum praemiis venerat. Itaque prima causa publica pro Sex. Roscio dicta tantum commendationis habuit, ut non ulla esset, quae non digna nostro patrocinio videretur. Deinceps inde multae, quas non minus* diligenter elaboratas et tamquam elucubratas afferebamus.

XCI. 313. Nunc, quoniam totum me non naevo aliquo aut crepundiis sed corpore omni videris velle cognoscere, complectar nonnulla etiam, quae fortasse videantur minus necessaria. Erat eo tempore in nobis summa gracilitas et infirmitas corporis; procerum et tenue collum, qui habitus et quae figura non procul abesse putatur a vitae periculo, si accedit labor et laterum magna contentio. Eoque magis hoc eos, quibus eram carus, commovebat, quod omnia sine remissione sine varietate vi summa vocis et totius corporis contentione dicebam. 314. Itaque cum me et amici et medici hortarentur, ut causas agere desisterem, quodvis potius periculum mihi adeundum quam a sperata dicendi gloria discedendum putavi. Sed cum censerem remissione et moderatione vocis et commutato genere dicendi me et periculum vitare posse et temperatius dicere, ut consuetudinem dicendi mutarem, ea causa mihi in Asiam proficiscendi fuit. Itaque cum

---

* Ed. Princ. and Meyer: *quas nos diligenter*.

essem biennium versatus in causis, et jam * in foro celebratum meum nomen esset, Roma sum profectus. 315. Cum venissem Athenas, sex menses cum Antiocho veteris Academiae nobilissimo et prudentissimo philosopho fui, studiumque philosophiae nunquam intermissum a primaque adolescentia cultum et semper auctum hoc rursus summo auctore et doctore renovavi. Eodem tamen tempore Athenis apud Demetrium Syrum veterem et non ignobilem dicendi magistrum studiose exerceri solebam. Post a me Asia tota peragrata est cum summis quidem oratoribus, quibuscum exercebar ipsis lubentibus, quorum erat princeps Menippus Stratonicensis meo judicio tota Asia illis temporibus disertissimus: et si nihil habere molestiarum nec ineptiarum Atticorum est, hic orator in illis numerari recte potest. 316. Assiduissime autem mecum fuit Dionysius Magnes: erat etiam Aeschylus Cnidius Adramyttenus Xenocles. Hi tum in Asia rhetorum principes numerabantur. Quibus non contentus Rhodum veni, meque ad eundem, quem Romae audiveram, Molonem applicavi cum actorem in veris causis scriptoremque praestantem tum in notandis animadvertendisque vitiis et instituendo docendoque prudentissimum. Is dedit operam (si modo id consequi potuit), ut nimis redundantes nos et superfluentes juvenili quadam

* Ed. Princ.: *etiam*.

dicendi impunitate et licentia reprimeret, et quasi extra ripas diffluentes coërceret. Ita recepi me biennio post non modo exercitatior sed prope mutatus: nam et contentio nimia vocis resederat,* et quasi deferverat oratio, lateribusque vires et corpori mediocris habitus accesserat. XCII. 317. Duo tum excellebant oratores, qui me imitandi cupiditate incitarent, Cotta et Hortensius, quorum alter remissus et lenis et propriis verbis comprehendens solute et facile sententiam, alter ornatus acer et non talis, qualem tu eum, Brute, jam deflorescentem cognovisti, sed verborum et actionis genere commotior. Itaque cum Hortensio mihi magis arbitrabar rem esse, quod et dicendi ardore eram propior et aetate conjunctior. Etenim videram in iisdem causis, ut pro M. Canuleio pro Cn. Dolabella consulari, cum Cotta princeps adhibitus esset, priores tamen agere partes Hortensium. Acrem enim oratorem incensum et agentem et canorum concursus hominum forique strepitus desiderat. 318. Unum igitur annum, cum rediissemus ex Asia, causas nobiles egimus, cum quaesturam nos consulatum Cotta aedilitatem peteret Hortensius. Interim me quaestorem Siciliensis excepit annus, Cotta ex consulatu est profectus in Galliam, princeps et erat et habebatur Hortensius. Cum autem anno post e Sicilia me recepissem, jam videbatur

---

* The common reading is *reciderat*.

illud in me, quidquid esset, esse perfectum et habere maturitatem quandam suam. Nimis multa videor de me, ipse praesertim, sed omni huic sermoni propositum est, non ut ingenium et eloquentiam meam perspicias, unde longe absum, sed ut laborem et industriam. 319. Cum igitur essem in plurimis causis et in principibus patronis quinquennium fere versatus, tum in patrocinio Siciliensi maxime in certamen veni designatus aedilis cum designato consule Hortensio.

XCIII. Sed quoniam omnis hic sermo noster non solum enumerationem oratoriam* verum etiam praecepta quaedam desiderat, quid tamquam notandum et animadvertendum sit in Hortensio, breviter licet dicere. 320. Nam is post consulatum (credo, quod videret ex consularibus neminem esse secum comparandum, negligeret autem eos, qui consules non fuissent) summum illud suum studium remisit, quo a puero fuerat incensus, atque in omnium rerum abundantia voluit beatius, ut ipse putabat, remissius certe vivere. Primus et secundus annus et tertius tantum quasi de picturae veteris colore detraxerat, quantum non quivis unus ex populo sed existimator doctus et intelligens posset cognoscere. Longius autem procedens ut in ceteris eloquentiae partibus tum maxime in celeritate et continuatione verborum adhaerescens sui dis-

* Corrado, Lambinus, and Schütz: *oratorum*.

similior videbatur fieri quotidie. 321. Nos autem non desistebamus cum omni genere exercitationis tum maxime stilo nostrum illud, quod erat, augere, quantumcunque erat. Atque, ut multa omittam, in hoc spatio et in his post aedilitatem annis et praetor primus et incredibili populi voluntate sum factus. Nam cum propter assiduitatem in causis et industriam tum propter exquisitius et minime vulgare orationis genus animos hominum ad me dicendi novitate converteram. 322. Nihil de me dicam: dicam de ceteris, quorum nemo erat, qui videretur exquisitius quam vulgus hominum studuisse literis, quibus fons perfectae eloquentiae continetur; nemo, qui philosophiam complexus esset, matrem omnium bene factorum beneque dictorum; nemo, qui jus civile didicisset, rem ad privatas causas et ad oratoris prudentiam maxime necessariam; nemo, qui memoriam rerum Romanarum teneret, ex qua, si quando opus esset, ab inferis locupletissimos testes excitaret; nemo, qui breviter arguteque incluso adversario laxaret judicum animos atque a severitate paullisper ad hilaritatem risumque traduceret; nemo, qui dilatare posset atque a propria ac definita disputatione hominis ac temporis ad communem quaestionem universi generis orationem traduceret*; nemo, qui delectandi gratia digredi parumper a causa, nemo,

* Manutius: *traducere.*

qui ad iracundiam magno opere judicem nemo, qui ad fletum posset adducere; nemo, qui animum ejus, quod unum est oratoris maxime proprium, quocunque res postularet, impelleret. XCIV. 323. Itaque cum jam paene evanuisset Hortensius, et ego anno meo sexto autem post illum consulem consul factus essem, revocare se ad industriam coepit, ne, cum pares honore essemus, aliqua re superiores videremur. Sic duodecim post meum consulatum annos in maximis causis, cum ego mihi illum sibi me ille anteferret, conjunctissime versati sumus: consulatusque meus, qui illum primo leviter perstrinxerat, idem nos rerum mearum gestarum, quas ille admirabatur, laude conjunxerat. 324. Maxime vero perspecta est utriusque nostrum exercitatio paullo ante, quam perterritum armis hoc studium, Brute, nostrum conticuit subito et obmutuit; cum lege Pompeia ternis horis ad dicendum datis ad causas simillimas inter se vel potius easdem novi veniebamus quotidie: quibus quidem causis tu etiam, Brute, praesto fuisti compluresque et nobiscum et solus egisti: ut, qui non satis diu vixerit Hortensius, tamen hunc cursum confecerit. Annis ante decem causas agere coepit, quam tu es natus: idem * quarto et sexagesimo anno perpaucis ante mortem diebus una tecum socerum tuum defendit Appium. Dicendi autem genus quod

* Ed. Princ. and Meyer: *idemque.*

fuerit in utroque, orationes utriusque etiam posteris nostris indicabunt.

XCV. 325. Sed si quaerimus, cur adolescens magis floruerit dicendo quam senior Hortensius, causas reperiemus verissimas duas. Primum, quod genus erat orationis Asiaticum adolescentiae magis concessum quam senectuti. Genera autem Asiaticae dictionis duo sunt; unum sententiosum et argutum sententiis non tam gravibus et severis quam concinnis et venustis, qualis in historia Timaeus in dicendo autem pueris nobis Hierocles Alabandeus magis etiam Menecles frater ejus fuit; quorum utriusque orationes sunt in primis ut Asiatico in genere laudabiles. Aliud autem genus est non tam sententiis frequentatum quam verbis volucre atque incitatum, quali est nunc Asia tota nec flumine solum orationis sed etiam exornato et faceto genere verborum, in quo fuit Aeschylus Cnidius et meus aequalis Milesius Aeschines. In his erat admirabilis orationis cursus, ornata sententiarum concinnitas non erat. 326. Haec autem, ut dixi, genera dicendi aptiora sunt adolescentibus; in senibus gravitatem non habent. Itaque Hortensius utroque genere florens clamores faciebat adolescens. Habebat enim et Meneclium illud studium crebrarum venustarumque sententiarum, in quibus ut in illo Graeco sic in hoc erant quaedam magis venustae dulcesque sententiae quam aut necessariae aut interdum utiles, et erat oratio

cum incitata et vibrans tum etiam accurata et polita. Non probabantur haec senibus; saepe videbam cum irridentem tum etiam irascentem et stomachantem Philippum: sed mirabantur adolescentes, multitudo movebatur. 327. Erat excellens judicio vulgi, et facile primas tenebat adolescens. Etsi enim genus illud dicendi auctoritatis habebat parum, tamen aptum esse aetati videbatur: et certe, quod et ingenii quaedam forma lucebat, et exercitatione perfecta erat verborumque adstricta comprehensio, summam hominum admirationem excitabat. Sed cum jam honores et illa senior auctoritas gravius quiddam requireret, remanebat idem, nec decebat idem: quodque exercitationem studiumque dimiserat, quod in eo fuerat acerrimum, concinnitas illa crebritasque sententiarum pristina manebat, sed ea vestitu illo orationis, quo consueverat, ornata non erat. Hoc tibi ille, Brute, minus fortasse placuit, quam placuisset, si illum flagrantem studio et florentem facultate audire potuisses.

XCVI. 328. Tum Brutus, Ego vero, inquit, et ista, quae dicis, video, qualia sint, et Hortensium magnum oratorem semper putavi, maximeque probavi pro Messala dicentem, cum tu abfuisti. Sic ferunt, inquam, idque declarat totidem, quot dixit, ut aiunt, scripta verbis oratio. Ergo ille a Crasso consule et Scaevola usque ad Paullum et Marcellum consules floruit: nos in eodem cursu fuimus a Sulla dictatore ad eosdem fere con-

sules. Sic Q. Hortensii vox exstincta fato suo est nostra publico. 329. Melius, quaeso, ominare, inquit Brutus. Sit sane, ut vis, inquam, et id non tam mea causa quam tua: sed fortunatus illius exitus, qui ea non vidit, cum fierent, quae providit futura. Saepe enim inter nos impendentes casus deflevimus, cum belli civilis causas in privatorum cupiditatibus inclusas pacis spem a publico consilio esse exclusam videremus. Sed illum videtur felicitas ipsius, qua semper est usus, ab eis miseriis, quae consecutae sunt, morte vindicasse.

330. Nos autem, Brute, quoniam post Hortensii clarissimi oratoris mortem orbae eloquentiae quasi tutores relicti sumus, domi teneamus eam septam liberali custodia, et hos ignotos atque impudentes procos repudiemus, tueamurque ut adultam virginem caste, et ab amatorum impetu, quantum possumus, prohibeamus. Equidem etsi doleo me in vitam paullo serius tamquam in viam ingressum, priusquam confectum iter sit, in hanc rei publicae noctem incidisse: tamen ea consolatione sustentor, quam tu mihi, Brute, adhibuisti tuis suavissimis literis, quibus me forti animo esse oportere censebas, quod ea gessissem, quae de me etiam me tacente ipsa loquerentur mortuoque* viverent: quae, si recte esset, salute rei publicae, sin secus, interitu ipso testimo-

* Ed. Princ. and Meyer: *mortuo viverentque.*

nium meorum de re publica consiliorum darent. XCVII. 331. Sed in te intuens, Brute, doleo, cujus in adolescentiam per medias laudes quasi quadrigis vehentem transversa incurrit misera fortuna rei publicae. Hic me dolor tangit,* haec me cura solicitat et hunc mecum socium ejusdem et amoris et judicii. Tibi favemus, te tua frui virtute cupimus: tibi optamus eam rem publicam, in qua duorum generum amplissimorum renovare memoriam atque augere possis. Tuum enim forum tuum erat illud curriculum: tu illuc veneras unus, qui non linguam modo acuisses exercitatione dicendi, sed et ipsam eloquentiam locupletavisses graviorum artium instrumento, et iisdem artibus decus omne virtutis cum summa eloquentiae laude junxisses. 332. Ex te duplex nos afficit sollicitudo, quod et ipse re publica careas et illa te. Tu tamen, etsi cursum ingenii tui, Brute, premit haec importuna clades civitatis, contine te in tuis perennibus studiis, et effice id, quod jam propemodum vel plane potius effeceras, ut te eripias ex ea, quam ego congessi in hunc sermonem, turba patronorum. Nec enim decet te ornatum uberrimis artibus, quas cum domo haurire non posses, arcessivisti ex urbe ea, quae domus est semper habita doctrinae, numerari in vulgo patronorum. Nam quid te exercuit Pammenes, vir longe eloquentissimus Graeciae? quid

---

* Corrado and Lambinus: *angit.*

illa vetus Academia atque ejus heres Aristus, hospes et familiaris meus, si quidem similes majoris partis oratorum futuri sumus? 333. Nonne cernimus vix singulis aetatibus binos oratores laudabiles constitisse? Galba fuit inter tot aequales unus excellens, cui, quemadmodum accepimus, et Cato cedebat senior et, qui temporibus illis aetate inferiores fuerunt: Lepidus postea deinde Carbo: nam Gracchi in concionibus multo faciliore et liberiore genere dicendi, quorum tamen ipsorum ad aetatem laus eloquentiae perfecta nondum fuit: Antonius Crassus post Cotta Sulpicius Hortensius. Nihil dico amplius: tantum dico, si mihi accidisset, ut numerarer in multis . . . . , si operosa est concursatio magis opportunorum,* . . . .

* Ed. Princ. and Meyer: *optimorum*.

NOTES.

NOTES.

This work of Cicero, one of the most important as a history of Roman eloquence, was written in the year 46 before the Christian era, 708 after the building of Rome, two years after the assassination of Pompey, two before that of Cæsar, and four after the death of Hortensius; it was made known the succeeding year, 45 a. C., 709 U. c.

The following abbreviations are used in the course of these notes: —

Ol., Olympiad; a. C., before Christ; U. c., urbe condita, after the building of Rome; d., died; b., born; dict., dictator; cens., censor; cons., consul; pr., pretor; æd., edile; qu., questor; tr. pl., tribune of the people; leg., legate.

C. 1. *e Cilicia decedens;* C. procons. of Cilicia, 51 a. C., 703 U. c., left the province 50 a. C., 704 U. c.; on his return to Rome he reached Rhodes in Aug. 50 a. C., 704 U. c. — *Q. Hortensii;* Q. Hortensius Ortalus was b. 114 a. C., 640 U. c.; pleaded the first cause when nineteen years old; cons. with Q. Cæcilius Metellus Creticus 69 a. C., 685 U. c., d. 50 a. C., 704 U. c. — *cooptatum;* C. was elected augur 53 a. C., 701 U. c. The filling of vacancies in the college of augurs was done by the nomination, on oath (*juratus*), of some one of the augurs, and, in earlier times, by the vote (*coopta-*

tio) of the college, but after the passage of the *lex Domitia*, 104 a. C., 650 U. c., *qua potestas sacerdotum cooptandorum ad populum transfertur*, by the vote of the people; the election was followed by the inauguration of the newly elected augur. —*leviorum artium;* poetry and the fine arts were, according to Roman estimation, of less importance than practical pursuits. Comp. 18, 70: *haec minora.*

C. 2. *patrocinium pacis;* allusion to C.'s exertions to preserve peace between Cæsar and Pompey. See De Offic. I. 11.—*illi ipsi*, Cæsar and Pompey. Cæsar still living, Cicero's remarks concerning him are less severe than in the works written after his assassination.

C. 3. *M. Brutus;* M. Junius Brutus, one of the murderers of Cæsar, pr. 44 a. C., 710 U. c., conquered at Philippi 42 a. C., 712 U. c., fell by his own hand; nephew of Cato Uticensis, author of several works which are no longer extant, especially in the department of philosophy.—*T. Pomponio;* T. Pomponius, surnamed Atticus from his partiality for Athens, an intimate friend of Cicero.—*venimus*, perfect.—*post Cannensem illam calamitatem;* the great defeat of the Romans at Cannæ, 216 a. C., 538 U. c., was, 215 a. C., 539 U. c., followed by the successful engagement of M. Claudius Marcellus with Hannibal, near Nola.—*Nempe eum dicis;* the *liber annalis*, an abridgment of Roman history, by Pomponius, not preserved; Corn. Nep. Attic. 18.

C. 4. *ex conditis;* philosophical studies.—*incommodo;* sc. *tuo*. Ernesti considers *incommodo* an adverb.

C. 5. *nam hunc;* sc. *Pomponium.*—*de re publica libros*, written 54 a. C., 700 U. c.—*ut possis, rogo.* This can only mean, "I ask that you may be able," that is, "I ask of you to make the effort that you may be able." It cannot mean, "as you can"; because that would be *ut poteris.*—*si potuero*, "if I shall succeed *to prevail upon myself.*" The simple meaning, "if I shall be able," would require *si potero*, which reading Lambin, Ernesti, Schütz, and Wetzel adopt.—*causam Deiotari, . . . defensam;* at Nicæa in Bithynia, 47 a. C., 707 U. c., before Cæsar.

C. 6. *quinque rebus;* comp. c. 59 and 60.

C. 7. *nascentibus Athenis;* Athens was founded by Cecrops 1559 a. C. — *Pisistratum;* P. possessed himself of the supreme power of Athens 561 a. C., Ol. 54, 4; d. 528 a. C., Ol. 63, 1. — *Solonem;* S. as archon organized the Athenian state 594 a. C., Ol. 46, 3. — *Clisthenem;* C. modified the Athenian constitution 509 a. C., Ol. 67, 4. — *Themistocles*, entered public life about 483 a. C., Ol. 74, 2; banished 471 a. C., Ol. 77, 2. — *Pericles*, commenced his career 461 a. C., Ol. 79, 4; d. 429. a. C., Ol. 87, 4, the third year of the Peloponnesian war. — *Cleonem;* C. from 427 a. C., Ol. 88, 1 to 422 a. C., Ol. 89, 3, when he fell in battle. — *Alcibiades*, from 420 a. C., Ol. 89, 4 to 407 a. C., Ol. 93, 2; d. 404 a. C., Ol. 94, 1. — *Critias*, one of the thirty tyrants of Athens 404 a. C., Ol. 94, 1. — *Theramenes*, a disciple of Socrates, and teacher of Isocrates; accused by Critias and executed, 404 a. C., Ol. 94, 1. — *Thucydides;* T., the great historian, about 424 a. C., Ol. 89, 1.

C. 8. *Leontinus Gorgias;* G. from Leontini in Sicily, a distinguished rhetorician; a disciple of Tisias and Empedocles; he lived to a very great age, one hundred and five or eight years; the period of his greatest activity is somewhere between 496 a. C., Ol. 71, 1 and 400 a. C., Ol. 95, 1. — *Thrasymachus Chalcedonius;* T. from Chalcedon; a contemporary of the orator Lysias; b., according to Hermann, 456 a. C., Ol. 80, 4; moved to Athens 432 a. C., Ol. 87, 4. — *Protagoras Abderites;* P. from Abdera in Thrace, a sophist, lived between 480 a. C., Ol. 75, 1 and 410 a. C., Ol. 92, 3; the period of his greatest renown was about 444 a. C., Ol. 83, 4. — *Prodicus Ceus;* P. from Ceos, a philosopher and rhetorician, teacher of Euripides; taking, in the earlier part of his life, a part in the affairs of his native country, he came on public business to Athens, where he seems afterwards to have remained. The time of his birth and death is not known; he was in Athens as late as 399 a. C., Ol. 95, 1. — *Hippias Eleus;* H. from Elis, a sophist and contemporary of Prota-

goras and Socrates. — *Socrates*, b. 469 a. C., Ol. 77, 4, commenced to teach about 450 a. C., Ol. 82, 3; poisoned 399 a. C., Ol. 95, 1. — *Isocrates*, an orator and rhetorician, disciple of Prodicus, friend of Plato, d. 338 a. C., Ol. 110, 3.

C. 9. *Lysias*, about 400 a. C., Ol. 94, 4; b. 458 a. C., Ol. 80, 2; d. 378 a. C., Ol. 100, 2, eighty years old. — *Demosthenes*, b. 385, a. C., Ol. 98, 4; delivered his oration against Leptines 355 a. C., Ol. 106, 2; his Philippic orations 349 a. C., Ol. 107, 4; killed 322 a. C., Ol. 114, 3. — *Hyperides*, about 338 a. C., Ol. 110, 3.— *Aeschines*, a contemporary of Demosthenes, about 355 a. C., Ol., 106, 2. — *Lycurgus*, a contemporary of Demosthenes and Æschines. — *Dinarchus*, about 322 a. C., Ol. 114, 2. — *Demades*, a contemporary of Demosthenes. — *Phalereus;* Demetrius Phalereus about 318 a. C., Ol. 115, 3; d. 283 a. C., Ol. 124, 2. — *Theophrasti;* T. about 322 a. C., Ol. 114, 2, teacher of Demetrius. — *Eupolis*, the comic writer, 429 a. C., Ol. 87, 3.

C. 10. *senes, adolescentes;* c. 13, *veteres, recentes.* — *Servio Tullio regnante*, from 578 a. C., 176 U. c. to 534 a. C., 220 U. c. — *multo diutius Athenae jam erant;* Athens, founded by Cecrops 1559 a. C., was at the time of Solon (600 a. C.) over nine hundred years old. — *infra*, with the meaning of *post.* — *superiorem Lycurgum;* L., the lawgiver of Lacedæmon, organized the state, according to Clinton, 817 a. C. Cicero calls him *superiorem*, to distinguish him from the Athenian orator mentioned above, c. 9. — *Coriolanus*, joined the Volsci 491 a. C., 263 U. c.; the second Persian war under Xerxes 480 a. C., Ol. 75, 1. — *nam etsi aliter est apud te;* it seems that Atticus, in his historical work, following the old Roman historian Fabius, had adopted the other version of Coriolanus's story, that he lived to an old age. Liv. II. 40.

C. 11. *Clitarchus*, an historian and companion of Alexander, 304 a. C., Ol. 118, 1. — *Stratocles;* an orator of this name lived in the time of Demosthenes. Ernesti is undecided whether C. refers to him or to an historian of the same name; Ruhnken thinks the orator is meant. If there was an

historian Stratocles, nothing is known of him. — *paullo aetate posterior;* Thucydides lived about fifty years after Themistocles. — *Anaxagora;* A. of Clazomenæ, the philosopher, about 450 a. C., Ol. 82, 3.

C. 12. *Aristoteles*, the philosopher, about 335 a. C., Ol. 111, 2. The book referred to, a history of eloquence, is no longer extant; it was entitled τεχνῶν συναγωγή. — *sublatis in Sicilia tyrannis;* Thrasybulus obtained the supreme power in Syracuse 467 a. C., Ol. 78, 2, but was soon expelled, 466 a. C., Ol. 78, 3. — *Coracem et Tisiam;* Corax and Tisias lived before Gorgias, that is, before 480 a. C., Ol. 75, 1. — *Antiphontem Rhamnusium;* A. from Rhamnus, an orator, b. 479 a. C., Ol. 75, 2; d. 411 a. C., Ol. 92, 2. — *Theodorus*, from Byzantium, a sophist, contemporary of Socrates. — *eum scribere;* sc. *Lysiam.* — *artem removisse*, "to have given up the teaching of eloquence." — *quo . . . circumveniretur;* quotation of the substance of the *lex Sempronia* carried by C. Gracchus. See C. pro Cluentio, c. 54: *Qui eorum coit coierit convenit convenerit, quo quis judicio publico condemnaretur;* which is the substance of one of the sections of Sulla's *lex Cornelia de sicariis*, and shows that the *lex Cornelia* was essentially a reënactment of the *lex Sempronia.* Cicero, in alluding to a similar provision in the Athenian laws, seems to have been under a misapprehension. Not only is no such law mentioned by Greek historians, but its object would seem to be at variance with the judicial system of Athens as far as it is known.

C. 13. *de Epaminonda;* E., the Theban general, fell at Mantinea 362 a. C., Ol. 104, 2. — *tota Asia;* the ablative, in the sense of *per totam Asiam.* This omission of the preposition *in* is frequent in Cicero, when the adjective *totus* is joined to the noun. See Zumpt's Lat. Gram., 74, 13, note. — *ex monumentis;* "from history."

C. 14. *L. Bruto;* L. Junius Brutus, the liberator of Rome, and first consul 509 a. C., 245 U. c.; but not the ancestor of M. Brutus, the former being of a patrician, the latter of a plebeian family; unless the opinion of Niebuhr is correct, who thinks

J. Brutus to have been a plebeian. — *M. Valerium;* it ought to be *M'.* according to Sigonius; see Liv. II. 30. Niebuhr defends the name *M.* Valerius was dict. 494 a. C., 260 U. c., sixteen years after the expulsion of the kings. — *L. Valerium;* L. Valerius Publicola Potitus cons. 449 a. C., 305 U. c. — *legibus*, sc. *Valeriis Horatiis*, called so from Valerius and his colleague M. Horatius Barbatus, *de plebiscitis, ut quod tributim plebs jussisset, populum teneret, de provocatione, et sanctitate tribunorum plebis.* — *Appium Claudium*, App. Claudius Cæcus foiled the effort of Cineas, the ambassador of Pyrrhus, 280 a. C., 474 U. c. — *C. Fabricium;* C. Fabricius Luscinus sent to Pyrrhus 280 a. C., 474 U. c. — *Ti. Coruncanium;* cons. in the same year. — *M'. Curium;* App. Claudius, making an effort to restore the whole consular power to the patricians (the Licinian law having secured at least one of the two consulships to the plebeians, 367 a. C., 387 U. c.), was defeated by Curius, 297 a C., 457 U. c. — *comitia contra leges habente;* when both the consuls were, by death or any other cause, prevented from holding the *comitia* for the election of the new consuls, an *interrex* was chosen by the patrician members of the Senate; he, however, did not hold the *comitia*, but nominated, after five days, a second *interrex*, who, or one of his successors, held the *comitia*. The illegality of the act of Appius Claudius consisted in this, that he, being the first *interrex*, held the *comitia*, instead of leaving this duty to his successor. — *lege Maenia;* this law, which ordered *ut patres in incertum comitiorum eventum auctores fierent*, that the patricians should beforehand approve the result of an election, whatsoever it might be, was enacted 286 a. C., 468 U. c. — *M. Popillii;* M. Popillius Lænas was four times cons. 359, 356, 350, 348 a. C., 395, 398, 404, 406 U. c. *Laenas* from *laena*. — *C. Flaminius;* C. Quinctius Flaminius tr. pl., according to Polybius, whom Zumpt follows, 232 a. C., 522 U. c., according to Cicero (Cat. 4, 11), 228 a. C., 526 U. c.; cons. 217 a. C., 537 U. c. — *Q. Maximus;* Q. Fabius Maximus Verrucosus cons. five times, 233, 228, 215, 214, 209 a.

C., 521, 526, 539, 540, 545 U. c. — *Q. Metellus;* Q. Cæcilius Metellus cons. 206 a. C., 548 U. c.

C. 15. *M. Cornelius Cethegus*, cons. 204 a. C., 550 U. c.; d. 196 a. C., 558 U. c. — *Q. Ennius*, b. in Rudiæ in Campania 240 a. C., 514 U. c., served in the Roman army, made in Sardinia the acquaintance of M. Porcius Cato, who introduced him in Rome, where he died 169 a. C., 585 U. c. His greatest merit was the formation of the Roman epic poem. — *M. Cato;* M. Porcius Cato cons. 195 a. C., 559 U. c. — *ante me consulem;* C. was cons. 63 a. C., 691 U. c. — *plane annis CXL*, full 140 years, it being 141. — *Naevius;* Cneius Nævius, a Greek of Campania, served in the Roman army, produced his tragedies about 235 a C., 519 U. c., d. in exile 204 a. C., 550 U. c., or, according to Hieronymus, 201 a. C., 553 U. c. — *Varro;* M. Terentius Varro, a contemporary of Cicero, b. about 116 a. C., 638 U. c.; probably the most prolific Roman author, having written before he was fifty years old, as is said, 490 works; distinguished himself as one of the naval commanders of Pompey in the war against the pirates, 67 a. C., 687 U. c.; a partisan of Pompey, he commanded an army in Spain, 49 a. C., 705 U. c.; after the death of Pompey, 48 a. C., 706 U. c., he retired from public life; proscribed by Antony, he escaped the danger; d. at the advanced age of eighty-eight years, 28 a. C., 726 U. c. The number of all his works amounted to more than 700. — *Plautus;* M. Attius Plautus, the father of Roman comedy, b. in Sarsina, d. 184 a. C., 570 U. c., nine years after the birth of Terence. — *P. Claudio L. Porcio;* P. Claudius Pulcher and L. Porcius Licinus consuls 184 a. C., 570 U. c. — *L. Marcio M'. Manilio;* L. Marcius Censorinus and M'. Manilius Nepos consuls 149 a. C., 605 U. c. — *LXXXIII;* it ought to be LXXXVI; Cato d. 149 a. C., 605 U. c. C. was cons. 63 a. C., 691 U. c.

C. 16. *Appii Caeci;* Appius Claudius Cæcus cons. 307 a. C., 447 U. c. and 296 a. C., 458 U. c.; cens. 312 a. C., 442 U. c.; spoke against the offers of Cineas, 280 a. C., 474 U. c. — *ad plebem.* This reading of the manuscripts is defended by

Orelli, Niebuhr, and Madvig. Certain plebeian families pretended that some ancestors of theirs had resigned their patrician position and taken that of a plebeian. Walter, in his History of the Roman Law, adduces several instances of this change. — *a M'. Tullio;* M'. Tullius Longus, cons. 500 a. C., 254 U. c. — *plurimas;* Lysias is said to have composed 425 orations.— *Timaeus*, from Tauromenium in Sicily, an historian, about 300 a. C., Ol. 120, 1, had, in his history of Sicily, stated that Lysias was a native of Syracuse. — *Licinia et Mucia lege;* a law proposed by L. Licinius Crassus and Q. Mucius Scævola, consuls 95 a. C., 659 U. c., *de civibus regundis* (*redigundis*, according to Baiter); *ne quis sit pro cive, qui non sit civis;* according to which law the state, to which the person pretending to be a Roman citizen belonged, could claim him as theirs. This law was the chief cause of the Social or Italian war. — *ab omni laude; ab* in the sense of "with respect to."

C. 17. *Origines*, an historical work in seven books, containing a history of the kings, of the origin of Rome and the other Italian cities, of the first and second Punic war, and after that reaching to the campaign of Ser. Sulpicius Galba in Lusitania, 151 a. C., 603 U. c.; a work of great value. —. *Philisto Syracusio;* Philistus, a native of Syracuse, b. about Ol. 86 or 87, a friend and supporter of the elder Dionysius, banished by him to Adria, recalled probably by the younger Dionysius, assisted the latter in his contest against Dion, suffered a defeat in a naval battle, was captured and put to death 357 a. C., Ol. 105, 4, wrote, while in exile, a history of Sicily in eleven books, and later, two books of supplements. In this work he relates the history of Sicily from its earliest beginning to 362 a. C., Ol. 104, 2. — *Theopompus*, about 355 a. C., Ol. 106, 2; a disciple of Isocrates; wrote a history of Greece after the Peloponnesian war. — *Hyperidae;* Hyperides, the orator, about 388 a. C., Ol. 110, 3. — *Non veri simile est;* i. e. *nemo facile credat.*

C. 18. *Canachi.* To get over the difficulty that one work

of Canachus, the statue of the Philesian Apollo, belongs to the time before 480 a. C., Ol. 75, 1, while others ascribed to him were made as late as 400 a. C., Ol. 95, 1, which would imply an artistic activity of more than eighty years, Thiersch assumes two artists of the same name, perhaps grandfather and grandson, both of Sicyon, an hypothesis favored by Boeckh and O. Müller. The elder flourished about 480 a. C., Ol. 75, 1; the younger about 400 a. C., Ol. 95, 1. This passage of Cicero's refers, of course, to the elder. — *Calamidis;* Calamis about 469 a. C., Ol. 77, 4. — *Myronis;* Myro of Eleutheræ about 431 a. C., Ol. 87, 1. — *Polycleti;* Polycletus of Argos about the same time. — *Zeuxim;* Z. from Heraclea about 396 a. C., Ol. 95, 4. — *Polygnotum;* P. of Thasus 458 a. C., Ol. 80, 3. — *Timantem;* T. of Sicyon, a contemporary of Parrhasius, 395 a. C., Ol. 96, 1. — *Echione;* E. about 352 a. C., Ol. 107, 1. Victorinus reads *Aetione* for *Echione; Ætion* was a contemporary of Echion. — *Nicomacho;* N. of Sicyon, 363 a. C., Ol. 104, 3. — *Protogene;* P. of Caunos, a town of Caria, subject to the Rhodians, about 304 a. C., Ol. 119, 1. — *Apelle;* A. made his appearance 352 a. C., Ol. 107, 1, and reached the height of his fame about 332 a. C., Ol. 112, 1. — *Ante hunc; hunc,* as well as *ipse,* refers to Ennius, from whom the quotation is taken. — *Odyssea Latina* refers to the Latin version, in Saturnian measure, of the Odyssey by Livius Andronicus. — *Livianae fabulae,* the plays of Livius; Livius Andronicus, probably a native of Tarentum, made a prisoner at the capture of Tarentum, 272 a. C., 482 U. c., brought the first drama, in the Grecian fashion, upon the Roman stage, 240 a. C., Ol. 135, 1, 514 U. c.; it is uncertain whether the first play was a tragedy or comedy. — *C. Claudio . . . consulibus;* C. Claudius Cento Cæci F. and M. Sempronius Tuditanus were consuls 240 a. C., 514 U. c. — *ut hic ait; hic* referring, of course, to Atticus. — *Attius;* L. Attius, the distinguished tragic poet, wrote a work on dramatic poetry, Didascalica, to which was appended a history of Greek and Roman dramatic poets. He was born in the consulship of A. Hostilius Mancinus and

A. Atilius Serranus 170 a. C., 584 U. c., and lived probably until 84 a. C., 670 U. c. — *Q. Maximo.* Fabius Max. was cons. for the fifth time in 209 a. C., 545 U. c., when he took Tarentum. — *C. Cornelio Q. Minucio;* C. Cornelius Cethegus and Q. Minucius Rufus were consuls 197 a. C., 557 U. c. — *Salinator;* M. Livius Salinator, being for the second time consul, 207 a. C., 547 U. c., with his colleague C. Claudius Nero, conquered Hasdrubal near Sena (*Senensi proelio*), at the river Metaurus. — *XL annos;* more precisely XLII. Ennius being born 239 a. C., 515 U. c., was in the consulship of C. Corn. Cethegus and Q. Minucius Rufus forty-two years old. — *et Plautus et Naevius;* it is known that Nævius produced his first play 235 a. C., 519 U. c., and Plautus his before the battle at Cannæ, 216 a. C., 538 U. c.

C. 19. *Tamen illius;* sc. *Naevii;* Nævius composed an epic poem on the first Punic war in Saturnian measure. — *C. Varro;* C. Terentius Varro, a demagogue and political upstart, cons. 216 a. C., 538 U. c., when he lost the battle at Cannæ. — *P. Lentulus;* P. Corn. Lentulus Caudinus cons. 236 a. C., 518 U. c. — *P. Crassus;* P. Licinius Crassus Dives cons. 205 a. C., 549 U. c. — *Ipsum Scipionem;* P. Corn. Scipio Africanus, the elder, cons. 205 a. C., 549 U. c., conquered Hannibal at Zama 202 a. C., 552 U. c.; cons. a second time 194 a. C., 560 U. c.; d. 185 a. C., 569 U. c. — *Filius quidem ejus;* P. Cornelius Scipio, the son of P. Corn. Scipio Africanus, and father, by adoption, of P. Cornelius Scipio Æmilianus Africanus. — *minorem Scipionem;* P. Corn. Scipio Æmilianus Africanus, b. 185 a. C., 569 U. c.; when consul conducted the third Punic war, 147 a. C., 607 U. c., and terminated it by the destruction of Carthage 146 a. C., 608 U. c.; cons. a second time 134 a. C., 620 U. c.; d. or was murdered, 129 a. C., 625 U. c.

C. 20. *Sex. Aelius;* Sex. Ælius Pætus Catus cons. with T. Quinctius Flamininus 198 a. C., 556 U. c. Pomponius de Orig. Jur. 3 mentions a legal work of his, entitled Tripartita. — *C. Sulpicius Gallus;* pr. 169 a. C., 585 U. c., when

Ennius, seventy years old, died; cons. 166 a. C., 588 U. c., when the Andria of Terence was performed. — *Q. Marcio Cn. Servilio consulibus;* Q. Marcius Philippus II. Cn. Servilius Cæpio consuls 169 a. C., 585 U. c. — *Ti. Gracchus;* Ti. Sempronius Gracchus cons. 177 a. C., 577 U. c., and 163 a. C., 591 U. c.; cens. 169 a. C., 585 U. c.; the father of the renowned tribunes Ti. and C. Gracchus. — *P. Scipionem Nasicam;* P. Corn. Scipio Nasica Corculum cons. 162 a. C., 592 U. c., and 155 a. C., 599 U. c.; cens. 159 a. C., 595 U. c. — *qui sacra acceperit*, refers to the transfer of the image of Cybele, to stay the ravages of an epidemic, from Pessinus to Rome, where it was received by P. Scipio Nasica, considered the most virtuous man, 204 a. C., 550 U. c. — *L. Lentulum;* L. Corn. Lentulus Lupus cons. with C. Marcius Figulus II. 156 a. C., 598 U. c. — *Q. Nobiliorem;* Q. Fulvius Nobilior cons. 153 a. C., 601 U. c., with T. Annius Luscus. — *in Aetolia militaverat;* M. Fulvius Nobilior, accompanied by Ennius, made a campaign in Ætolia, when cons., 189 a. C., 565 U. c., and obtained a triumph 187 a. C., 567 U. c. — *triumvir coloniam deduxisset*, 184 a. C., 570 U. c., to Potentia and Pisaurum. — *L. Paullus;* L. Æmilius Paullus cons. 182 and 168 a. C., 572 and 586 U. c.; enriched the treasury so that no taxes were levied until the consulship of Hirtius and Pansa, 43 a. C., 711 U. c.; d. 160 a. C., 594 U. c. — *contra Ser. Galbam;* Ser. Sulpicius Galba had sold the Lusitanians, who had surrendered to the Romans, into slavery. The tribune L. Scribonius Libo, at the instance of Cato, made a motion *de Lusitanis in libertatem restituendis*, 149 a. C., 605 U. c.

C. 21. *A. Albinus;* A. Postumius Albinus cons. 151 a. C., 603 U. c., with L. Licinius Lucullus. — *Ser. Fulvius;* Ser. Fulvius Flaccus cons. 135 a. C., 619 U. c. — *Ser. Fabius Pictor;* qu. 155 a. C., 599 U. c.; pr. 145 a. C., 609 U. c.; not to be confounded with the distinguished historian, Q. Fabius Pictor. — *Q. Fabius Labeo;* it is doubtful who he was, unless Cicero means him who was cons. 183 a. C., 571 U. c. — *Q. Metellus;* Q. Cæcilius Metellus Macedonicus as pr. conquered and made pris-

oner Andriscus or Pseudophilippus 148 a. C., 606 U. c.; cons. 143 a. C., 611 U. c.; cens. 132 a. C., 622 U. c.; d. 115 a. C., 639 U. c. — *quatuor filii consulares;* Q. Cæcilius Metellus Balearicus, cons. with T. Quinctius Flamininus 123 a. C., 631 U. c.; L. Cæc. Metellus Diadematus, cons. with Q. Mucius Scævola Augur, 117 a. C., 637 U. c.; M. Cæcilius Metellus, cons. with M. Æmilius Scaurus, 115 a. C., 639 U. c.; and C. Cæc. Metellus Caprarius, cons. with Cn. Papirius Carbo, 113 a. C., 641 U. c. — *L. Cotta;* L. Aurelius Cotta, cons. with L. Cæcilius Metellus Dalmaticus L. F. 119 a. C., 635 U. c. — *contra Ti. Gracchum;* Q. Cæc. Metellus Macedonicus opposed the agrarian laws of Ti. Gracchus. — *C. Fannii;* F., M. F., an historian and contemporary of the younger Scipio Africanus, son-in-law of C. Lælius, and qu. 140 a. C., 614 U. c. — *C. Laelius;* C. Lælius Sapiens, pr. 145 a. C., 609 U. c.; cons. 140 a. C., 614 U. c., having lost his election the preceding year. — *Ser. Galba;* Ser. Sulpicius Galba, pr. 151 a. C., 603 U. c.; cons. with L. Aurelius Cotta 144 a. C., 610 U. c. — *aetate paullum his antecedens;* although Scipio Afric. was consul before Galba, he was not older; he was made consul the first time *legibus solutus*, being only thirty-seven years old. — *oratio Laelii de collegiis;* L. Licinius Crassus, as tr. pl., 145 a. C., 609 U. c., made a proposition that vacancies in the colleges of priests should be filled by popular election (a measure which was carried thirty-six years later by the *lex Domitia*) and not by the members of the colleges. Lælius, then pretor, opposed and defeated the proposition. — *Viriathico bello;* C. Lælius, when pr. 145 a. C., 609 U. c., checked Viriathus, the conqueror of many Roman generals. Viriathus, a Lusitanian, had commenced a war 149 a. C., 605 U. c., and carried it on with almost constant success, till he was treacherously murdered at the instance of the cons. Q. Servilius Cæpio, 140 a. C., 614 U. c.

C. 22. *P. Rutilio Rufo;* R. was qu. 121 a. C., 633 U. c., tr. pl. 114 a. C., 640 U. c., pr. 110 a. C., 644 U. c.; an unsuccessful candidate for the consulship 115 a. C., 639 U. c.;

cons. with Cn. Manlius Maximus 105 a. C., 649 U. c.; as legate of the procons. Q. Mucius Scævola Pontifex in Asia protecting the provincials against the exactions of the publicans (Roman knights), 94 a. C., 660 U. c., he was, through revenge, accused and condemned of extortion, 92 a. C., 662 U. c., and lived for some time as an exile in Smyrna. — *Smyrnae;* Cicero, on his tour through Asia, met Rutilius Rufus at Smyrna, 78 a. C., 676 U. c. — *P. Scipio et D. Brutus;* P. Corn. Scipio Nasica Serapio, D. Junius Brutus Gallaicus, consuls 138 a. C., 616 U. c. — *Sila;* a forest in Bruttium in Italy. — *P. Cornelio L. Mummio censoribus;* P. Corn. Scipio Africanus Minor and L. Mummius censors 142 a. C., 612 U. c. — *publicanis;* the corporation (*societas*) who had hired the pitch works. — *amplius pronuntiavissent.* If, in a criminal case, the jury (*consilium*) neither convicted the defendant, by voting C., nor acquitted him, by voting A., but voted N. L. (*non liquet*), the presiding officer pronounced the word *amplius*, meaning that there would be another hearing or trial in the case. Instances are mentioned where the *ampliatio* occurred seven times, showing that there was no limit to the exercise of this power on the part of the jury. — *de consilii sententia; consilium* means here the jury, the senators selected for trying this case. — *Unum quasi comperendinatus medium diem.* In prosecutions *rerum repetundarum*, the proceedings, at a somewhat later period, differed from those in other prosecutions, in this respect particularly. The whole proceeding was divided into two parts (*actiones;* see Cicero's speeches against Verres), which two *actiones* were separated by the intervention, usually, of one day, sometimes of several, but formed parts of one whole. This adjourning over one or several days before the second *actio* could be had, and thus the whole proceeding completed, is called *comperendinatus* and *comperendinatio.* This peculiar proceeding was established by the *lex Servilia Glaucia* of C. Servilius Glaucia, and afterwards confirmed and reënacted by the *lex Cornelia* of Sulla. The year of the enactment of the *lex Servilia Glaucia* is not

known, but whatever it be, it must have been after, probably from forty to fifty years after, the *lex Calpurnia* of L. Calpurnius Piso, who 149 a. C., 605 U. c., carried a law *de pecuniis repetundis*, which established the first *quaestio perpetua*, and of which the *lex Servilia Glaucia* was a modification. But even if the institution of *comperendinatio* had existed, which it did not, when the case of murder, of which this passage speaks, was tried, it could not be applied to it, being confined to cases *de repetundis*. Because the older custom *ampliatio* resembled the later institution *comperendinatio* in this, that both imply an adjournment over one or several days, Cicero compares them with each other, but cautiously uses the qualifying expression *quasi*, meaning, not a real, but a sort of *comperendinatio*.

C. 23. *Lusitanis . . . interfectis;* Ser. Galba when pr. partly killed, partly sold into slavery, nine thousand men, citizens of three states in Lusitania, in a treacherous manner. The tr. L. Libo, at the instigation of M. Cato, proposed to liberate those in slavery, 149 a. C., 605 U. c. — *L. Libone;* L. Scribonius Libo, tr. pl. 149 a. C., 605 U. c., author of an historical work. — *privilegii;* a law directed against an individual. — *C. Galli;* C. Sulpicius Gallus; see c. 20.

C. 25. *L. et Sp. Mummii;* L. Mummius distinguished himself as pr. in Spain 153 a. C., 601 U. c.; cons. with Cn. Corn. Lentulus, conquered the Achæans, destroyed Corinth 146 a. C., 608 U. c.; cens. with P. Scipio Africanus 142 a. C., 612 U. c. Sp. Mummius was probably legate of his brother. — *Sp. Albini;* Sp. Postumius Albinus Magnus cons. with L. Calpurnius Piso Cæsonius 148 a. C., 606 U. c. — *L. et C. Aureliorum Orestarum;* L. Aurelius Orestes, cons. with M. Æmilius Lepidus 126 a. C., 628 U. c., subdued the revolted Sardinians. Of C. Aurelius Orestes I know nothing. — *P. Popillius;* see c. 34. — *C., filius ejus;* C. Popillius Lænas, the son of P. Popillius Lænas, otherwise unknown. — *C. Tuditanus;* C. Sempronius Tuditanus cons. with M'. Aquillius 129 a. C., 625 U. c., the same year when P. Scipio Africanus was found dead in his bed. — *M. Octavius;* M.

Octavius Cæcina tr. pl. and opponent of Ti. Gracchus 133 a. C., 621 U. c. — *injuria accepta;* Ti. Gracchus prevailed upon the people to deprive Octavius of his office. — *M. Aemilius Lepidus;* M. Æmilius Lepidus Porcina cons. with C. Hostilius Mancinus 137 a. C., 617 U. c. — *C. Carbo;* see c. 27. — *Ti. Gracchus;* see c. 27. — *Q. Pompeius;* Q. Pompeius Rufus cons. with Cn. Servilius Cæpio 141 a. C., 613 U. c.; cens. with Q. Cæcilius Metellus Macedonicus (both the first plebeians who obtained this honor) 131 a. C., 623 U. c. — *L. Cassius;* L. Cassius Longinus, tr. pl., carried the second *lex tabellaria, de judiciis: ut tabellae etiam in judicio populi adhibeantur, praeterquam in judicio perduellionis;* that the jury (*judices*) should give their opinion by ballot, 137 a. C., 617 U. c.; cons. with L. Cornelius Cinna 127 a. C., 627 U. c. — *M. Antius Briso;* tr. pl. 137 a. C., 617 U. c. — *duo Caepiones;* Cn. Servilius Cæpio cons. with Q. Pompeius Rufus 141 a. C., 613 U. c.; Q. Servilius Cæpio, cons. with C. Lælius Sapiens 140 a. C., 614 U. c., caused Viriathus to be assassinated. — *Pompeii;* according to Madvig, Sex. Pompeius, father of Cn. Pompeius Strabo (the father of Cn. Pompeius Magnus) and Sex. Pompeius, mentioned c. 47.

C. 26. *P. Crassum;* P. Licinius Crassus Mucianus, the son of P. Mucius Scævola and adopted by P. Licinius Crassus, cons. with L. Valerius Flaccus 131 a. C., 623 U. c., perished in the war against Aristonicus 130 a. C., 624 U. c. — *cujus Caio filio;* see c. 33. — *P. Mucii;* P. (not Q., as Zumpt has it) Mucius Scævola cons. with M. Æmilius Lepidus II. 175 a. C., 579 U. c. — *P. Scaevolam;* P. Mucius Scævola, tr. pl. 141 a. C., 613 U. c.; pr. 137 a. C., 617 U. c.; cons. with L. Calpurnius Piso Frugi 133 a. C., 621 U. c.; founder of the law as a science, father of Q. Mucius Scævola, Pont. Max. — *duo C. Fannii;* C. Fannius Strabo C. F., colleague of Ti. Gracchus in the tribuneship 133 a. C., 621 U. c.; cons. with Cn. Domitius Ahenobarbus 122 a. C., 632 U. c. — *de sociis et nomine Latino;* C. Gracchus endeavored to obtain the rights of Roman citizenship for the inhabitants of Italy, but without

success. — *C. Fannius* M. F., see c. 21. — *C. Persio;* C. Persius pr. 134 a. C., 620 U. c. — *Lucilius;* C. Lucilius, a knight, b. 148 a. C., 606 U. c.; became known about 127 a. C., 627 U. c.; d. 103 a. C., 651 U. c.; the author of the satire, which was farther developed by Horace, Persius, and Juvenal. — *de Meneluo Maratheno;* Menelaus from Marathus, a town in Phœnicia, a rhetorician, and teacher of the Gracchi, believed to have aided C. Gracchus in his speeches.— *Q. Scaevolam;* Q. Mucius Scævola Augur, tr. pl. 128 a. C., 626 U. c.; æd. pl. 125 a. C., 629 U. c.; pr. 121 a. C., 633 U. c.; accused of extortion, 120 a. C., 634 U. c., by T. Albucius, but acquitted; cons. with Q. Cæcilius Metellus 117 a. C., 637 U. c.; the instructor of Cicero in the law. — *Panaetium;* P. from Rhodes, a Stoic philosopher, teacher and friend of P. Scipio Æmilianus Africanus. — *T. Albucium;* remarkable for his devotion to Greek literature; pr. in Sardinia 105 a. C., 649 U. c.; he had, 120 a. C., 634 U. c., unsuccessfully accused Q. Mucius Scævola Augur, who had governed Asia most uprightly 121 a. C., 633 U. c., of extortion; he was himself accused by C. Julius Cæsar Strabo of the same crime and condemned 103 a. C., 651 U. c.; lived afterwards an exile in Athens. — *L. Coelius Antipater;* an historian, author of a history of the second Punic war, contemporary of Fannius. — *L. Crassi;* see c. 30.

C. 27. *Ti. Graccho.* Ti. Sempronius Gracchus, son of Ti. Gracchus and Cornelia, the daughter of P. Cornelius Scipio Africanus the elder, as qu. assisted at the treaty made by the cons. C. Hostilius Mancinus with the Numantines, which the senate annulled 137 a. C., 617 U. c.; as tr. pl. brought forward his *lex agraria: ne quis ultra quinquaginta jugera possideret, utique tresviri crearentur, qui quod superesset agri publici, plebi dividerent;* slain in a tumult excited by P. Scipio Nasica Serapio 133 a. C., 621 U. c. — *Caio Carbone;* C. Papirius Carbo as tr. pl. proposed the law *de tribunis plebis reficiendis, ut eundem tribunum pl. toties creare liceret, quoties populus vellet,* which P. Scipio Africanus and

C. Laelius opposed 131 a. C., 623 U. c.; in the new disturbances concerning the division of the lands he was one of the *tresviri*, and suspected of being concerned in the murder of P. Corn. Scipio Africanus 129 a. C., 625 U. c. Afterwards changing his views (*perpetua in populari ratione levitas*), he defended when cons. L. Opimius, who was accused of the murder of C. Gracchus by the tr. pl. P. Decius, and obtained his acquittal 120 a. C., 634 U. c.; being himself accused by L. Crassus (see c. 43) and expecting to be condemned, he committed suicide by swallowing Spanish flies 119 a. C., 635 U. c. — *Corneliae;* the daughter of P. Corn. Scipio Africanus the elder, wife of Ti. Sempronius Gracchus (see c. 20), and mother of Ti. and C. Gracchus, a woman distinguished for her loftiness of character and learning. — *Diophanem Mitylenaeum;* a rhetorician. — *quod vita suppeditavit;* the Edit. Princ. has *quoad*, which Lambinus approves. But the later editors have *quod*, which Madvig and Zumpt defend. *Quod* is not, however, equivalent to *quoad*, but is the conjunction. — *L. Gellius.* According to some, L. Gellius Publicola is meant, who was cons. with Cn. Corn. Lentulus Clodianus 72 a. C., 682 U. c., and cens. with the same colleague, which office they administered with unusual severity, 70 a. C., 684 U. c. If this be so, he was at least sixty-four years old when he attained the consulship, and lived to an age of more than eighty years, since he was still living 55 a. C., 699 U. c. Others are of opinion that L. Gellius, mentioned here and c. 47, and the consul L. Gellius Publicola are different persons, and that the latter was a much younger man. — *quaestiones perpetuae;* permanent criminal courts, each having jurisdiction in one particular class of crimes, instead, either of the entire people, to whom, according to the old constitution, the criminal jurisdiction belonged, or of special commissions (*quaestiones extraordinariae*), to whom the investigation and decision of single cases were committed. — *L. Piso;* L. Calpurnius Piso as tr. pl. proposed a law *de pecuniis repetundis* 149 a. C., 605 U. c., which established the first *quaestio perpetua*, and thus

introduced a new and important principle into the organization of the criminal courts and administration of justice; cons. with P. Mucius Scævola, 133 a. C., 621 U. c.; cens. 120 a. C., 634 U. c. — *Censorino et Manilio consulibus;* L. Marcius Censorinus and M'. Manilius Nepos consuls 149 a. C., 605 U. c. — *tabella data;* see L. Cassius, c. 25. — *Lepido et Mancino consulibus;* M. Æmilius Lepidus Porcina and C. Hostilius Mancinus consuls 137 a. C., 617 U. c.

C. 28. *D. Brutus;* D. Junius Brutus Gallaicus cons. with P. Corn. Scipio Nasica Serapio 138 a. C., 616 U. c., received the name Gallaicus in consequence of his military success in Spain and Lusitania 137 and 136 a. C., 617 and 618 U. c. See c. 22. — *L. Attio;* L. Attius b. 170 a. C., 584 U. c., the year before Ennius's death, a distinguished tragic poet; what is remarkable is, that among his tragedies several on Roman subjects are mentioned, as Brutus, Decius, Marcellus. He must have attained a very great age, since he brought his play Tereus upon the stage 103 a. C., 651 U. c., and was personally known to Cicero. See c. 18. — *Q. Maximo;* Q. Fabius Maximus Allobrogicus, the son of Q. Fabius Maximus Æmilianus, who being the son of L. Paullus and brother of P. Corn. Scipio Æmilianus (Africanus the younger) was adopted by Fabius Maximus, and was consul with L. Hostilius Mancinus 145 a. C. 609 U. c.; cons. with L. Opimius 121 a. C., 633 U. c. — *illum Scipionem;* P. Corn. Scipio Nasica Serapio cons. with D. Jun. Brutus Gallaicus 138 a. C., 616 U. c. — P. *Lentulus;* P. Corn. Scipio Nasica and C. Marcius Figulus, being chosen cons. irregularly (*vitio facti*), abdicated, and P. Corn. Lentulus and Cn. Domitius Ahenobarbus were chosen in their place 162 a. C., 592 U. c. — *L. Furius Philus;* cons. with Sex. Atilius Serranus 136 a. C., 618 U. c. He is called *P.* instead of *L.* in the Fasti. — *M'. Manilius;* M'. Manilius Nepos cons. with L. Marcius Censorinus 149 a. C., 605 U. c. — *Appii Claudii;* Ap. Claudius Pulcher cons. with Q. Cæcilius Metellus Macedonicus 143 a. C., 611 U. c. — *M. Fulvius Flaccus;* cons. with M. Plautius Hypsæus;

he made a proposition to give the right of Roman citizenship to the Italians 125 a. C., 629 U. c.; he had previously accused P. Scipio Nasica, the murderer of Ti. Gracchus. He perished with C. Gracchus 121 a. C., 633 U. c. — *C. Cato;* C. Porcius Cato, the grandson of M. Cato Censorius and L. Paullus, son of Tertia, daughter of P. Scipio Africanus the younger, cons. with M'. Acilius Balbus 114 a. C., 640 U. c. — *P. Decius;* P. Decius Mus as tr. pl. accused L. Opimius of the murder of C. Gracchus 120 a. C., 634 U. c.; pr. 115 a. C., 639 U. c. — *M. Drusus;* M. Livius Drusus tr. pl. and opponent of C. Gracchus 122 a. C., 632 U. c.; cons. with L. Calpurnius Piso Cæsoninus 112 a. C., 642 U. c. — *C. Drusus;* a distinguished lawyer. — *M. Pennus;* M. Junius Pennus as tr. pl. proposed a law to expel foreigners from Rome, *de peregrinis urbe pellendis*, 126 a. C., 628 U. c. — *Tuus gentilis*, of the gens Junia. — *M. Lepido et L. Oreste consulibus;* M. Æmilius Lepidus and L. Aurelius Orestes consuls 126 a. C., 628 U. c. — *illius M.;* M. Junius Pennus cons. with Q. Ælius Pætus 167 a. C., 587 U. c. — *T. Flaminino;* T. Quinctius Flamininus cons. with Q. Cæcilius Metellus 123 a. C., 631 U. c., seventeen years before the birth of Cicero.

C. 29. *C. Curio;* C. Scribonius Curio pr. 121 a. C., 633 U. c. — *M. Scaurus;* M. Æmilius Scaurus cons. with M. Cæcilius Metellus 115 a. C., 639 U. c., and a second time with C. Marius 107 a. C., 647 U. c.; cens. with M. Livius Drusus 109 a. C., 645 U. c. — *C. Gracchus;* C. Sempronius Gracchus, son of Ti. Gracchus and Cornelia, and brother of Ti. Gracchus, appointed one of the *tresviri* to divide the lands in conformity to the *lex agraria* of his brother 133 a. C., 621 U. c.; advocated the law of C. Papirius Carbo *de tribunis pl. reficiendis*, while P. Scipio Africanus and C. Lælius opposed its adoption, 131 a. C., 623 U. c.; qu. of the consul L. Aurelius Orestes 126 a. C., 628 U. c.; as proquestor he left his province, Sardinia, became tr. pl. 124 a. C., 630 U. c., and, after proposing a series of new and important measures, was slain in a tumult 121 a. C., 633 U. c. — *et*

uterque; Hand, in Turs. 2, p. 494, shows that the Romans frequently connect adversative clauses, not, as we should expect, by an adversative, but by a simple copulative conjunction. There is no occasion, therefore, of changing *et* into *at* or *etsi.* — *cujus* (int. *senatus*) *erat ille princeps;* M. Scaurus while consul was appointed *princeps senatus* in the place of Q. Metellus Macedonicus by the censors L. Cæcilius Metellus Dalmaticus and Cn. Domitius Ahenobarbus 115 a. C., 639 U. c. — *L. Fufidium;* a man of old-fashioned simplicity of manners; although a senator, he wore an iron, instead of a golden ring. He probably rose to the pretorship. — *Cyri vitam et disciplinam;* the Cyropædia of Xenophon. — *nec tamen; tamen* refers to the preceding *neque . . . aptam,* "not to be preferred to the praise of Scaurus, even if it were suited to our circumstances."

C. 30. *Itaque illa . . . opinio.* The Stoic philosophy considers *virtue* the only good, and he who possesses it cannot be affected by external circumstances and events. — *in judicium vocatus esset;* P. Rutilius was condemned by the knights (to whom by the *lex judiciaria* of C. Gracchus the trials, taken from the senate, were committed 122 a. C., 632 U. c.), because he had defended the inhabitants of Asia against the exactions of the publicans, who were knights, 92 a. C., 662 U. c. — *L. Crassus;* L. Licinius Crassus, b. 140 a. C., 614 U. c., accused C. Papirius Carbo of treason 119 a. C., 635 U. c.; proposed a bill to plant a colony at Narbo in Gaul; defended Licinia, a vestal virgin accused of incest, 114 a. C., 640 U. c.; tr. pl. 107 a. C., 647 U. c.; advocated, 106 a. C., 648 U. c., the adoption of the *lex Servilia de judiciis senatui restituendis;* æd. 103 a. C., 651 U. c.; pr. 99 a. C., 655 U. c.; cons. with Q. Mucius Scævola 95 a. C., 659 U. c.; cens. with Cn. Domitius Ahenobarbus 92 a. C., 662 U. c.; d. 91 a. C., 663 U. c. — *M. Antonius;* b. 143 a. C., 611 U. c.; qu. 113 a. C., 641 U. c.; pr. 104 a. C., 630 U. c.; celebrated a triumph on account of his success in Cilicia 102 a. C., 652 U. c.; cons. with A. Postumius Albinus 99 a. C., 655 U. c.;

cons. 97 a. C., 657 U. c.; slain in consequence of the proscription of Marius 87 a. C., 667 U. c. — *C. Cotta;* C. Aurelius Cotta b. 124 a. C., 630 U. c.; candidate for the tribuneship 91 a. C., 663 U. c.; accused (*lege Varia*) as an instigator of the Social war; deposed from the tribuneship, he went into exile, 90 a. C., 664 U. c.; returns with Sulla 82 a. C., 672 U. c.; cons., without having been pretor, with L. Octavius 75 a. C., 679 U. c.; procons. of Gaul 74 a. C., 680 U. c. Cicero assigns him a part in his dialogue *De Natura Deorum.* — *Q. Mucius;* Q. Mucius Scævola tr. pl. 107 a. C., 647 U. c.; cons. with L. Licinius Crassus 95 a. C., 659 U. c., and Pontifex Maximus.

C. 31. *Q. Aelius Tubero*, a nephew of P. Corn. Scipio Æmilianus Africanus, remarkable for his strict adherence to the doctrine and practice of the Stoics, tr. pl. 133 a. C., 621 U. c.; cons. *suffectus* (in the place of M. Porcius Cato, a grandson of Cato Censorius) with Q. Marcius Rex 118 a. C., 636 U. c. — *in triumviratu;* an obscure expression; Ernesti refers it to the agrarian triumvirate (*agrario* being understood), during the existence of the committee appointed to carry the Sempronian law into execution. — *Graccho;* Orelli understands Ti. Gracchus; Meyer, probably correctly, C. Gracchus. O. Jahn goes so far as to adopt *C.* into the text; on what authority, I do not know. — *Catonem;* M. Porcius Cato Uticensis, the uncle of Brutus (Servilia, the mother of Brutus, being his half-sister) b. 95 a. C., 659 U. c.; commanded in Cyprus 57 a. C., 697 U. c.; pr. 54 a. C., 700 U. c.; killed himself in Utica 46 a. C., 708 U. c. As he is evidently spoken of in this passage as still living, it follows that this work was written before Cato's death. — *Platone;* P. b. 430 a. C., Ol. 87, 2; d. 348 a. C., Ol. 108, 1.

C. 32. *Ser. Fulvio;* nothing is known concerning the trial of Ser. Fulvius.

C. 33. *C. Galba;* the son of Ser. Sulpicius Galba (v. 21), son-in-law of P. Crassus Mucianus, condemned with many nobles on the charge of bribery, advanced by the tr. pl.

C. Mamilius 110 a. C., 644 U. c.; first instance of a priest being condemned. — *Jugurthinae conjurationis;* the plot of those who, being bribed by Jugurtha, endeavored to foil the measures of the Roman government.

C. 34. *P. Scipio;* P. Corn. Scipio Nasica, son of P. Scipio Nasica Serapio (see c. 28), cons. with L. Calpurnius Piso Bestia 111 a. C., 643 U. c. — *P. Popillium;* P. Popillius Lænas, cons. with P. Rupilius 132 a. C., 622 U. c., prosecuted the accomplices of Ti. Gracchus. For this C. Gracchus moved and carried his banishment 122 a. C., 632 U. c. L. Calp. Piso Bestia as tr. pl. procured his restoration 121 a. C., 633 U. c. — *invidiosa . . . . quaestione;* an ablative of time and circumstance, "at the time of the investigation calculated to occasion unpopularity." — *lege Mamilia;* "according to, in consequence of, the Mamilian law." See c. 33. — *C. Catonem;* C. Porcius Cato cons. with M'. Acilius Balbus 114 a. C., 640 U. c., condemned on the Mamilian charge 110 a. C., 644 U. c. — *Sp. Albinum;* Sp. Postumius Albinus cons. with M. Minucius Rufus 110 a. C., 644 U. c. — *L. Opimium;* as pr. 125 a. C., 629 U. c., he conquered and destroyed Fregellæ, which, being refused the right of Roman citizenship, had revolted; as cons. 121 a. C., 633 U. c., he killed C. Gracchus with a large number of his adherents (*Gracchi interfectorem*); being accused on account of this deed by P. (?) Decius and defended by C. Papirius Carbo before the people, he was acquitted (*a populo absolutum*) 120 a. C., 634 U. c. — *Gracchani judices;* C. Gracchus, by his *lex Sempronia judiciaria*, transferred the criminal jurisdiction from the senate to the knights 122 a. C., 632 U. c. — *C. Licinius Nerva*, tr. pl. — *C. Fimbria;* C. Flavius Fimbria, qu. 121 a. C., 633 U. c., did not succeed to be chosen tr. pl.; cons. with C. Marius II. 104 a. C., 650 U. c.; was slain, with many distinguished men, by the partisans of Marius, 87 a. C., 667 U. c. — *truculentus* (without *patronus*) is the very ingenious emendation of Ernesti, for *luculentus patronus*, which Orelli has received into the text. Pighius endeavors to cure this passage by ejecting

from the following sentence *tolerabilis patronus*. — *C. Sextius Calvinus;* pr. 99 a. C., 655 U. c. If he is the same person who is mentioned Cic. de Orat. 60 and 62, he was blind in one eye and lame (*valetudine incommoda*). — *M. Brutus;* M. Junius Brutus with the surname *Accusator*, son of M. Brutus, the distinguished lawyer. — *L. Caesulenus*, otherwise unknown; as well as *L. Sabellius*. — *damni injuria;* an emendation of Hotomann adopted by Orelli, confirmed by a passage from Gaius: *Damni injuriae actio constituitur per legem Aquiliam.*

C. 35. *Q. Catulus;* Q. Lutatius Catulus, after having failed three times at the consular election, cons. with C. Marius (fourth time); with him conquered the Teutones and Cimbri 102 a. C., 652 U. c.; being proscribed by Marius, 87 a. C., 667 U. c., he killed himself. — *A. Furium;* A. Furius of Antium, friend of Q. Catulus the father, a poet whom Virgil is said to have imitated. — *filium;* Q. Lutatius Catulus, who as cons. opposed the attempts of his colleague M. Æmilius Lepidus to abolish the acts of Sulla 78 a. C., 676 U. c.; as procons. conquered Lepidus at the Mulvian bridge near Rome and in Etruria, and compelled him to flee to Sardinia, 77 a. c., 677 U. c. — *Q. Metellus Numidicus;* Q. Cæcilius Metellus, a pupil, in Athens, of Carneades; pr. 112 a. C., 642 U. c.; as cons. with M. Junius Silanus conquered Jugurtha 109 a. C., 645 U. c.; superseded by C. Marius 107 a. C., 647 U. c.; cens. 102 a. C., 652 U. c., he declared the tribune of the people, L. Appuleius Saturninus, infamous; to escape the persecution of Saturninus, who had been reëlected tribune, he became a voluntary exile, 100 a. C., 654 U. c.; Saturninus being killed, he returned from exile, but perished 99 a. C., 655 U. c. — *M. Silanus;* M. Junius Silanus as cons. was conquered in Gaul by the Cimbri 109 a. C., 645 U. c. — *M. Aurelius Scaurus;* cons. with Ser. Sulpicius Galba, he was unsuccessful against the Cimbri 108 a. C., 646 U. c. — *A. Albino;* A. Postumius Albinus cons. with M. Antonius 99 a. C., 655 U. c. — *Q. Caepio;* Q. Servilius Cæpio as cons.

with C. Atilius Serranus, 106 a. C., 648 U. c., caused the passage of a law, which was recommended by L. Licinius Crassus, but remained a short time only in force, by which the criminal jurisdiction was again given to the senate; made a successful campaign in Gaul, taking Tolosa, but laid himself open to the charge of peculation 106 a. C., 648 U. c.; being the following year conquered by the Cimbri, he lost his command and property; accused by C. Norbanus, tr. pl., on account of his conduct at Tolosa, and condemned 95 a. C., 659 U. c., he went to Smyrna in exile.

C. 36. *C. et L. Memmii;* C. Memmius as tr. pl. accused Jugurtha and effected a declaration of war against him, 112 a. C., 642 U. c.; pr. about 105 a. C., 649 U. c.; slain while a candidate for the consulship, by L. Appuleius Saturninus, tr. pl., 100 a. C., 654 U. c., at the instigation of the rival candidate, C. Servilius Glaucia. L. Memmius was tr. pl. a few years after his brother, father of the Epicurean C. Memmius Gemellus (see c. 70). — *Sp. Thorius;* tr. pl. 107 a. C., 647 U. c. — *qui . . . levavit;* a difficult and obscure passage. The import of the *lex Thoria* is given by Appian. 1, 27: *Σπούριος Θόριος δημαρχῶν εἰσηγήσατο νόμον τὴν μὲν γῆν μηκέτι διανέμειν, ἀλλ' εἶναι τῶν ἐχόντων καὶ φόρους ὑπὲρ αὐτῆς τῷ δήμῳ καταtίθεσθαι καὶ τάδε τὰ χρήματα χωρεῖν εἰς διανομάς· ὅπερ ἦν μέν τις τοῖς πένησι παρηγορία διὰ τὰς διανομὰς, ὄφελος δ' οὐδὲν εἰς πολυπληθίαν*; the distribution of the public lands (according to the agrarian laws of Ti. and C. Sempronius Gracchus) was to cease; the land already distributed should remain the property of those who had received it, subject, however, to a tax, the proceeds of which were to be distributed among the poor. The provision of the laws, both of Ti. and C. Gracchus, bearing on this point, was, that, after reducing the amount of public land which a citizen could possess to five hundred *jugera*, the surplus should be distributed among landless citizens, *subject to a tax to the state.* The difference, therefore, between the Sempronian and Thorian laws is, that the proceeds of the tax went, according to the former, to the

state, and according to the latter, to the poor; but they agreed in exacting a tax. Soon after the passage of the Thorian law, another law was enacted, according to another passage of Appianus, the author of which is not named, which abolished the tax altogether, so that neither the poor nor the state derived any advantage from the public lands. It is possible that Cicero, through an error of memory, ascribes this last-mentioned law to Spurius Thorius. — *M. Marcellus;* M. Claudius Marcellus, the father of M. Claudius Marcellus Æserninus, who was cons. with Ser. Sulpicius Rufus 51 a. C , 703 U. c. (according to Zumpt; Orelli and Drumann are of a different opinion), and of P. Cornelius Lentulus Marcellinus; he distinguished himself as legate of Marius in the battle at Aquæ Sextiæ against the Teutones 102 a. C., 652 U. c.; in the Social war, after the defeat of the cons. L. Julius Cæsar Strabo, he fled to Æsernia, where he was obliged to surrender 90 a. C., 664 U. c. — *L. Cotta;* L. Aurelius Cotta, qu. 100 a. C., 654 U. c.; tr. pl. 95 a. C., 659 U. c.; pr. 92 a. C., 662 U. c. — *non ita disertos;* see Dict.

C. 39. *apud centumviros.* This ancient court owed, according to Zumpt, its origin to the laws of the Twelve Tables (Niebuhr, Bethmann-Hollweg, and others, ascribe to it an earlier origin, and consider it to have been founded by Servius Tullius), and continued at least as late as 395 p. C. It was composed of three members from each tribe, which, when the number of tribes had, in 241 a. C., 513 U. c., increased to thirty-five, made the whole number one hundred and five; the round number was naturally preferred as the designation of the court. It partook of the characteristics of a criminal court (*judicium publicum*), inasmuch as it was an institution of the state and acted in the name of the people, and of the private or civil courts, inasmuch as it had to decide civil causes only. The question as to the cases embraced in the jurisdiction of the *centumviri* is a difficult one. It is certain that cases of ownership, encumbrance, and inheritance belonged to their jurisdiction; but it does not appear whether as single

cases or as law-questions. The opinion of Zumpt is highly probable, that their action was limited to the settlement of law-questions; that the pretor referred a case to the *centumviri*, when the existing law was incomplete, but to common judges when a plain and sufficient law was to be applied to an individual case. — *in M'. Curii causa;* see De Orat. I. 39. Coponius had appointed M'. Curius his heir, if his son, whose birth he anticipated, should die before he was of age. After his death his widow proved not to be pregnant. M. Coponius, the heir at law, through Q. Scævola, claimed the inheritance, the condition of the testament, if the son should die before he was of age, not having taken place; M'. Curius, through L. Crassus, insisted upon the intention of the testator. — *Q. Scaevolam;* Q. Mucius Scævola Pont. Max., qu. 111 a. C., 643 U. c.; tr. pl. 106 a. C., 648 U. c.; æd. 103 a. C., 651 U. c.; pr. 99 a. C., 655 U. c.; cons. 95 a. C., 659 U. c.; slain as an adherent of Sulla 90 a. C., 664 U. c.

C. 40. *C. Rutilio;* C. Rutilius, a brother of P. Rutilius Rufus, who had been legate of Q. Mucius Scævola Pontifex while administering Asia, 94 a. C., 660 U. c. — *Scaevolae nostri;* probably Q. Mucius Scævola, who was tr. pl. 54 a. C., 700 U. c. — *Ser. Sulpicio;* Ser. Sulpicius Rufus qu. 74 a. C., 680 U. c.; æd. 68 a. C., 686 U. c.; pr. 65 a. C., 689 U. c.; unsuccessful candidate for the consulship 62 a. C., 692 U. c.; cons. with M. Claudius Marcellus 51 a. C., 703 U. c.; d. 43 a. C., 711 U. c. He was the most distinguished lawyer of his time.

C. 41. *Rhodum;* Cicero went to Rhodes 78 a. C., 676 U. c.

C. 42. *L. Lucilio Balbo, C. Aquilio Gallo;* both distinguished lawyers. Gallus was pr. with Cicero 66 a. C., 688 U. c., and while holding that office brought forward his well-known definition *de dolo malo.* — *in agendo et in respondendo;* see Dict. — *Sami;* Brutus accompanied Cæsar, after the Alexandrian war, to Pontus, 47 a. C., 707 U. c., defended at Nicæa, in Bithynia, King Deiotarus (see c. 5), and wrote

the letter mentioned c. 3; returning from Asia he met at Mytilenæ Marcellus (see c. 71), and at Samos Sulpicius, who had retired from Rome in order not to take a part in the civil war.

C. 43. *in altercando;* see Dict., Quint. 6, 4, and Cic. de Orat. 2, 55. — *admodum adolescens;* Crassus was twenty-one years old when he accused Carbo, 119 a. C., 635 U. c. — *Liciniam virginem;* this trial commenced in the consulship of M'. Acilius Balbus and C. Porcius Cato, 114 a. C., 640 U. c., before the college of the pontifices, by whom one of the three accused, Æmilia, was condemned, the other two, Licinia and Marcia, acquitted. The prosecution was, in the following year, resumed before a *judicium extraordinarium*, L. Cassius Longinus presiding, and all the accused condemned. — *in colonia Narbonensi;* Q. Marcius Rex as cons. had founded this colony 118 a. C., 636 U. c. — *causae popularis;* the planting of the colony of Narbo was a measure not favored by the senate (see Pro Cluent. 51). — *praeconem Granium;* Q. Granius, remarkable for his wit, and on that account on familiar terms with many of the leading men of his time. — *eoque in rostris sedente;* Scævola, holding the office of tr. pl., sat on the rostra. — *Serviliam legem;* the cons. Q. Servilius Cæpio proposed this, by which the trials (taken by the *lex Sempronia* of C. Gracchus, 122 a. C., 632 U. c., altogether from the senate and given to the knights) were to be conducted both by the senate and knights, *judicia cum senatu communicavit*, 106 a. C., 648 U. c. L. Crassus advocated the passage of the law. This was the year of Cicero and Pompey's birth. — *Q. Caepione . . . Laelio;* consuls 140 a. C., 614 U. c.

C. 44. *Erit . . . exspectas.* A full stop after *exspectas.* A delicate compliment to Cicero, similar to that c. 32: *Praeclare . . . effecerit.* — *pro Q. Caepione;* see c. 35. — *censoris oratio;* Cn. Domitius Ahenobarbus and L. Licinius Crassus were censors in 92 a. C., 662 U. c. The difference of their dispositions and opinions occasioned many contentions between them while

holding this office. — *in legem Caepionis;* "on the Servilian law." — *in judicum;* of the equestrian order according to the Sempronian law.

C. 45. *Domitium;* Cn. Domitius Ahenobarbus tr. pl. (when he proposed the *lex Domitia de sacerdotiis*, which gave the power of filling vacancies among the priests to the people, and accused M. Junius Silanus, who, when consul, had been conquered by the Cimbri, 109 a. C., 645 U. c.) 104 a. C., 650 U. c.; cons. with C. Cassius Longinus 96 a. C., 658 U. c.; cens. with L. Licinius Crassus 92 a. C., 662 U. c. — *C. Coelio;* C. Cœlius Caldus tr. pl. 107 a. C., 647 U. c., carried a *lex tabellaria* (*ut in omnibus judiciis tabella daretur*, an extension, therefore, of the *lex tabellaria* of L. Cassius Longinus (see c. 25), which prescribed the use of the ballot in all trials except in cases *perduellionis*), and accused C. Popillius of treason, on account of his cowardice in the war against the Gauls; first of his family (*homo novus*) cons. with L. Domitius Ahenobarbus 94 a. C., 660 U. c. — *M. Herennius;* qu. 109 a. C., 645 U. c.; tr. pl. 104 a. C., 650 U. c.; æd. 101 a. C, 653 U. c.; pr. 98 a. C., 656 U. c.; propr. 97 a. C., 657 U. c.; cons. with C. Valerius Flaccus 93 a. C., 661 U. c. — *sodalitate;* membership or participation in associations and clubs; *collegio;* membership of boards or colleges of priests. Both kinds of connection were the means of extensive influence. — *L. Philippum;* L. Marcius Philippus tr. pl., 104 a. C., 650 U. c.; carried an agrarian law; defeated when candidate for the consulship 93 a. C., 661 U. c.; cons. with Sex. Julius Cæsar 91 a. C., 663 U. c.; cens. with M. Perperna 86 a. C., 668 U. c. See Hor. Epist. I. 7. — *C. Clodius;* C. Claudius Pulcher, the grandfather of P. Clodius, the demagogue and enemy of Cicero, cons. with M. Perperna 92 a. C., 662 U. c. — *C. Titius;* T. appears, from this passage, to belong to the time of Herennius, Philippus, and C. Claudius; according to Macrobius, to the age of Lucilius, or even as early as 161 a. C., 593 U. c., when he is said to have advocated the *lex Fannia de sumptibus coenarum;* he was

a literary man. — *L. Afranius;* a dramatic poet; born, probably, about 130 a. C., 624 U. c.; wrote about fifty plays which remained popular even to the time of Nero. See Hor. Ep. II. 1, 57. — *Q. Rubrius Varro;* qu. 127 a. C., 627 U. c.; tr. pl. and colleague of C. Gracchus, carried the *lex Rubria* (*de colonia deducenda Carthaginem*); pr. 116 a. C., 638 U. c.; declared an enemy with C. Marius and nine others at the instance of L. Corn. Sulla 88 a. C., 666 U. c. — *C. Mario;* b. at Arpinum; leg. of P. Rutilius Rufus in the Social war 105 a. C., 649 U. c; seven times cons. 107, 104, 103, 102, 101, 100, 86, a. C., 647, 650, 651, 652, 653, 654, 668, U. c.; d. a fortnight after entering upon the last consulship. — *M. Gratidius;* M. Gratidius of Arpinum; great-uncle of Cicero; qu. 114 a. C., 640 U. c.; tr. pl., 109 a. C., 645 U. c.; carried a *lex tabellaria*, and accused C. Fimbria; prefect of M. Antonius in Cilicia, 103 a. C., 651 U. c., he was killed by the pirates; his sister was the grandmother of Cicero.

C. 46. *Q. Vettius Vettianus;* otherwise unknown. See "The Dialects of Lower Italy," by Mommsen, p. 345. — *Q. et D. Valerii Sorani;* called so from Sora, a Latin town near the river Liris; both learned men. — *C. Rusticellus Bononiensis;* otherwise unknown. — *T. Betucius Barrus;* see Mommsen, p. 336; an opponent of Q. Servilius Cæpio. — *Caepionem;* Q. Servilius Cæpio qu. 100 a. C., 654 U. c.; fell out with M. Livius Drusus 91 a. C., 663 U. c.; accused M. Æmilius Scaurus, according to the *lex Varia*, 90 a. C., 664 U. c., as one of the instigators of the Social war. — *Aelius;* L. Ælius Stilo Præconinus, a grammarian and Roman knight; on account of his long life he was the contemporary of men of several generations, of the younger Scipio Africanus and Lælius, about 140 a. C., 614 U. c., of the poet C. Lucilius, about 127 a. C., 627 U. c., of Q. Cæcilius Metellus Numidicus, whom he accompanied into exile 100 a. C., 654 U. c.; of Cicero and Varro, whose teacher he was. — *L. Papirium Fregellanum;* L. Papirius from Fregellæ. — *T. Tincam Placentinum;* T. Tinca of Placentia, like Q. Granius, remarkable for his wit.

C. 47. *D. Brutus;* D. Junius Brutus cons. with M. Æmilius Mamercus Lepidus Livianus 77 a. C., 677 U. c. — *L. Scipio;* L. Cornelius Scipio Asiaticus cons. (*legibus solutus*) with C. Junius Norbanus 83 a. C., 671 U. c., deserted by his army, which he was leading against Sulla. — *Cn. Pompeius;* Cn. Pompeius Strabo, father of Cn. Pompeius Magnus, qu. 105 a. C., 649 U. c.; pr. 94 a. C., 660 U. c.; propr. in Sicily 93 a. C., 661 U. c.; cons. with L. Porcius Cato 89 a. C., 665 U. c.; after subduing the Peligni and Vestini and taking Asculum, a town of the Picentes, he celebrated a triumph over the last-mentioned nation. — *Sex.;* Sex. Pompeius, a distinguished lawyer, mathematician, and philosopher. — *M. Brutus;* father of M. Brutus the accuser; see c. 34. — *C. Bilienus;* C. Annius Bilienus qu. 118 a. C., 636 U. c.; æd. 111 a. C., 643 U. c.; pr. 106 a. C., 648 U. c.; defeated at the consular election by C. Marius 105 a. C., 649 U. c. — *Cn. Octavii;* Cn. Octavius cons. with L. Cornelius Cinna, and, after the latter's expulsion from the city, with L. Cornelius Merula 87 a. C., 667 U. c.; one of the victims of the proscription of Marius in the same year.

C. 48. *C. Julius L. F.;* C. Julius Cæsar Strabo Vopiscus, called also Sesquiculus, accused and caused the condemnation of T. Albutius, of pretorian rank (who went into exile to Athens), 103 a. C., 651 U. c.; æd. cur. 90 a. C., 664 U. c.; a candidate, although unsuccessfully, for the consulship without having been pretor 88 a. C., 666 U. c.; fell by the proscription of Marius 87 a. C., 667 U. c. — *P. Cethegus;* P. Cornelius Cethegus, declared, with C. Marius, by Sulla an enemy of the country, fled to Numidia 88 a. C., 666 U. c.; returned, when Marius returned, 87 a. C., 667 U. c.; went over to the party of Sulla 83 a. C., 671 U. c.; pr. 73 a. C., 681 U. c.; although never consul, he enjoyed the influence of a consular. — *Q. Lucretius Vespillo;* otherwise unknown. — *Ofella;* Q. Lucretius Ofella besieged Præneste after the battle at Signia 82 a. C., 672 U. c., but becoming, in the same year, a candidate for the consulship, he was, by the command of

Sulla, killed. — *T. Annius Velina;* unknown. — *T. Juventius;* teacher of P. Orbius; otherwise unknown. — *P. Orbius;* pr. in Asia 63 a. C., 691 U. c. — *T. Aufidius;* qu. 84 a. C., 670 U. c., afterwards pr. — *frater ejus;* Aufidius and Virgilius were either half-brothers, sons of the same mother, *frater* being used in the sense of *frater uterinus;* or cousins, *frater* being used for *frater patruelis.* — *M. Virgilius;* tr. pl. 87 a. C., 667 U. c. — *P. Magius;* tr. pl. 87 a. C., 667 U. c. — *Q. Sertorium;* distinguished himself in the Cimbrian and Marsian wars, lost his election to the tribuneship through Sulla's influence, joined the party of Cinna, fled afterwards to Spain, where he carried on a war against the Romans from 80 a. C., 674 U. c., until 72 a. C., 682 U. c., when he was murdered. — *C. Gorgonium;* otherwise unknown. — *T. Junius* as tr. pl. accused P. Sextius the pr. elect 101 a. C., 653 U. c.

C. 49. *P. Sulpicius;* P. Sulpicius Rufus, b. the same year as C. Cotta 124 a. C., 630 U. c.; accused C. Norbanus, the accuser of Q. Servilius Cæpio, of treason (*lege Apuleia*) 94 a. C., 660 U. c.; qu. 93 a. C, 661 U. c.; participated in the Social war 90 and 89 a. C., 664 and 665 U. c.; when tr. pl., a partisan of C. Marius, carried a law to take the command against Mithridates from Sulla and confer it on Marius; was killed at the return of Sulla 88 a. C., 666 U. c. — *Q. Varius;* Q. Varius Hybrida, tr. pl. 90 a. C., 664 U. c., carried a law (*lex Varia*) according to which inquiry should be made concerning those through whose agency the Social war was caused, and by which many leading men were ruined. He himself was condemned by his own law 89 a. C., 665 U. c. — *Cn. Pomponius;* tr. pl. 90 a. C., 664 U. c.; perished in the Sullanian disturbances 81 a. C., 673 U. c. — *C. Curio;* C. Scribonius Curio, son of C. Scribonius Curio (c. 29), tr. pl. 90 a. C., 664 U. c.; accompanied Sulla to the war against Mithridates 87 a. C., 667 U. c.; pr. 81 a. C., 673 U. c.; cons. with Cn. Octavius 76 a. C., 678 U. c.; governed Macedonia three years, and obtained a triumph over the Dardani 71 a. C., 683 U. c.; d. at an advanced age 53 a. C., 701 U. c. —

L. Fufius accused M'. Aquilius, who had been cons. 101 a. C., 653 U. c., of extortion 98 a. C., 656 U. c., M. Antonius defending him; qu. 96 a. C., 658 U. c.; tr. pl. with Drusus 91 a. C., 663 U. c.; pr. 85 a. C., 669 U. c. — *M. Drusus;* M. Livius Drusus as tr. pl. caused great confusion, by his attempts at reconciling the parties in Rome and satisfying the Italians, and was murdered at the instigation, as is suspected, of Q. Servilius Cæpio and L. Marcius Philippus 91 a. C., 663 U. c. — *P. Antistius;* P. Antistius, tr. pl. 88 a. C., 666 U. c., opposed C. Julius Cæsar Strabo, when, without having been pretor, he became a candidate for the consulship; æd. 86 a. C., 668 U. c.; father-in-law of Cn. Pompeius; killed, at the instance of C. Marius, by L. Damasippus, 82 a. C., 672 U. c.

C. 50. *Antigenidas;* there were two distinguished flute-players of this name, one the son of Dionysius and teacher of Alcibiades, the other the son of Satyrus. I do not know which of them is here referred to.

C. 51. *Antimachum Clarium;* Antimachus, from Claros, in the neighborhood of Colophon (whence he is sometimes called Colophonius), about 400 a. C., Ol. 94, 4. This explanation is necessary, if *Clarium* be the true reading. —*facit*, sc. *quae vult vel jubet eques*, "to be obedient, to be of service"; see Hor. Ep. I. 11, 17.

C. 52. *M. Coponio;* see c. 39. — *quaeri . . . . pervertere;* singular transition from a passive to an active construction. — *patris sui;* P. Mucius Scævola; see c. 26, § 98.

C. 54. *mittentem ad horas;* "to send a servant to inquire the time." — *quaesitorem;* the presiding magistrate.

C. 56. *P. Canutius;* mentioned thrice in Cic. pro A. Cluentio, 10, 18, and 21, the accuser of Oppianicus, Scamander, and Fabricius; an eloquent man. — *lege Varia;* see c. 49. — *et in inventis rebus et in actis; res actae*, historical events; *res inventae*, discoveries and inventions, in the widest sense of the words, relating to literature, arts, customs, and institutions. — *Fuit is;* viz. L. Ælius. — *Q. Metello;* probably Q.

Cæcilius Metellus Nepos, son of Balearicus, cons. with T. Didius 98 a. C., 656 U. c. — *Q. Caepioni;* see c. 46, § 169. — *Q. Pompeio Rufo;* pr. 91 a. C., 663 U. c.; accused (*lege Varia*) as an instigator of the Social war 90 a. C., 664 U. c.; cons. with L. Corn. Sulla, killed in a military mutiny, 88 a. C., 666 U. c.

C. 58. *Laeliae C. F.;* who was married to Q. Mucius Scævola, the augur. — *Mucias ambas;* the two daughters of Q. Mucius Scævola, the augur, and Lælia. — *neptes Licinias;* the daughters of L. Licinius Crassus, who had married one of the daughters of Lælia and Mucius. — *hanc vero Scipionis;* the wife of P. Cornelius Scipio Nasica and mother of P. Scipio Nasica, adopted by Q. Metellus Pius. — *Crassum;* L. Licinius Crassus Scipio, the son of Scipio Nasica and Licinia, adopted by his grandfather L. Licinius Crassus. — *hic Scipio;* Q. Cæcilius Metellus Pius Scipio, son of Scipio Nasica and Licinia, adopted by Q. Metellus, great-grandson of P. Corn. Scipio Nasica, cons. with, and father-in-law of, Cn. Pompeius Magnus 52 a. C., 702 U. c. After his defeat, by Cæsar, at Thapsus, in April 46 a. C., 708 U. c., he endeavored to escape to Spain, but falling, near Hippo Regius on the coast of Numidia, into the hands of his pursuers, he died by his own hand. The manner of mentioning him in this passage shows that this book was written before Scipio's death. — *collega meus;* in the pontificate. — *Scipione;* P. Corn. Scipio Nasica; see c. 34. — *Crasso;* see c. 30. — *Q. Metello;* see c. 21. — *P. Scipione;* see c. 28. — *Q. Scaevola;* see c. 26. — *P. Scipionis;* see c. 20. — *C. Laelii;* see c. 21.

C. 59. *ex quinque notissimis partibus;* the five requisites of eloquence, as this passage shows, are invention, arrangement, diction, memory, delivery. See c. 6. — *in cogitando,* "in invention."

C. 60. *C. Julius;* C. Julius Cæsar Strabo Vopiscus; see c. 48. — *Cn. Sicinius;* tr. pl. 76 a. C., 678 U. c. — *pro Titinia,* sc. *uxore;* O. Jahn considers *Cottae* the dative governed by *peroravissem.* The particulars of this case are not known.

— *Ser. Naevio;* otherwise unknown. — *Pansa;* C. Vibius Pansa tr. pl. 51 a. C., 703 U. c.; cons. with A. Hirtius, d. of his wounds received at Mutina 43 a. C., 711 U. c. — *Caesar;* C. Julius Cæsar b. 100 a. C., 654 U. c.; attended in Rhodes the instruction of Apollonius Molon (see c. 70); qu. 67 a. C., 687 U. c.; æd. 65 a. C., 689 U. c.; pr. 62 a. C., 692 U. c.; formed an alliance with Pompey and Crassus 60 a. C., 694 U. c.; cons. with M. Calpurnius Bibulus 59 a. C., 695 U. c.; procons. of Gaul 58 a. C., 696 U. c.; left Gaul 50 a. C., 704 U. c.; commenced the civil war 49 a. C , 705 U. c; murdered 44 a. C., 710 U. c.

C. 61. *officium;* an act required by some existing relation of friendship, relationship, citizenship, patronage, clientship, etc. Curio stood in various relations to many persons who owed him acts of kindness or respect, and who might be supposed to employ him as an advocate.

C. 62. *C. Carbo;* C. Papirius Carbo, the son of C. Papirius Carbo (see c. 27), tr. pl. with M. Plautius Silvanus, carried the *lex Plautia Papiria* (*qua foederatis Italiae civitatibus, quique eis adscripti essent, civitas datur*) 89 a. C., 665 U. c.; pr. 85 a. C., 669 U. c.; killed, at the instance of the younger C. Marius, by the pretor Damasippus 82 a. C., 672 U. c. — *M. Drusum;* see c. 49; his sister Livia was the mother of Servilia, the mother of Brutus (*tuum magnum avunculum*). — *L. Lucullum;* L. Licinius Lucullus, son of the propr. L. Lucullus who was unsuccessful against the slaves and condemned of extortion; remarkable for the luxuriousness of his manner of life; early distinguished by his accusation, in connection with his brother Marcus, of the augur Servilius; qu. 86 a. C., 668 U. c.; æd. with his brother Marcus 79 a. C., 675 U. c.; pr. 76 a. C., 678 U. c.; cons. with M. Aurelius Cotta 74 a. C., 680 U. c.; conducted the war against Mithridates from 73 a. C., 681 U. c., to 66 a. C., 688 U. c., when he was superseded (*lege Manilia*) by Cn. Pompeius Magnus; obtained a triumph 63 a C., 691 U. c.; d. 57 a. C., 697 U. c. — *patrem tuum;* M. Junius Brutus a partisan of Marius 88 a. C., 666 U. c.; with

Marius and others declared, by Sulla, an enemy of the country, escaped from the city; tr. pl. 83 a. C., 671 U. c.; after fighting in the civil war against Sulla, slain by Cn. Pompey 77 a. C., 677 U. c. — *M. Lucullum;* M. Lucullus, the brother of L. Lucullus, being adopted by Varro, received the name M. Terentius Varro; æd. with his brother Lucius 79 a. C., 675 U. c.; pr. 77 a. C., 677 U. c.; cons. with C. Cassius Varus 73 a. C., 681 U. c.; triumphed over the Dardani in Macedon 71 a. C., 683 U. c.; pontifex 57 a. C., 697 U. c. — *legem Semproniam frumentariam;* the law carried by C. Gracchus 123 a. C., 631 U. c., by which it was ordered that the senate should purchase corn, and sell it to the poor at a low price (*triente et semisse*). Being burdensome to the public treasury, Cn. Octavius, tr. pl., effected its repeal 120 a. C., 634 U. c. — *Cn. Octavium;* Cn. Octavius M. F., cons. with C. Scribonius Curio 76 a. C., 678 U. c. — *M. Catonem;* this is, probably, the grandson of Cato Censor and father of Cato Uticensis, tr. pl.; d. while candidate for the pretorship. — *Q. etiam Catulum filium;* Q. Lutatius Catulus (mentioned, in connection with his father, c. 35), cons. with M. Æmilius Lepidus 78 a. C., 676 U. c. — *Q. Caepionem;* Q. Servilius Cæpio qu. urb. 100 a. C., 654 U. c., the enemy of his brother-in-law, M. Livius Drusus, 91 a. C., 663 U. c.; see c. 46. He fell in the Social war 89 a. C., 665 U. c. — *Cn. Carbonem;* Cn. Papirius Carbo cons. with L. Cornelius Cinna 85 a. C., 669 U. c., again with the same 84 a. C., 670 U. c., and with C. Marius the younger 82 a. C., 672 U. c. Being conquered, after Sulla's return from Asia, in several battles, he was put to death in Sicily by Cn. Pompeius Magnus 82 a. C., 672 U. c. — *M. Marium;* M. Marius Gratidianus (originally Gratidius, adopted by M. Marius, the brother of C. Marius), a partisan of Marius; as pr. issued an edict *de probandis denariis* 86 a. C., 668 U. c.; perished 82 a. C., 672 U. c. — *L. Quinctius;* tr. pl. 74 a. C., 680 U. c., using his political influence against Cluentius (Pro Cluent. 40). — *Palicanus;* M. Lollius Palicanus tr. pl. 72 a. C., 682 U. c. — *L. Appuleius Saturninus;* tr. pl.

102 a. C., 652 U. c., again 100 a. C., 654 U. c., a partisan of Marius, caused the banishment of Q. Metellus Numidicus; going too far in his violence, Marius suffered him to be slain in a tumult, 10 Dec., 100 a. C., 654 U. c. — *C. Servilius Glaucia;* as tr. pl. restored the trials to the knights (which the consul Q. Servilius Cæpio had divided between the senate and knights 106 a. C., 648 U. c.) 104 a. C., 650 U. c.; pr. 100 a. C., 654 U. c.; failed in his attempt to become consul for the succeeding year, and was slain with L. Appuleius Saturninus. — *beneficio legis*, by which the criminal jurisdiction was restored to the knights exclusively. — *Mario et Flacco consulibus;* C. Marius VI. and L. Valerius Flaccus consuls 100 a. C., 654 U. c. — *Hyperboli;* a restless orator at Athens about 436 a. C., Ol. 87, 2, banished 416 a. C., Ol. 91, 1; killed in Samos 412 a. C., Ol. 92, 1. — *Sex. Titius;* as tr. pl., 99 a. C., 655 U. c., carried an agrarian law, but perished as a follower of L. Appuleius Saturninus.

C. 63. *in tribunatu . . . est probatus;* see c. 49. — *veram causam;* a real cause, not a fictitious one, such as were used in rhetorical exercises. — *petitionem extraordinariam;* the irregularity of which C. Julius Cæsar Strabo was in this instance guilty consisted in this, that he became a candidate for the consulship without having been pretor, which custom, if not the law, required. — *inter profectionem reditumque L. Sullae;* S. set out on his expedition against Mithridates 88 a. C., 666 U. c., returned to Italy 83 a. C., 671 U. c., and to Rome 82 a. C., 672 U. c., absent, therefore, five years. — *Cotta aberat et Curio;* Cotta was absent in exile from 90 a. C., 664 U. c., to 82 a. C., 672 U. c.; Curio was absent with Sulla in the Mithridatic war from 87 a. C., 667 U. c., to 82 a. C., 672 U. c.

C. 64. *L. Sisenna;* L. Cornelius Sisenna, b. about 119 a. C., 635 U. c.; pr. 78 a. C., 676 U. c.; governed Sicily 77 a. C., 677 U. c.; defended, with Hortensius, C. Verres, 70 a. C., 684 U. c.; legate of Pompey in and prefect of Greece; d. in Crete 67 a. C., 687 U. c.; author of a history of the

Marsian and Sullanian wars, from 91 a. C., 663 U. c., to the death of Sulla 78 a. C., 676 U. c. — *L. Crasso Q. Scaevola consulibus;* 95 a. C., 559 U. c. — *L. Paullo C. Marcello consulibus;* 50 a. C., 704 U. c. —*iisdem aedilibus;* in the consulship of C. Lælius Sapiens and Q. Servilius Cæpio 140 a. C., 614 U. c. — *Pacuvium;* M. Pacuvius b. 220 a C., 534 U. c., at Brundisium, distinguished as poet and painter, d. at Tarentum at the age of ninety. —*pro Cn. Pompeii bonis;* Cn. Pompeius was sued, after his father's death, on account of the booty which the latter was charged with having made at Asculum and appropriated to himself. Philippus and Hortensius, his advocates, obtained his acquittal, 86 a. C., 668 U. c. — *M. Pisonem;* M. Pupius Piso Calpurnianus, after being pretor, governed Spain, and on account of his administration obtained a triumph 69 a. C., 685 U. c.; cons. with M. Valerius Messala Niger 61 a. C., 693 U. c. — *M. Crassum;* M. Licinius Crassus b. 114 a. C., 640 U. c.; defended, with Cicero, Murena, Cœlius, and Balbus; escaped the violence of the Marian party 87 a. C., 667 U. c.; distinguished himself in the civil war 82 a. C., 672 U. c.; pr. in the war against Spartacus, which he terminated 71 a. C., 683 U. c.; cons. with Cn. Pompeius Magnus 70 a. C., 684 U. c.; cens. with Q. Catulus 65 a. C., 689 U. c.; formed with Cæsar and Pompey the first triumvirate 59 a. C., 695 U. c.; again cons. with Cn. Pompeius Magnus 55 a. C., 699 U. c.; fell in the war against the Parthians 53 a. C., 701 U. c. —*Cn. Lentulum;* Cn. Cornelius Lentulus Clodianus cons. with L. Gellius Poplicola 72 a. C., 682 U. c., conquered by Spartacus; cens. with L. Gellius 70 a. C., 684 U. c.; legate of Pompey in the war against the pirates 67 and 66 a. C., 687 and 688 U. c. — *P. Lentulum Suram;* P. Cornelius Lentulus Sura, qu. 81 a. C., 673 U. c.; pr. 75 a. C., 679 U. c.; cons. with Cn. Aufidius Orestes 71 a. C., 683 U. c.; one of the sixty-four senators expelled from the senate by the censors L. Gellius Poplicola and Cn. Corn. Lentulus Clodianus 70 a. C., 684 U. c.; pr. a second time 63 a. C., 691 U. c.; implicated in the conspiracy of Catilina, and

executed in prison. — *pro Appio Claudio;* Appius Claudius Pulcher when quite young accused Terentius Varro of extortion, 75 a. C , 679 U. c.; pr. 57 a. C., 697 U. c.; cons. with L. Domitius Ahenobarbus 54 a. C., 700 U. c.; procons. of Cilicia 53 a. C., 701 U. c., in which office he was succeeded by Cicero; accused by P. Dolabella of treason and bribery, but acquitted through the exertions of Hortensius and Brutus; cens. 50 a. C., 704 U. c.; followed Pompey to Greece, where he died before the battle at Pharsalus, 49 a. C., 705 U. c.

C. 65. *inter nostrum tuumque initium dicendi;* C. pleaded his first cause, *pro Quinctio*, 81 a. C., 673 U. c.; Brutus, *pro Appio Claudio*, 50 a. C., 704 U. c.; a period of thirty-one years. — *ad hanc aetatem; hic*, the demonstrative pronoun of the first person.

C 66. *C. Fimbria;* C. Flavius Fimbria, a friend and partisan of Marius, deeply involved in the enormities which were committed by the party of Marius after his return to Rome 87 a. C., 667 U. c.; implicated in the mutiny of the army against its commander L. Valerius Flaccus (cons. *suffectus* with L. Cornelius Cinna 86 a. C., 668 U. c.), by which Flaccus lost his life 85 a. C., 669 U. c.; conducted the war against Mithridates for some time successfully; deserted by his army, which went over to Sulla, killed himself 84 a. C., 670 U. c. Asinius Pollio, to designate this violent style of speaking, formed from his name the word *Fimbriatus.* It is possible, although uncertain, that he is the son of C. Flavius Fimbria mentioned c. 34 and 45.

C. 67. *ex virginum judicio;* the trial of some Vestal virgins accused of incest; but, in consequence of the able defence of M. Piso, acquitted 73 a. C., 681 U. c. — *P. Murena;* P. Licinius Murena, otherwise not remarkable, perished in the civil commotions under Sulla 82 a. C., 672 U. c. — *C. Censorinus;* C. Marcius Censorinus, a partisan of Marius, accused Sulla of extortion 91 a. C., 663 U. c.; killed 82 a. C., 672 U. c. — *L. Turius;* otherwise unknown. — *C. Macer;* C. Licinius Macer, tr. pl. 73 a. C., 681 U. c.; after having been

pretor accused of extortion by Cicero, then pretor, and condemned, killed himself 66 a. C., 688 U. c.

C. 68. *C. Piso;* C. Calpurnius Piso, juryman in the case of Q. Roscius the actor 76 a. C., 678 U. c. (Orelli thinks the juryman was a different person); pr. 70 a. C., 684 U. c.; cons. with M'. Acilius Glabrio 67 a. C., 687 U. c.; procons. of Gallia Narbonensis 66 and 65 a. C., 688 and 689 U. c., accused of extortion and cruelty, and defended by Cicero, then consul, 63 a. C., 691 U. c. — *M'. Glabrionem;* M'. Acilius Glabrio pr. 70 a. C., 684 U. c. (trial of Verres); cons. with C. Calpurnius Piso 67 a. C., 687 U. c.; procons. against Mithridates but superseded by Cn. Pompeius Magnus 66 a. C., 688 U. c. — *Scaevolae;* Meyer thinks this is P. Mucius Scævola, the founder of the Roman law as a science, cons. 133 a. C., 621 U. c. (see c. 26), and not Q. Mucius Scævola Augur. — *L. Torquatus;* L. Manlius Torquatus cons. with L. Aurelius Cotta 65 a. C., 689 U. c., in the place of P. Autronius Pætus and P. Cornelius Sulla, whom the successful candidates had prosecuted for bribery, causing their condemnation. This year is remarkable on account of the birth of Horace. — *Cn. Pompeius;* Magnus b. 106 a. C., 648 U. c., in the same year with Cicero (*aequalis*); cons. before he had reached the legitimate age (*legibus solutus*) with M. Licinius Crassus 70 a. C., 684 U. c., when he restored the tribunician power, which had been abolished by Sulla; appointed by the *lex Gabinia* commander against the Pirates with unlimited power 67 a. C., 687 U. c.; commander against Mithridates, by the *lex Manilia*, 66 a. C., 688 U. c.; took Jerusalem and the temple 63 a. C., 691 U. c.; a second time cons. with the same colleague 55 a. c., 699 U. c.; again without a colleague 52 a. C., 702 U. c.; murdered in Egypt 48 a. C., 706 U. c. — *D. Silanus;* D. Junius Silanus, b. in the same year with Cicero and Pompey (*noster item aequalis*), 106 a. C., 648 U. c.; cons. with L. Licinius Murena 62 a. C., 692 U. c.; married Servilia, the widow of Brutus's father. — *Q. Pompeius A. F.;* b. about 108 a. C., 646 U. c.; qu. 77 a. C., 677 U. c.; organized Bi-

thynia as a Roman province, whence his surname Bithynicus, and perished with Cn. Pompey in Egypt 48 a. C., 706 U. c. — *P. Autronius;* P. Autronius Pætus, b. about 108 a. C., 646 U. c.; when cons. elect with P. Cornelius Sulla, convicted of bribery; the accusers, L. Manlius Torquatus and L. Aurelius Cotta, obtained the office, 66 a. C., 688 U. c. — *L. Octavius Reatinus;* otherwise unknown. — *C. Staienus;* assumed the name Pætus, the surname of the Ælian family; qu., probably, 77 a. C., 677 U. c., in which office he caused a mutiny of the army; played a disgraceful part in the lawsuit of A. Cluentius against Oppianicus 74 a. C., 680 U. c.; soon after accused by P. and L. Cominius, and condemned.

C. 69. *C. et L. Caepasii;* they were employed as advocates by C. Fabricius, one of the accomplices of Oppianicus in his attempt to poison Cluentius; they are otherwise little known. — *repentini;* acquiring suddenly some notoriety. — *C. Cosconium Calidianum;* perhaps the same who was pr. 63 a. C., 691 U. c.; proconsular governor of Farther Spain; one of the committee of twenty to carry into execution the distribution of land, according to the law of Julius Cæsar, 59 a. C., 695 U. c. — *Q. Arrius;* as pr. conquered Crixus, the leader of the slaves, but was himself conquered by Spartacus 72 a. C., 682 U. c.; was to succeed Verres in the administration of Sicily, but, according to Haakh, died 71 a. C., 683 U. c., or, according to others, was prevented by the Servile war, and was an unsuccessful candidate for the consulship 59 a. C., 695 U. c. — *quasi secundarum;* borrowed from the language of the stage, to play the second part to Crassus's first, or, to use a homely expression, to play second fiddle, to be an humble, servile supporter or partisan. — *Olympiorum;* used in a similar manner Hor. Epist. I. 1, 49. — *judicialis anni severitatem;* alluding to the law of Cn. Pompeius enacted 52 a. C., 702 U. c., ordaining that the witnesses should be examined in three days, that after the lapse of one day the plaintiff have two, the defendant three, hours to plead his cause. Haakh, who, as above mentioned, influenced by the statement of the scholiast

to Cicero's Divinatio, thinks that the pretor Arrius died 71 a. C., 683 U. c., says this expression cannot be interpreted so as to refer to the innovation of Pompey, because Arrius was no longer living. But even if the pretor Arrius was still alive in 52 a. C., it is not probable that the judicial law of Pompey could much affect a man who at that time must have been over sixty years old. I prefer, therefore, to explain the passage as speaking of another Q. Arrius, perhaps the son of the pretor, who was an unsuccessful candidate for the consulship 59 a. C., 695 U. c.

C. 70. *T. Torquatus T. F.;* T. Manlius Torquatus, cousin of A. Torquatus (pr. of Africa 78 a. C., 676 U. c.). — *Molonis;* Apollonius Molon, a distinguished rhetorician and orator in Rhodes, visited Rome twice, 87 a. C., 667 U. c., and during the dictatorship of Sulla 81 a. C., 673 U. c.; Cicero heard him on both these occasions, and again in Rhodes 78 a. C., 676 U. c. — *sublato ambitu;* by the more stringent provision of the *lex Pompeia,* promulgated by Cn. Pompeius Magnus 52 a. C., 702 U. c. — *M. Pontidius;* from Arpinum (*municeps noster*), otherwise little known. — *M. Messala;* M. Valerius Messala Niger cons. with M. Pupius Piso Calpurnianus 61 a. C., 693 U. c. — *minor natu quam nos;* the difference of age could not be more than two years at most. — *Q. Caecilius Metellus Celer;* served in the war against Mithridates 66 a. C., 688 U. c.; pr. 63 a. C., 691 U. c.; cons. with L. Afranius 60 a. C., 694 U. c.; died, probably by poison administered by his wife Clodia, the sister of the notorious P. Clodius, 59 a. C., 695 U. c. — *Q. Caecilius Metellus Nepos;* brother of the preceding; one of the twenty-five legates of Pompey in the war against the Pirates 67 a. C., 687 U. c.; tr. pl. 62 a. C., 692 U. c.; pr. 60 a. C., 694 U. c.; cons. with P. Corn. Lentulus Spinther 57 a. C., 697 U. c. — *Cn. Lentulus Marcellinus;* Cn. Corn. Lentulus Marcellinus pr. 59 a. C., 695 U. c.; cons. with L. Marcius Philippus 56 a. C., 698 U. c. — *C. Memmius Gemellus L. F.;* tr. pl. 66 a. C., 688 U. c.; pr. 58 a. C., 696 U. c.; condemned of bribery, when a candidate for the con-

sulship, 54 a. C., 700 U. c., went into exile to Athens; the friend and patron of the poet Lucretius, who inscribed to him his poem *De Natura Deorum.*

C. 71. *Caesare;* see c. 60. — *Marcello;* M. Claudius Marcellus æd. cur. 56 a. C., 698 U. c.; pr. 54 a. C., 700 U. c.; cons. with Ser. Sulpicius Rufus 51 a. C., 703 U. c.; a firm opponent of Cæsar; after the defeat of Pompey retired to Mitylenæ; the permission to return to Rome having been, through the agency of Cicero, obtained, he did not at first avail himself of it; when he at length set out for Rome, he was murdered by a client of his while encamped near Athens 45 a. C., 709 U. c. — *abfuit;* during the administration of Gaul. — *Cratippo;* Cratippus, a distinguished Peripatetic philosopher.

C. 72. *maximis occupationibus;* the work of Cæsar, *De Analogia*, in two books, to which this passage refers, was composed while he, during his administration of Gaul, was on one of his many official journeys crossing the Alps.

C. 73. *supplicationi;* the honor which Cicero received by a vote of the senate, for his services in detecting and suppressing the conspiracy of Catilina 63 a. C., 691 U. c. — *Ligurum;* the war against the Ligurians was a protracted one, commencing as early as 238 a. C., 516 U. c., and continuing, with some intervals of quiet, to the subjugation of the Ligures Capillati 14 a. C., 740 U. c. The territory of the Ligurians formed a part of the provinces of Gallia Narbonensis and Gallia Cisalpina. — *acclametis;* see Dict. — *pro M'. Curio;* see c. 39.

C. 74. *Caecilium;* (C.?) Cæcilius Statius, a writer of comedies about 181 a. C., 573 U. c.; originally a slave of Gallic descent; d. 168 a. C., 586 U. c. It is apparent that Cicero commits here a chronological error, in calling Cæcilius Statius a contemporary of Lælius and Scipio Africanus the younger, the latter being born 185 a. C., 569 U. c., and Lælius about the same time. — *nec eos;* for *nec quos*, which the structure of the sentence would properly require. — *Catulus;* the father; see c. 35. — *Cotta;* L. Cotta; see c. 36. — *C. Rusio;* C. Rusius, otherwise unknown.

C. 75. *in communibus*, sc. *laudibus*. — *recti*; "direct, plain, not figurative."

C. 76. *C. Sicinius*; qu. 77 a. C., 677 U. c. — *Q. Pompeii*; see c. 25. — *Hermagorae*; Hermagoras, a rhetorician of Lemnos, but living and teaching in Rhodes. — *C. Visellius Varro*; he was *tribunus militum* under the pretor C. Claudius Nero 80 a. C., 674 U. c.; qu. 77 a. C., 677 U. c.; aided the tr. pl. T. Fadius in bringing about the recall of Cicero from exile 58 a. C., 696 U. c. (according to Wetzel and Meyer; for Ellendt thinks that this merit belongs to another Visellius); a cousin of Cicero, his father C. Aculeo having married the aunt (*matertera*) of Cicero. — *Aculeone*; C. Visellius Aculeo, father of Visellius Varro, husband of Helvia, the sister of Cicero's mother, a Roman knight and a distinguished lawyer. — *L. Torquatus*; L. Manlius Torquatus, by accusing P. Corn. Sulla and P. Autronius Pætus, the consuls elect, of bribery, gained the consulship for his father 66 a. C., 688 U. c.; æd. cur. 51 a. C., 703 U. c.; pr. 49 a. C., 705 U. c.; joined the party of Pompey, was made prisoner by Cæsar, but spared 48 a. C., 706 U. c.; fell in an engagement against the partisans of Cæsar in Africa 47 a. C., 707 U. c. — *Triarii*; C. Valerius Triarius tr. pl. 51 a. C., 703 U. c.; joined the party of Pompey, commander of the Asiatic fleet, took a part, and perished, in the battle at Pharsalus, 48 a. C., 706 U. c.

C. 77. *M. Bibulus*; M. Calpurnius Bibulus æd. cur. 65 a. C., 689 U. c.; pr. 62 a. C., 692 U. c.; cons. 59 a. C., 695 U. c., being in these three offices the colleague of C. Julius Cæsar; procons. of Syria 51 a. C., 703 U. c.; commander of the fleet of Pompey 49 a. C., 705 U. c.; died 48 a. C., 706 U. c. — *collega*; in the augurship. — *L. Domitius*; L. Domitius Ahenobarbus pr. 58 a. C., 696 U. c.; cons. with Appius Claudius Pulcher 54 a. C., 700 U. c.; made prisoner in Corfinium, but dismissed by Cæsar 49 a. C., 705 U. c.; fell in the battle at Pharsalus 48 a. C., 706 U. c. — *Publius*; P. Cornelius Lentulus Spinther æd. 63 a. C., 691 U. c.; pr. 60

a. C., 694 U. c.; propr. of Spain 59 a. C., 695 U. c.; cons. with Q. Cæcilius Metellus Nepos 57 a. C., 697 U. c., was particularly active in bringing about the recall of Cicero from exile; procons. of Cilicia and Cyprus from 56 a. C., 698 U. c., until 53 a. C., 701 U. c.; captured but dismissed by Cæsar at Corfinium 49 a. C., 705 U. c.; followed Pompey to Greece and Egypt, where he died 47 a. C., 707 U. c. — *L. Lentulus;* L. Corn. Lentulus Crus, accused Clodius for his violation of the sacred rites of the Bona Dea 61 a. C., 693 U. c.; pr. 59 a. C., 695 U. c.; cons. with C. Claudius Marcellus 49 a. C., 705 U. c.; followed Pompey to, and was murdered in, Egypt, 48 a. C., 706 U. c. — *T. Postumius;* pr. 57 a. C., 697 U. c. — *M. Servilium;* M. Servilius Geminus tr. pl. 60 a. C., 694 U. c.

C. 78. *Itaque ne hos quidem;* it is apparent that something is to be supplied, but the question is, what? whether a verb only, *praetereo* or *omitto* or *relinquo*, or a longer clause, accounting for Cicero's mention of such men as Cominius and Accius? — *P. Cominium Spoletinum;* not otherwise known. — *C. Cornelium;* C. Cornelius Sulla, accused of a participation in the conspiracy of Catilina. — *T. Accium Pisaurensem;* otherwise unknown. — *A. Cluentio;* A. Cluentius Avitus, accused of having poisoned his father-in-law 66 a. C., 688 U. c. — *C. Pisoni;* C. Calpurnius Piso Frugi qu. 58 a. C., 696 U. c., in which year he died. Cicero's daughter Tullia was betrothed to him.

C. 79. *M. Coelium;* M. Cœlius Rufus, b. 82 a. C., 672 U. c., introduced by his father to M. Crassus and Cicero; attached himself, from similarity of tastes and habits, to Catilina, without being in fact an accomplice in the conspiracy, 63 a. C., 691 U. c.; accused C. Antonius, the colleague of Cicero in the consulship, of participation in the Catilinian conspiracy and of treason 59 a. C., 695 U. c.; qu. 57 a. C., 697 U. c.; accused twice L. Sempronius Atratinus of bribery, and, being in turn accused of an attempt at murder by the defendant's son, L. Sempronius Atratinus, was defended by Cicero

(*Oratio pro Coelio*) 56 a. C., 698 U. c.; as tr. pl. 52 a. C., 702 U. c., defended T. Milo; accused Q. Pompeius Rufus of violence at the funeral of P. Clodius 51 a. C., 703 U. c.; æd. cur. 50 a. C., 704 U. c.; joined the party of Cæsar 49 a. C., 705 U. c.; as pr. 48 a. C., 706 U. c., being himself overwhelmed with debts, proposed the cancelling of the records of debts (*novae tabulae*); being deprived of his office and expelled from the city by the pr. C. Trebonius, he perished in the attempt to raise, with the assistance of T. Milo, a war, 48 a. C., 706 U. c. — *discessu meo;* Cicero's departure from Rome to enter upon the administration of his province, Cilicia. — *M. Calidio;* M. Calidius accused Q. Gallius of an attempt to poison him; as pr. 57 a. C., 697 U. c., voted for the recall of Cicero from exile; an unsuccessful candidate for the consulship 51 a. C., 703 U. c.; accused, by the brothers Gallii, of bribery; joined the party of Cæsar; governor of Gallia Cisalpina 48 a. C., 706 U. c., in which office he died at Placentia 47 a. C., 707 U. c.

C. 80. *paullo ante;* see c. 49, § 185. — *abfuit . . . defuit;* a good opportunity to distinguish these synonymes. — *Q. Gallio;* Q. Gallius pr. 65 a. C., 689 U. c. — *quaestiones;* see Dict.

C. 81. *C. Curionem;* C. Scribonius Curio qu. 53 a. C., 701 U. c.; tr. pl. 50 a. C., 704 U. c.; joined the party of Cæsar, and with M. Cœlius Rufus left Rome to meet Cæsar 49 a. C., 705 U. c.; being engaged, the same year, in a campaign in Africa, he was slain by King Juba. — *C. Licinium Calvum;* C. Licinius Calvus b. 82 a. C., 672 U. c.; accused Vatinius 55 a. C., 699 U. c.; held no public offices; an orator and poet, son of C. Licinius Macer. — *P. Crasso;* P. Licinius Crassus, son of the triumvir M. Crassus, commanded the cavalry of Cæsar in Gaul 58 a. C., 696 U. c.; joined, with one thousand horse of the Gallic army, his father in the expedition against the Parthians, and perished with him 53 a. C., 701 U. c.

C. 82. *qui orator fuisset;* Beier and Orelli retain this reading and explain it in a conditional sense, by supplying *futurus*,

"he would have become." But this is harsh. The conjectural emendation of Corrado, *fuit*, furnishes undoubtedly the best remedy.

C. 83. *Charisius;* an Athenian writer of orations. Quintilian (10, 1, 70) alludes to an opinion that the orations of Charisius, still extant in his time, were written by Menander. — *Demochares;* appeared as orator 322 a. C.; his last known act was a decree in honor of his uncle Demosthenes 280 a. C. — *Hegesias;* of Magnesia, with whom commences the decline of Greek eloquence. — *Opimium;* L. Opimius cons. 121 a. C., 633 U. c. — *Anicium;* L. Anicius Gallus cons. 160 a. C., 594 U. c. — *num igitur . . . putet?* an anacoluthon. The beginning of the sentence, *Ut si . . . delectetur*, would lead us to expect something like this: *de dolio sibi hauriendum non putet.*

C. 84. *sed in comitium . . . dicant;* Gebhardt explains this clause of *political* speeches delivered from the rostra before the people, the people sitting, as it were, in judgment on the merit of the speaker, as contrasted with the loftier eloquence required in *judicial* proceedings. Although this explanation is favored by the comparatives in the expression, *Subsellia grandiorem et pleniorem vocem desiderant*, I cannot consider it correct. The idea seems to me to be, "However chaste and elegant the mode of speaking of these self-styled Attic speakers may appear in theory and in the exercises of the school, the necessities of practical life, political as well as forensic, require a loftier style. Let them come to the comitium, that is, let them speak before the people, and they will discover the insufficiency of their so-called Attic eloquence; and also forensic proceedings require a loftier style of speaking." — *ad stantem judicem;* according to Gebhardt's explanation, referred to before, the people standing around the speaker and judging of his qualifications. If *judicem* actually refers to the people assembled before the rostra, an explanation of the correctness of which I entertain some doubt, then I would rather explain it as referring to one of the public prosecutions (*causae publi-*

cae), not yet provided for by a *quaestio perpetua*, in which, therefore, the people are assembled and act as a jury. I am of the opinion of Orelli, that the text is imperfect, but I am not prepared to adopt his emendation: *stantes ad judicem.* — *Roscium;* Q. Roscius Gallus, a contemporary and friend of Cicero, the most distinguished comic actor of the Romans. Compare De Orat. 1, 28: *Hoc jam diu est consecutus, ut, in quo quisque artificio excelleret, is in suo genere Roscius diceretur.* He died, at an advanced age, about 62 a. C., 692 U. c.

C. 85. *Aeschini;* not Æschines the orator, but a philosopher, follower of Socrates, about 400 a. C., Ol. 95, 1. — *Epicuro;* Epicurus b. in Samos, 342 a. C., Ol. 109, 3, when a youth of eighteen went to Athens, then to Colophon, Mitylene, Lampsacus, returned to Athens 307 a. C., purchased a garden, where he passed the rest of his life with his three brothers and many friends and pupils; author of the Epicurean philosophy. — *comparabas;* c. 16. — *Origines*, etc.; c. 17.

C. 86. *Polycleti doryphorum;* a distinguished statue of Polycletus, representing a spear-bearer.—*Lysippus*, from Sicyon, lived about 324 a. C., Ol. 114, probably the most finished sculptor of the classical age. — *suasionem legis Serviliae;* see c. 44.

C. 88. *judicia intermissa bello;* during the social war from 90 a. C., 664 U. c., to 88 a. C., 666 U. c. — *nos in forum venimus;* Cicero assumed the manly toga at the age of sixteen, 91 a. C., 663 U. c.

C. 89. *in bello;* the social war, mentioned c. 88. — *teste diserto uterque Philippo, cujus*, etc.; Philippus appearing in the trial of both as witness against them. Wetzel explains, that they were both, according to the testimony or judgment of Philippus, orators. The clause, *cujus*, etc., is in favor of the former interpretation. It is not to be denied, however, that *uterque* is not easily explained and accounted for. Ellendt suggests, and Jahn adopts, the emendation *utique* for *uterque.* — *Q. Metellus Celer;* Q. Cæcilius Metellus Celer tr. pl. 90

a. C., 664 U. c. Wetzel and Orelli consider him the father of the two Metelli mentioned c. 70; Drumann denies it. — *Q. Scaevolae P. F.* The question is justly raised, whether it should not be Q. F. Cicero was, by his father, committed to the care of Q. Mucius Scævola Augur, who was the son of Q. Scævola. This occurred 90 a. C., 664 U. c., when Cicero was sixteen years old. Q. Scævola Augur continued to live at least till 88 a. C., 666 U. c., and not until after his death did Cicero betake himself to Q. Scævola P. F., Pontifex. — *Sulla consule et Pompeio;* 88 a. C., 666 U. c. — *Philo;* a native of Larissa in Thessaly, a pupil and the successor of Clitomachus in the Academy; when Mithridates sent an army into Greece the Athenians joined him, but the leaders of the aristocracy, and Philo with them, fled to Rome, 88 a. C., 666 U. c. Philo returned to Athens after it had been retaken by Sulla, 86 a. C., 668 U. c. — *illo anno;* 88 a. C., 666 U. c. — *proximo;* 87 a. C., 667 U. c. — *crudelissime interfecti;* by the returning Marius and his partisans.

C. 90. *Triennium;* 86 a. C., 668 U. c., 85 a. C., 669 U. c., 84 a. C., 670 U. c., the interval between the bloody restoration of Marius and the return of Sulla from Asia; see c. 63. — *Diodoto;* Diodotus, a Stoic philosopher, at an early period the teacher of Cicero, and afterwards his house-mate to the end of his life; he died (*nuper*) 59 a. C., 695 U. c., leaving to his patron a legacy of one hundred thousand sesterces. — *Tumultus;* the renewed civil war between Sulla, after his return from the Mithridatic war, and the partisans of Marius, 83 a. C., 671 U. c. — *crudelis interitus;* the pretor, L. Licinius Damasippus (not Brutus, as Zumpt, misled by Pighius, has it), at the command of the consul Marius, the younger, and before Sulla reached the city, put to death Scævola, Carbo, Antistius, and many other adherents of Sulla 82 a. C., 672 U. c. — *leges et judicia;* the reorganization of the state and judiciary by Sulla, 81 a. C., 673 U. c., and 80 a. C., 674 U. c. — *pro Sex. Roscio;* Sex. Roscius Amerinus, defended by Cicero against the charge of murder 80 a. C., 674 U. c.

C. 91. *biennium;* 81 a. C., 673 U. c., and 80 a. C., 674 U. c. — *Cum venissem Athenas*; 79 a. C., 675 U. c. — *Antiocho;* Antiochus of Ascalon, an Academic philosopher, disciple of Philo, about 86 a. C., 668 U. c. — *Demetrium Syrum;* Demetrius of Syria, a rhetorician. — *Menippus Stratonicensis;* Menippus from Stratonicea in Caria. — *Dionysius Magnes;* Dionysius of Magnesia in Lydia. — *Aeschylus Cnidius;* Æschylus of Cnidus in Caria. — *Adramyttenus Xenocles;* Xenocles of Adramyttium in Mysia. — *Rhodum veni;* 78 a. C., 676 U. c. — *biennio post;* 77 a. C., 677 U. c.

C. 92. *M. Canuleio;* M. Canuleius, defended by Cotta and Hortensius against some charge; Meyer says, without quoting his authority, that he was accused of extortion. — *Cn. Dolabella;* Cn. Corn. Dolabella cons. with M. Tullius Decula 81 a. C., 673 U. c.; procons. of Macedonia; obtained a triumph for his victory over the Thracians, accused in the same year by C. Jul. Cæsar, then twenty-three years old, of extortion, successfully defended by Cotta and Hortensius, 77 a. C., 677 U. c. — *causas nobiles;* among them was his defence of Q. Roscius Gallus, the actor. — *quaesturam;* 76 a. C., 678 U. c. — *Siciliensis annus;* the year in which he was questor in Sicily, at Lilybæum, 75 a. C., 679 U. c. — *quinquennium fere;* from his return from Sicily, 74 a. C., 680 U. c., to the prosecution of Verres, 70 a. C., 684 U. c. — *in patrocinio Siciliensi;* Cicero, being edile elect, undertook, in behalf of the inhabitants of Sicily, the prosecution of Verres for his maladministration of that island, 70 a. C., 684 U. c. — *designatus aedilis;* 70 a. C., 684 U. c.

C. 93. *post consulatum;* Hortensius was consul 69 a. C., 685 U. c., six years before the consulship of Cicero. — *praetor primus; urbanus*, 66 a. C., 688 U. c.

C. 94. *anno meo;* the 43d of his age; Cicero was born 106 a C., 648 U. c., cons. 63 a. C., 691 U. c. — *superiores videremur;* notice the close neighborhood of this plural, used for the singular, to the real plural *essemus;* it is probably to be explained by a rhythmical reason. — *duodecim . . . annos;*

from 62 a. C., 692 U. c., to the death of Hortensius, 50 a. C., 704 U. c. — *paullo ante . . . obmutuit;* alluding to the civil war between Cæsar and Pompey. — *lege Pompeia;* see c. 69. — *Annis ante decem;* 95 a. C., 659 U. c.; Brutus was born 85 a. C., 669 U. c.

C. 95. *Timaeus;* from Tauromenium in Sicily, about 300 a. C., Ol. 120, 1. — *Hierocles Alabandeus;* Hierocles of Alabanda, in Caria, and his brother Menecles, Asiatic orators. — *Milesius Aeschines;* Æschines of Miletus, the capital of Ionia; an Asiatic orator.

C. 96. *Messala;* M. Valerius Messala, while a candidate for the consulship, accused of bribery by Q. Pompeius Rufus; the prosecution, in consequence of the intervention of a thanksgiving (*supplicatio*) and an *interregnum*, not being brought to a final issue, he entered upon the consulship in the seventh month with Cn. Domitius Calvinus 53 a. C., 701 U. c.; again accused of the same crime, and successfully defended by his uncle Hortensius, 51 a. C., 703 U. c.; in consequence of his evident guilt, he was a third time accused and convicted. — *Crasso consule et Scaevola;* 95 a. C., 659 U. c. — *Paullum et Marcellum consules*, 50 a. C., 704 U. c. — *a Sulla dictatore;* 81 a. C., 673 U. c. — *tuis literis;* see c. 3.

C. 97. *duorum generum;* the Junii and Servilii. — *ex urbe ea;* Athens. — *Pammenes;* a distinguished rhetorician and orator.— *Aristus;* an Academic, brother of Antiochus. — *in multis . . . opportunorum;* the conclusion of the book is wanting. Corrado is of opinion, and justly, that not much is missing.

ALPHABETICAL LIST OF NAMES.

B.

C.

T.

THE END.